T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ) ANABİLİM DALI

TÜRK SİYASİ TARİHİNDE MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂRLIK VE AYDINLAR OCAĞI

Yüksek Lisans Tezi

Ebru DEMİR

Ankara-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ) ANABİLİM DALI

TÜRK SİYASİ TARİHİNDE MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂRLIK VE AYDINLAR OCAĞI

Yüksek Lisans Tezi

Ebru DEMİR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Reşat Barış ÜNLÜ

Ankara-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK SİYASİ TARİHİNDE MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂRLIK VE AYDINLAR OCAĞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Reşat Barış ÜNLÜ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Yrd. Doç. Dr. Barış Ünlü	
Prof. Dr. Efe Ebru Akgül Kurnaz	
Doç. Dr. Ayla Aytekin	

Tez Sınavı Tarihi: 20.09.2016

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yrd. Doç. Dr. Reşat Barış ÜNLÜ danışmanlığında hazırladığım "Türk Siyasi Tarihinde Milliyetçi-Muhafazakarlık ve Aydınlar (Ankara.2016.) " adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 20.06.2018
Adı-Soyadı ve İmza
Ebru DEMİR

İçindekiler

ÖZET..... 6

GİRİŞ 8

MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKAR İDEOLOJİNİN TARİHSEL ARKA PLANI 13

1.1. Osmanlı'nın Sonları ve Tek Parti Döneminde Türkçülük ve İslamcılık Akımları 17
1.1.1. Türkçülük.....18
1.1.1. İslamcılık 22

1.2. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Döneminde Türkçü ve İslamcı Akımların Birleşen Kanatları (1946-1960).....25
1.2.1. Milliyetçi-Muhafazakâr Eklemlenmeyi Ortaya Çıkaran Konjonktürel Nedenler……..26
1.2.2. Milliyetçi-Muhafazakârlığa Geçiş Döneminin Önemli İsimleri.....30
1.2.3. Milliyetçi-Muhafazakârların İlk Örgütlenme Faaliyetleri.....33

1.3. Milliyetçi-Muhafazakâr Eklemlenmeyi Besleyen Bir Diğer Akım: Anadoluculuk.....37
1.3.1. Yahya Kemal – "Kökü Mazide Olan Atiyim".....42
1.3.2. Nurettin Topçu – Batı Dışı Yerli Bir Modernleşme Arayışı 44

1.4. Milliyetçi-Muhafazakâr Akımın Bazı İsimleri.....46
1.4.1. İsmail Hakkı Baltacıoğlu – Geçmişten Korkmayarak Geleceğe Sarkmak 46
1.4.2. Hamdullah Suphi Tanrıöver – Türk İnkılabının Manevi Zayıflığı 48
1.4.3. Peyami Safa – Hem Muhafazakâr Hem İnkılapçı Türk Modernleşmesi..50
1.4.4. Remzi Oğuz Arık – Realist Milliyetçilik.....53

AYDINLAR OCAĞI VE TÜRK-İSLAM SENTEZİ DOKTRİNİ.....55

2.1. Aydınlar Ocağı'nın Kuruluşu, Örgütsel Yapısı ve Tüzüğü.....55

2.2. Aydınlar Ocağı'nın Düşünsel Yapısı: Türk-İslam Sentezi 65
2.2.1. "Devlet-i Ebed Müddet" Anlayışı 71
2.2.2. Milli Kültürün Yeniden İhyası/ Kültür Emperyalizmi 75
2.2.3. Ordu-Millet Özdeşliği.....80
2.2.4. Anti-Komünizm Reaksiyonerliği 82

2.3. Aydınlar Ocağı'nın Siyasi Duruşu: MHP, MSP ve AP ile İlişkileri 86
2.3.1. Ülkücü Hareket ve MHP'nin 1970'lerde İslamcılaşma Süreci.....89
2.3.2. MSP; Erbakan ve Çevresinin Ocağa Mesafeli Duruşu.....93
2.3.3. AP ile Ocak Çevresinin İlişkileri.....95

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ İLE SENTEZİN RESMİ İDEOLOJİYE EKLEMLENMESİ 98

4.1. Aydınlar Ocağı'nın Kültüralist Milliyetçilik Anlayışı; Anayasa Taslağı ...101

4.2. ANAP ve Turgut Özal ile Ocak Üyelerinin Devlette Kadrolaşma Süreci ..106

4.3. Milli Eğitim Politikalarında Türk İslam Sentezi ve Ocak Üyelerinin Etkileri 111

4.4. 1980'lerin Sonu: Ocağın Gerileyişi.....113

KAYNAKÇA.....121

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AKDTYK : Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu

ANAP : Anavatan Partisi

AP : Adalet Partisi

CGP : Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Çev. : Çeviren

DP : Demokrat Parti

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DTCF : Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi

DYP : Doğru Yol Partisi

MC : Milliyetçi Cephe

MÇP : Milliyetçi Çalışma Partisi

MDP : Milliyetçi Demokrasi Partisi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

MNP : Milliyetçi Nizam Partisi

MTTB : Milli Türk Talebe Birliği

MP : Millet Partisi

MSP : Milli Selamet Partisi

TİP : Türkiye İşçi Partisi

TKMD : Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Türk siyasi tarihinde çok partili sisteme geçilmesinden itibaren iktidarların ağırlıklı olarak merkez sağ partilerden olması, bu partilerin ideolojik meşruiyet kaynağını oluşturan milliyetçi-muhafazakârlığın incelenmesini ilgi çekici kılmaktadır. Her ne kadar bu ideoloji 1990'lı yıllardan itibaren siyasi etkinliğini ciddi ölçüde kaybetmiş olsa da Türk-İslam Sentezi eksenindeki görüşler Türk siyasal kültürüne ve söylemine önemli izler bırakmıştır. Bugün Kürt sorunundaki, Ermeni meselesindeki, hatta 15 Temmuz sonrası söylemlerde yoğun bir şekilde var olan devletin tehdit altında olduğu ve korunması gerektiği, vatan bütünlüğünün dış güçler tarafından bölünmek istendiği, milli birlik ve beraberliğe yönelik saldırıların yaşandığı yönündeki düşünceler Türk-İslam Sentezi ideolojisinin günümüze kadar yansımalarının devam ettiğinin göstergesidir.

Aydınlar Ocağı ise 1960'ların başında Aydınlar Kulübü olarak kurulduğu zamandan başlayarak gerçekleştirdiği faaliyetler, entelektüel anlamda literatüre yaptığı katkılar ve siyasal alanda etkileri ile milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin anlaşılmasında önemli bir örgütlenmedir. Aydınlar Ocağı üzerine literatürde mevcut olan çalışma sayısının fazla olmaması ve Ocağı ideolojik kaynağı olan milliyetçi-muhafazakarlıkla tarihsel bütünlük içerisinde ele alma yönündeki eksikliğin bu çalışma ile giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın ana konusu, Türk siyasi tarihinde uzun yıllar önemli etkilerde bulunmuş ve hem entelektüel hem siyasi düzlemde etkinliklerini sürdürmüş olan milliyetçi-muhafazakar ideolojinin kaynaklarını, nasıl oluştuğunu ve tarihsel süreç içerisinde nasıl bir seyir izlediğini inceleyerek Aydınlar Ocağı'nın bu seyir içerisindeki yerini ve etkinliğini belirlemektir.

Literatürde Aydınlar Ocağı üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Ocağın 12 Eylül ile ilişkisinin 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yayınlanan çalışmalarda ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Gencay Şaylan, 1987 yılında yayınladığı *İslamiyet ve Siyaset* adlı çalışmasında Aydınlar Ocağı ve Türk-İslam Sentezi ile 12 Eylül arasındaki ilişkiden bahsetmiş, cunta rejiminin ideolojik söyleminin

meşruiyetini sentez fikri ile sağlamak istediğini ortaya koymuştu. Daha sonra 1991 yılında Gencay Şaylan, Bozkurt Güvenç ve İlhan Tekeli tarafından yayınlanan *Türk-İslam Sentezi* isimli çalışmada Aydınlar Ocağı ve sentez söylemi ayrıntılı olarak incelendi. 1991'de Tanıl Bora ve Kemal Can da *Devlet, Ocak, Dergah* adlı çalışmalarında Aydınlar Ocağı'nın 12 Eylül'ün "ideoloji teorisini" yapma görevini üstlendiğini, 1980 sonrası resmi ideoloji inşasında Türk-İslam Sentezi söyleminin kullanıldığını ifade etmişlerdi. Bu tarihten sonra ise Aydınlar Ocağı ile ilgili yapılan çalışmaların çoğalması 2000'li yıllarda gerçekleşti. Literatüre bir bütün olarak bakıldığında erken dönemde yapılan çalışmaların Aydınlar Ocağı'nın ürettiği Türk-İslam Sentezi ideolojisinin 12 Eylül rejimi tarafından benimsenmesi üzerine yoğunlaştığı, ancak 2000'li yıllardan sonra Aydınlar Ocağı ve milliyetçi-muhafazakar entelejansiyanın tarihsel gelişimi ile ilgili daha detaylı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın ana tezlerinden biri olan Türk-İslam Sentezi fikrinin ortaya çıkışının Osmanlı'nın son dönemlerine kadar uzanan bir tarihi olduğu ve Aydınlar Ocağı'nın daha önce hiç var olmayan bir ideolojiyi baştan üretmediği, aksine bu milliyetçi-muhafazakâr bakiyeyi devralarak dönemin konjönktürünün de etkisiyle zirveye ulaştırdığı düşüncesinin literatürdeki çalışmalarda ayrıntılı olarak incelenmediği görülmüştür. Bu konudaki eksikliği doldurmak amacıyla hazırladığım çalışmamın literatüre katkı sağlayacağını umuyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkmaya başlayan vatanı kurtarma odaklı Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık düşüncelerinin tartışıldığı ortamlarda kimi ideologlar kurtuluşun bunlardan birine yönelmekle mümkün olamayacağı, bir "orta yol" bulunmasının gerekli olduğu yönünde fikir belirtiyorlardı. Bu bağlamda Ziya Gökalp, Ahmet Cevdet Paşa, Yusuf Akçura gibi ideologların sentezci düşünceleri 1900'lerin ikinci yarısından sonra etkinliğine kavuşacak olan Türk-İslam Sentezi fikriyatının temelini oluşturmuş, "Türk" ve "Müslüman" olmanın birbirinden ayrılamayacağı, millet ve din olgularının iç içe geçmişliği gibi konularda ilk tartışmaları başlatmıştır.

Bu sentez fikri imparatorluğun dağılma döneminde tartışılmaya başlanmış olsa da yeni rejimin kurulması ve Kemalist iktidarın egemen ideoloji karşısındaki seslere karşı tavrıyla birlikte bir süreliğine geri planda kalmış, ancak milliyetçi-muhafazakâr

aydınlar hâkim paradigmadan tamamen kopmayarak yeni rejimin inşasından dışlanmamaya çalışmışlardır.

Çalışmanın birinci bölümünde inceleneceği üzere Kemalist gelenek milliyetçi-muhafazakâr söyleme tamamen karşıt olmamış, din olgusu milleti oluşturan ögelerden biri olarak görülmüş ve dışlanmak yerine "modernleştirilmeye" çalışılmıştır. Milliyetçi-muhafazakâr aydınlar Cumhuriyetin kurulmasından sonra önceleri Kemalist iktidara karşı konumlansalar da daha sonra bu karşıtlığı geçici olarak terk etmişler, tek parti dönemi boyunca fikirlerini tam anlamıyla dile getiremeseler de zaman zaman rejime yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır.

Birinci bölümde Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan ve sentez fikrinin temellerini oluşturan Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık akımları detaylı olarak incelenecek, bu akımların birbirine eklemlenen ve birbirine zıtlaşan kısımları üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Daha sonra Türkçü ve İslamcı akımların birbirine eklemlenmesinin gerçekleşeceği uygun ortamın oluştuğu çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti döneminin konjönktürü ele alınacak ve bu geçiş döneminde milliyetçi-muhafazakâr düşünceyi geliştiren Necip Fazıl, Mümtaz Turhan, Ali Fuat Başgil, Osman Yüksel Serdengeçti, Mehmet Akif Ersoy gibi bazı önemli isimler incelenecektir.

Çok parti dönemine geçilmesiyle DP'nin kendisinden önceki tek parti iktidarının uygulamalarına tam karşıt olarak geliştirdiği popülist söylemler ve ortaya çıkan görece özgür düşünce ve basın ortamı, milliyetçi-muhafazakârların düşünsel faaliyetlerini olduğunu kadar örgütsel faaliyetlerini de geliştirebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Türk Kültür Ocağı, *Türk Düşüncesi* dergisi, *Türk Yurdu* dergisi, Türk Ocakları, İstanbul ve Yahya Kemal Enstitüleri, *Kubbealtı Akademisi* Mecmuası gibi dergi, dernek ve gazete etrafında toplanmışlar, bu dönem milliyetçi-muhafazakârlığın düşünsel ve örgütsel düzlemde en verimli yılları olmuştur.

Anadoluculuk düşüncesi milliyetçi-muhafazakâr akımın erken izlerini taşıması ve eklemlenmede etkili olması açısından önemlidir, çoğu aynı zamanda "Gelenekçi muhafazakâr" olarak da anılan isimler tarafından tartışılmıştır. Milliyetçiliği dinle kaynaştırma eğilimi ilk olarak bu Anadolucu düşüncenin savunulduğu dergilerde

görülmüştür. Bu nedenle Anadolucu akımda görülen milliyetçi-muhafazakâr izler ve akımın bazı önemli isimleri de birinci bölümde ele alınacaktır.

Milliyetçi-muhafazakâr düşüncenin 1940'lar ve 1950'ler boyunca en verimli olduğu dönemi yaşaması ve ilk örgütlenme faaliyetlerini vermesi, 1960'ların başında Aydınlar Kulübü ismiyle kurulan ve daha sonra 1970'te Aydınlar Ocağı ismini alan entelektüel yapılanmanın başarısında önemli etkilere sahiptir. Bu dönemde milliyetçi-muhafazakâr akımın merkez sağ iktidarlara entelektüel yol göstericilik yapma konusunda faaliyetleri başlamış olsa da özellikle DP iktidarının akıma karşı tavrı sadece söylemlerinden yararlanma, siyasi düzlemde akımın ideologları ile birlikte görünmekten kaçınma şeklinde olmuştur. Bu nedenle milliyetçi-muhafazakâr aydınlar gerçek anlamda iktidarın ideolojik yol göstericisi olma hedefine ulaşabilmek için 1970'leri beklemek zorunda kalacaktır.

Milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin hem siyasal düzlemde önemli etkilerde bulunduğu hem de entelektüel düzlemde etkinliğinin zirvesine ulaştığı dönemde fikrin savunucuları Aydınlar Ocağı çatısında toplanmışlardır. Çalışmanın ikinci bölümünde Aydınlar Ocağı'nın nasıl kurulduğu, örgütlenme yapısının nasıl olduğu, fikriyatını oluşturan Türk-İslam Sentezinin ne olduğu ve bu fikriyat temelinde siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve ekonomik konularda düşüncelerinin nasıl ifade edildiği incelenecektir. Aydınlar Ocağı'nın düşünsel yapısı kadar dönemin siyasi partileriyle nasıl ilişkiler geliştirdiği ve siyasi düzlemde etkinliğini nasıl sağladığı konusunun anlaşılması da önemlidir. Bu yüzden ocağın MHP, MSP ve AP ile olan ilişkileri ayrı ayrı ele alınacak, partilerüstü ve seçkinci bir konumu benimsemiş olmasına rağmen siyasete müdahale etme ve ideolojik altyapı sağlama konusundaki faaliyetleri de incelenecektir.

Türk-İslam Sentezi düşüncesinin 1960'lar ve 1970'ler boyunca ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamından sonra 12 Eylül Anayasası'na nasıl etki ettiği ve bu sentez fikriyatının başta eğitim ve kültür olmak üzere toplumun hemen her düzleminde gerçekleştirilen değişikliklerde nasıl rol oynadığı sorusuna ise üçüncü bölümde cevap aranacaktır. Ocağın hükümet karar organlarında ve siyasi örgütlenmelerin izlediği politikalarda etkinliğinin zirveye ulaşması 12 Eylül darbesi

ile olmuştur. Bu etkinliğin zirveye ulaşmasının en belirgin göstergesi kurumlar adına anayasa önerisi yapmanın yasak olduğu dönemde Aydınlar Ocağı'nın hazırladığı Anayasa taslağını bizzat MGK'ya iletebilmiş olmasıdır. Aynı zamanda anayasayı hazırlayan komisyonun bazı üyeleri Ocağın da üyesiydi. Türk-İslam Sentezinin nasıl resmi ideoloji olarak benimsendiği ve özellikle eğitim ve kültür alanlarında izlenecek politikalarda yol gösterici olduğuna yer verilen bu bölümde Aydınlar Ocağı üyelerinin ANAP döneminde devlette kadrolaşma süreci de ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKAR İDEOLOJİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Türkiye'nin siyaset sahnesinde son çeyrek asırdır etkin bir aktör olan milliyetçi-muhafazakar ideoloji incelendiği zaman, bu etkinliğini önceleyen henüz bir siyasal ideoloji halini almadığı fakat köklerinin beslendiği 19.yy'ın son yarısına bakmak gereği kaçınılmazdır. Nitekim milliyetçilik, Fransız Devrimi ve Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü, muhafazakarlık da yaşanan bu değişim sürecine karşı reaksiyoner bir tavır olarak aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Daha geniş bir ifadeyle muhafazakarlık; kapitalist modernleşme süreci karşısında, bu sürecin çözdüğü siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların, belki daha doğrusu o yapılara yüklenen anlam ve değerlerin sürekliliği adına gösterilen tepkiye dayanır (Bora, 2007: 25). Bu iki ideolojinin zaman içerisinde birbirleriyle girdiği ilişkinin boyutları her coğrafyada farklılık göstermiştir. Muhafazakâr momentin varolması için ihtiyaç duyduğu toplumsal, siyasal, kültürel değişim ortamının Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde vatanı kurtarmak adına Avrupalılaşmak, Batılılaşmak adı altında yapılan yeniliklerle yaratıldığını ve muhafazakârlığın kendisine gelişme alanı bulduğunu söyleyebiliriz.

Türk siyasal tarihinde milliyetçi muhafazakâr ideoloji, siyasal etkinliğini çok partili yaşama geçildikten sonra ortaya koymuş olsa da kökleri bu tarihten çok daha öncesine dayanır. Çünkü önceleri birbirine karşıt olarak konumlanan milliyetçilik ve muhafazakarlık, gerek millet fikrini kabullenen fakat bunu toplumsalı muhafaza yoluyla gerçekleştirme amacını taşıyan muhafazakar İslamcı düşünürlerle, gerekse milli bir dönüşümün geleneklerden ve toplumda birincil bağlayıcı unsur olan dinden bağımsız gerçekleştirilmesinin sağlıklı olmadığını kabul eden milliyetçi aydınlarla birbirine eklemlenme sürecinin ilk örneklerini vermiştir. Tanıl Bora'nın deyişiyle, "19. yüzyılın ortalarından itibaren en önemli gelişme, muhafazakarlıkla milliyetçiliğin eklemlenmesi oldu. [...] Muhafazakarların, milletin yeni ve daha dayanıklı cemaat biçimi olduğuna [...] veya yeni din olduğuna kanaat getirmeleri, söz konusu eklemlenmede önemli rol oynadı" (Bora, 1998: 62). Bu bağlamda Türk

İslam Sentezi fikrinin ilk tohumlarına 19. yy sonunun bazı aydınlarının çalışmalarında rastlandığını söyleyebiliriz. Ahmet Cevdet Paşa, Tanzimat döneminde Türkçülük söylemi İslami temalar barındıran ilk isimlerden biriydi (Öğün'den akt. Basmacı, 2009: 23). Ziya Gökalp, dini milliyetin asli bir unsuru olarak tanımlıyordu. Ziya Gökalp'in sentez fikrinin ilk düşünürlerinden olduğunu Aydınlar Ocağı başkanlarından Nevzat Yalçıntaş kendisiyle yaptığım röportajda şöyle ifade etmiştir:

> "Ziya Gökalp, Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak diyordu. Rahmetli Atatürk'ün de benimsediği fikri Aydınlar Ocağı 60 sene sonra Türk-İslam Sentezi olarak ortaya koymuştur. İlk ortaya atan Türk Ocakları, Türk Yurdu dergisinde. Dolayısıyla Ziya Gökalp'in sentezin ilk isimlerinden olduğunu söyleyebiliriz kesinlikle."[1]

Türk-İslam Sentezi akımı, Kemalist mirası açıkça reddetmeden, İslam'ın dini ve kültürel değerlerini Türk milliyetçiliğine eklemlemek isteyen muhafazakar bir milliyetçiliği temsil eder (Copeaux, 2006: 46). Söylemi ilk olarak Aydınlar Ocağı tarafından üretilmiş olsa da sentez fikrinin köklerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma döneminde ortaya çıkan, vatanı yok olmaktan kurtarmak için uygulanması önerilen akımların (Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık) ideologlarının birbirleriyle tartışmalarından filizlenen ve kurtuluşun tek başına mümkün olmayacağını anlayanların dile getirdiği *orta yol anlayışı* yatmaktadır. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi ideologların sentezci fikirleri bu bağlamda ele alınacaktır. Bu akımların birbirlerinden tamamen bağımsız, ayrı bir kurtuluş tahayyülü oluşturduklarını söylemek mümkün görünmemektedir. Nitekim Cumhuriyet rejimi kuruluncaya kadar Türkçülük akımında yer alanlar İslamcılık akımına tamamen karşıt bir din dışı kurtuluştan bahsetmemişlerdir. Hatta kimi yazarlar tarafından II. Meşrutiyet'in Türkçülerinin isteklerinin bugün radikal denen İslamcıların istedikleri İslam'dan bile daha fundamentalist bir din tasavvuruna dayanmakta ve temelde yapılmak istenen şeyin din dışı bir hayat yerine, İslam'ın modern yaşamla arasındaki bağları tesis etmek olduğu dile getirilmiştir (Akgün ve Çalış, 2002: 592, 593).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan bazı gelişmeler bu ideolojik eklemlenmenin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Örneğin gayrimüslim unsurların ulusal hareketlerinin ve ticaretteki egemenliklerinin yarattığı tepkisellik

[1] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

karşısında Müslüman ve Türk olanı savunma, yabancı unsurlara karşı din ve milletin ayrılmaz bütünlüğüne yönelme başlamıştır. İlk milliyetçilik hareketlerinin Hristiyan teba arasında başlamasıyla vatanı bölünmekten nasıl kurtaracağını düşünenlerin Osmanlı şemsiyesi altında yeniden birleşme çabaları görüldü. Fakat çok geçmeden Müslüman teba bunun da işe yaramayacağını, sadece kendilerinin ekonomik ve siyasal alanda daha da ezilmesine götüreceğini anladıktan sonra artık varlığını sadece din üzerinden değil etnik kimliğiyle de tanımlamaya başladı. İslamın ayrılmaz bir parçası olarak Türklük bilincinin yerleşmesinin bu koşulların zorunlu bir sonucu olduğunu söylemek sanırım yanlış olmayacaktır.

Bu dönemde "Asır milliyetçilik asrıdır" fikri gitgide yaygınlaşsa da Türk milliyetçilerinin tutum ve düşünce biçimlerini belirleyen temel ögelerden biri Müslümanlıktı ve bu mensubiyetten kopmaları söz konusu olamazdı. Nitekim Cemaleddin Efgani'den beri bütün milliyetçi aydınlar, milliyetçiliğin İslam'la çatışmadığını, bu yeni dirilişin İslam dünyasına güç katacağını her vesileyle açıklamaya çalışmışlardır (Kösoğlu, 2002: 222). Bu eklemlenmede kimi aydınlarda Türkçülük, kiminde İslamcılık vurgusu diğerinden daha fazla olsa da temelde birbirinden ayrı düşünülmedikleri görülmektedir.

Dahrendorf, Aydınlanma karşıtı muhafazakârlığın ancak "aydınlanmış muhafazakârlık" olarak ayakta kalabileceğini söyler (akt. Bora, 2003: 54). Türkiye'de de muhafazakar yönelimlerin meşruiyeti, neredeyse, moderniteyle ilişkilerinin sorunsuzluğunu ne derece ispat edebildiklerine bağlı olmuştur (Bora ve Onaran, 2003, 241). Tek parti döneminde hükümetin, hakim olan paradigma yani Kemalizm dışındaki seslere karşı tavrı karşısında bu paradigmadan kopmadan, onunla uyum içinde olmaya çalışarak yeni rejim inşasından dışlanmama amacıyla hareket eden milliyetçi muhafazakar sesler, görüşlerini tam anlamıyla dile getirememiş ve siyasi etkinliklerine kavuşmak için biraz daha beklemek zorunda kalmışlardır.

Ancak bu seslerin Kemalist kadronun tamamen dışında gelişmiş olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Kemalizm, kuşkusuz kendisi hakkındaki bilinci itibarıyla muhafazakarlığa ve kendini muhafazakar olarak algılayan konumlara karşıttır;

inkılapçıdır, ilericidir, cumhuriyetçidir, modernisttir. Ancak, 'soyut hümanizmacılık ve kozmopolit Batılılaşmacılık, azimli savunucuları ve karikatürleştirilen örnekleri olmasına karşılık, hakim çizgi olmamıştır (Bora, 1998: 71). Nitekim din, Kemalist hâkim görüş tarafından çağdışılık değil, herşey gibi modernleştirilmesi gereken bir olgu olarak görülmüştür (Bora, 1998: 87). Kemalist geleneğe içkin olan bu muhafazakar damarın yarattığı açığı iyi değerlendirmeye çalışan gelenekçi muhafazakarlar, modernleşme sürecinin toplumsal değerler ve geleneklerden kopuk olarak gerçekleştirilemeyeceğine işaret ederek Kemalist modernleşmeyi gelenekle uyum içinde varolmaya davet etmişlerdir. Önceleri Dergah dergisi etrafında toplanan, Cumhuriyetle birlikte farklı düşünüş ve estetik anlayışlarına sahip olacak olan Yahya Kemal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Haşim, Falih Rıfkı, Halide Edip Adıvar, Köprülüzade Mehmed Fuad gibi yazarlar (Çınar, 2003: 86) başta pozitivist inşacı ideolojiye karşı ortak paydada birleşseler de Cumhuriyetin kurulması üzerine bu karşıtlığı siyasi alanın içinde kalabilmek adına geçici olarak terk etmiş, kültürel inşa sürecinde etkin olmaya çalışmışlardır. Ancak bu, Cumhuriyetçi reformizme karşı hiçbir eleştiri yapmadıkları anlamına gelmez. Zira, değişimin gerekliliğini ve kaçınılmazlığını "kabullenmiş", artık bunun hangi yönde ve nasıl yapılacağı konusunda fikir ve öneriler getirmiş, eleştirmişlerdir. 1920'lerin ortasından itibaren hızlanan siyasal ve kültürel reformlara gösterilen dinsel ve/veya Osmanlıcı tepkilerin canlandırdığı milliyetçi ortam içine doğan Cumhuriyetçi muhafazakarlık, Peyami Safa'nın vurguladığı gibi Türk inkılabını 'Arap ve Frenk maymunluğuna çevirmeden' yürütecek araçların bulunması endişelerini yansıtan bir fikir hareketi olarak gelişmiştir (İrem, 2003: 108). Gelenekçi modernleşmeyi, Kemalist modernleşmenin şekillenmesinde önemli bir ideoloji olarak daha sonra inceleyeceğim.

Türkçülük ve İslamcılık fikirlerinin eklemlendiği birçok düşüncenin Osmanlı'nın son dönemlerinde oluşmaya başladığına, tek parti döneminde Kemalist rejimin yanında, fakat özsel anlamda ona karşı olarak varlığını sürdürdüğüne değindiğim bu kısa girişten sonra şimdi daha detaylı olarak bu eklemlenme sürecini Osmanlı'nın sonlarından başlayarak inceleyeceğim.

1.1. Osmanlı'nın Sonları ve Tek Parti Döneminde Türkçülük ve İslamcılık Akımları

Dağılmakta olan imparatorluk içinde kurtuluş için ortaya atılan çözüm önerilerinin Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcık akımları olduğundan bahsetmiştik. Osmanlıcılık akımı, imparatorluk içinde artık hiçbir ulusun Osmanlı ortak paydasında birleşme isteği kalmamasından dolayı ilk terkedilen öneri olmuştu. Türkçülerin son ana kadar milliyetçilik isteklerinden uzak durdukları ve bölünmemek için Osmanlıcılığı savundukları bir gerçekti, fakat son gelinen noktada artık Osmanlı sıfatı altında toplayacakları milletler bile kalmamıştı. Bu noktada kimileri, milliyetçi fikirlere kapılınmaması gerektiğini, bunun İslam dini ile çatışacağını, Şeriata dönülmesi yoluyla toplumun yeniden inşa edilmesi gerektiğini söylerek İslamcılığı savunuyordu. Müslüman Arapların isyanından sonra bu görüşün savunucuları ciddi ölçüde azalsa da varolmaya devam etmişlerdir. Türkçü-Turancı olan, adı üstünde Turan idealini gerçekleştirmeyi hedefleyen, dine pek atıfta bulunmayan hatta kimi zaman eleştiren, ırki milliyetçiliği savunan grubun yanı sıra daha ılımlı, Türkçülükle İslamcılığın uyuşacağını, geleneksel ve dini değerleri kaybetmeden milliyetçi düşüncelerin savunulabileceğini söyleyenler de vardı.

Bu akımların seyri görüldüğü üzere kimi zaman eklemlenme kimi zaman zıt kutuplara ayrışma şeklinde ilerledi ve bu yüzden ortaya birçok farklı düşünce çıktı. Sırf Türkçülerin yada sırf İslamcıların bile kendi içlerinde birebir aynı düşündüğünü söyleyebilmek mümkün değil. Özellikle Batılılaşma, modernleşme olguları karşısında akımların belli ve değişmeyen bir duruşu olduğunu söylemek neredeyse imkansız. Bu yüzden ben elimden geldiğince farklılaştıkları noktaları da gözden kaçırmadan ele almaya çalışacağım.

1.1.1. Türkçülük

Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik düşüncesi en son Türklere gelmiştir. Bunun nedeni kuşkusuz imparatorluğu kuranın Türkler olmasıydı; "Türkler önceleri sezgisel bir ileriyi düşünmeyle bir ideal için var olanı tehlikeye düşürmekten çekinmişlerdi. Bunun için Türk düşünürleri 'Türklük yok, Osmanlılık var' diyorlardı" (Gökalp, 2003:14). Ayrıca din faktörü ve ilk etapta İslamcılığın öne çıkarılma çabaları da bu fikrin gecikmesinde etkendir. Gökalp; "Osmanlı'da Türklüğü ile övünen bir tek kişi bile yoktu. Türk ismini utanç verici adlar gibi kimse üzerine almıyordu. Türk, Doğu Anadolu'da 'Kızılbaş', İstanbul'da da 'kaba-köylü' anlamındaydı" der (Gökalp, 2003:50).

Türk milliyetçiliğinin Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkışı birden çok sebebin bir araya gelmesinden kaynaklanmıştır. Savaşların etkisi, reformlar, ticaretteki dönüşümler (Göçek, 2002: 65), dış Türklerin Türk milliyetçiliği üzerindeki etkileri, Osmanlı'da 19. yy boyunca gelişen Türkoloji çalışmalarının etkisi, üç tarz-ı siyaset tartışmaları (Çetinkaya, 2002: 91) bu sebeplerden bazılarıdır. Bunun yanı sıra imparatorluktaki Rum-Ermeni tebaanın Batılı güçler tarafından kollanması ve ticarette etkin hale getirilmesi, etnik temelli bir tepkiselliği tetiklemişti.

Türk milliyetçiliğinin üzerinde yükseldiği bilimsel tezler Batılı Oryantalistlerin ve Rusya'da Kırım ve Kazan'daki Türk bilim adamlarının çalışmalarından oluşmaktaydı. İsmail Gasprinsky, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali Bey... Bunların hemen ardından Osmanlı'da Türkçülük hakkında düzyazı ve şiirler yayımlanmaya başlandı (Göçek, 2002: 72). Osmanlı entelijansiyası arasında da milli edebiyat başlamıştı ve milliyetçi ideolojinin oluşmasında en etkili rolü bu edebiyat oynuyordu (Belge, 2002: 183). Tanzimat devrine kadar milliyetçilik fikriyle ilgili herhangi bir yazılı eserin bulunmadığını söyleyen Akçura'ya göre, Türkçülüğün sezgisel olarak ortaya çıkışı Şinasi ve Ziya Paşa gibi isimlerin dil alanındaki çalışmalarıyla olmuştur (Yaşlı, 2014: 24). Türkçülüğün dil alanındaki ortaya çıkışındaki diğer önemli isimler, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Mustafa Celaleddin Paşa, Şemseddin Sami, Ahmet Mithat Efendi ve Cemaleddin Afgani'dir.

“Asır milliyetçilik asrıdır” fikri, bu aydınlar arasında gitgide yaygınlaşmaya başlamıştı.

Osmanlıcılıktan da İslam birlikçiliğinden de ülke için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar kurtarıcı bir ülkü arıyorlardı. Gökalp’in Genç Kalemler’de yayınladığı Turan şiiri bu ülkünün ilk kıvılcımıydı.

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan;
Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir Turan..”

Daha sonraları Ziya Gökalp, bu düşsel ülküden, Batı öykünmeciliğinden, İslam bağnazlığından uzak durmayı ve Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak ilkelerinde birleşmeyi benimsemiştir. Yusuf Akçura’nın “ölmüş, eski Türk uygarlığını” diriltmek isteyen çabasına karşı çıkmaya başlar. Gökalp, başta kültür olmak üzere, dil, din, gelenek gibi unsurların milleti oluşturduğunu söylüyordu. Akçura ise ırk temeline dayalı siyasal bir Türk milleti idealize ediyordu.

Türkçülük kültürel bir akım olarak ortaya çıkmış olup, siyasal bir akıma dönüşü Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura’nın eserleriyle olmuştur. 1904’te Yusuf Akçura tarafından sistematik açıklaması yapılan Pan-Türkçü görüşte Türk ırkı esasına dayalı bir Türk milliyetçiliği fikri ilk kez kullanılmıştır (Akarçay, 2008:45). Akçura’nın Pan-Türkçülüğü daha çok Osmanlı devletinin gücünü artırmak üzere uygulanan bir siyasal stratejiydi (Özdoğan, 2006:72) ve bütün Türki halklar arasında kültürel ya da siyasal birlik anlamına geliyordu. Nitekim Akçura için her şeyden önce Türklüğün kaderi söz konusuydu. Üç tarz-ı siyasette Türk milliyetçiliğinin İslamiyet’ten çok daha üstün bir ilke haline geldiğini açıkça ortaya koymuş ve İslamiyet’in bu temel ilkeye hizmet etmesi gerektiğini vurgulamıştı (Georgeon, 2002: 506).

Türkçülüğün ilk örgütlenmeleri arasında 1908 yılının Aralık ayında Yusuf Akçura’nın Necip Asım ve Veled Çelebi ile birlikte kurdukları Türk Derneği, onun arkasından 1910 yılında kurulan *Genç Kalemler* dergisi, 1911’de Türk Yurdu Cemiyeti, onun yayın organı *Türk Yurdu* dergisi ve kuşkusuz Türk Ocakları vardır. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura bu davanın fikriyatını yaparken Hamdullah Suphi de onun aksiyon cephesini temsil etmiş ve Türk milliyetçiliği davasını Türk Ocaklarının

çatısı altında kurumlaştırmıştır (M.T.S.D, 2002: 642). İlk kez Türk Yurdu dergisinde Türkçülük fikri Osmanlıcılık fikrinin önüne çekimser bir şekilde de olsa geçmeyi başarabilmiştir (Yaşlı, 2014: 40). İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Türkçülük fikrinin siyasal alandaki ilk güçlü örgütü olarak sayılmaktadır. Nitekim 19.yy sonundan itibaren kültürel milliyetçilik şeklinde kendini ifade eden Türkçü hareketin, Balkan Savaşı ile birlikte siyasal bir akıma dönüşmesi sürecine tanık olunur (Üstel, 2002: 263).

Cumhuriyetin kurucu kadrosu Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura tarafından dile getirilen milliyetçilik fikirlerinden hiç kuşkusuz resmi ideoloji inşasında yararlanmıştır. Fakat resmi ideoloji içinde Türkçülük, Türk ulusçuluğu olarak yeniden tanımlandı. Yani aslında Kemalist milliyetçilik, ne kendinden önceki İttihatçı Türkçülüğüne ne de ırk ve kan davası güden Türkçü akıma benziyordu. Geçmişinde dini açılımlar da taşıyan Ziya Gökalp Türkçülüğünü hiçbir zaman bütünüyle benimsememiştir. Hatta bazı inkılaplar Gökalpçi düşünüşle taban tabana zıttır (Ayvazoğlu, 2002: 542).

Kemalizm, kendi milliyetçilik anlayışını, ideal vatandaş tipini yukarıdan aşağıya, halkın şapkasından sosyal ilişkilerine kadar şekillendirmeye çalışırken alt düzeydeki kadrolarına daha az özerk görevler biçmiştir (Çetinkaya, 2002: 100). Türk Ocağı'nı kapatmaları buna örnektir. Cumhuriyet Türkiye'sinde yeniden şekillenen Türkçü akımın temelleri hem basın-yayın hem de örgütlenme açısından mevcut olumsuz koşullara rağmen 1930'larda Nihal Atsız'ın liderliğinde atılmıştır (Özdoğan, 2006: 207). Pan-Türkçü platform CHP'nin kültür, eğitim ve sosyal politika uygulamalarına muhalefet ediyor, bu eleştirilerini entelektüel düzeyde dile getiriyordu. Zaten ne Nihal Atsız ne de arkadaşları parlamenter sistemi hiçbir zaman desteklememiş, Atsız milli tarihi simgeleyen bir gün olarak 23 Nisan'a hiç değinmemiştir (Özdoğan, 2006: 198). 1931'de son verilen Türkçü örgütler 1940'larda tekrar canlanma devrine girmiştir. Türkçü yayınlar sayıca çoğalmış, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. *Ergenekon, Gök-börü, Bozkurt, Tanrıdağ, Atsız Mecmua, Çınaraltı, Millet* dergileri gibi. Ancak bu durum 1944 Mayıs'ına kadar sürebilmiş, Irkçılık-Turancılık davasında akımın önderleri tutuklanmıştır. Yine de

Türkçü akım, siyasal alanda aktif bir varlığa bürünmesi mümkün olmasa da, dergi çıkarma yoluyla kültürel milliyetçilik fikrine devam etmiştir.

Tek parti döneminin yayınlar üzerindeki sıkı kontrolüne bağlı olarak kan esasına dayalı bir ırkçılık anlayışının uzun süre rahatça dile getirilememesi nedeniyle Türkçülüğün Cumhuriyet'le beraber bir karamsarlık dönemi yaşadığı söylenebilir (Ertekin, 2002: 353). Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Munis Tekinalp gibi Türkçüler, Kemalist önderliği açık bir şekilde desteklemişken (Ertekin, 2002: 354), Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan, Fethi Tevetoğlu, İsmet Tümtürk, Alparslan Türkeş gibi Türkçüler daha "aşırı" bir Türkçülük yorumu geliştirerek geride durmuşlardır.

Türkçü akım İkinci Dünya Savaşı ile beraber entelektüel-bilimsel ilgilerden propagandaya doğru evrilmeye, entelektüel yapılaşmadan politik olarak işlevselleşmeye doğru ilerlerler (Ertekin, 2002: 361). Nazi Almanya'sının yanında savaşa girme arzusu, savaştan uzak durmanın Türklerin asker ruhuna olumsuz etki yapacağına inanış ve Alman hayranlığı karşısında yer alan koyu bir Sovyet komünizmi karşıtlığı akımın politik düzlemini belirler. Bu dönemde akıma verilen Irkçı-Turancı adlandırması Türkçü akımın karşıtları tarafından hem akımı kötülemek hem de onu Türk ulusçuluğunun temel ilkelerine ters düşen sapkın bir gelişme olarak ilan etmek amacıyla kullanılan aşağılayıcı bir tanımlamaydı (Özdoğan, 2006:34). Nitekim 1944'te bu akımın önderlerine yıkıcı bir ideolojiyi yaymak, bir komployla hükümeti devirerek ırkçı ve Turancı ilkelere dayalı bir devlet kurmaya çalışmak suçlamasıyla dava açıldı. Davanın dönemin konjönktürü gereği Sovyetlerle ilişkileri düzeltmek için açıldığı yönünde kuvvetli iddialar bulunmaktadır. 1947'de sanıklar beraat ettirilirken aslında gayri milli bir ideolojiye karşı koymak için milliyetçi bir duyguyla hareket ettiklerinin söylenmesi (Özdoğan, 2006:92) bu iddianın doğruluğunu güçlendirmektedir.

Kronolojik sıraya uymak açısından, Türkçü akımın çok partili döneme geçişle beraber farklı yorumlara sahne olması ve genel çizgisine muhafazakar fikirleri de katmasını ileriki başlıklarda ele alacağım.

1.1.1. İslamcılık

İmparatorluğun dağılma evresinde ortaya çıkan kurtuluş yollarından biri olan İslamcılık, esasen II. Abdülhamit döneminde izlenen politikanın öne çıkan unsurlarından biri olarak benimsense de esas niteliğini İkinci Meşrutiyet döneminde kazanmıştır. Tunaya'nın ifadesiyle; "İslamcılık cereyanı, İkinci Meşrutiyet'in düşüncesine hakim siyasal ve ideolojik akımların muhakkak ki en tesirli ve kuvvetlisi olmuştur" (Tunaya, 2003: 16). İslamcılığın ana tezi, İslam'ın asli ilkelerine geri dönüşü, yani İslami rönesansı gerçekleştirmektir (Tanör, 1995: 91). Bu görüşün savunucuları İslam dininin gelişmenin önünde bir engel olmadığını söylüyorlardı, fakat Batılılaşma düşünceleri kısıtlı ve seçici bir çizgideydi. Batının medeni, ilmi, sınai, fenni üstünlükleriyle İslamın kültürel ve ahlaki özelliklerinin birleştirilebileceğini savunuyorlardı (Çınar, 2013: 28).

İttihat ve Terakki'nin dönemsel olarak İslamcı bir siyasete gereksinim duyması, İslam Mecmuasında İslamcı ve Türkçüleri buluşturmuştur (Çınar, 2013: 30). Hristiyan düşmanlığı da İslamcıları Türkçülere yaklaştıran bir sebeptir (Tunaya, 2003: 75). Bazı İslamcılar asrın milliyetçilik asrı olduğunu kabullenmektedirler. Milliyetçiliğin İslamiyete aykırı olmadığını, milliyetçi fikirlerin bütün kavimlerde ortaya çıkarken Türklerde de uyanmasının durdurulamayacağını savunanlar vardır. Bu İslamcı-Türkçü cephe içindeki isimlerden olan Ubeydullah Efgani'ye göre olması gereken din olarak İslam Birliği, mezhep olarak da Türk Osmanlı Halifeliği'dir (Tunaya, 2003: 78).

İslamcılar Türkçüleri ikiye ayırmaktadırlar; halis Türkçülerle konuşulmaz, İslamcı Türkçülere cevap verilebilir (Tunaya, 2003: 83). Bu durum Türkçülerin kendi içlerinde din olgusunu ele alış farklılıklarına göre ayrılmalarından kaynaklanmıştır. Nitekim bazı Türkçüler dini milliyetçilik tanımına bile almazken, bazıları İslam ile Türkçülüğün ayrılamayacağını fakat günün koşulları nedeniyle Türkçülük amacının öne çıkarılması gerektiğini savunurlar. Dolayısıyla Türklük ve

İslamcılığın eklemlendiği görüşlerin genellikle ikisinden birini daha fazla öne çıkararak birbirinden ayrıştığı söylenebilir.

Balkan savaşlarındaki yenilgi, toprakların kaybedilmesi, isyanlar sonucu bağımsızlığını kazanan Müslüman Araplar ve Birinci Dünya Savaşı, Osmanlıcılık ideolojisinin sonunu hazırlamış, İslamcılığın da gerilemesine neden olmuştur. Fakat İslamcılık akımının Cumhuriyet rejimi kurulduktan sonra tamamen dışlandığını ve geri planda kaldığını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü yeni rejim kurulurken Türkçülük ve Batıcılık olduğu kadar İslamcılığın da bazı tonlarını içine katmış, özgün bir sentez oluşturmuştur.

İslamcı akımın daha açık ve net bir şekilde temsil edildiği siyasi düzlem Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır. İttihat ve Terakki Partisi her ne kadar İslamcılığı da söylemine katsa da bunu esasen stratejik bir araç olarak kullanması bazı uygulamalarında kendini gösteriyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise programındaki "Devlet-i Osmaniyenin dini İslamdır" gibi ifadelerle İslamcılık konusunda daha net bir çizgideydi. Farklı siyasi ya da gayri siyasi gruplaşmalara da giden İslamcılar (İttihad-ı Muhammedi Fırkası, *Volkan* dergisi...) İttihat ve Terakki'ye bir çok konuda düşmanca tutum besliyor, yapılanların şeriate dönüş adına yapılmadığını savunuyorlardı. Bu yüzden 31 Mart'tan sonra İttihat ve Terakki sıkı yönetim ilan etmiş ve İslamcı kanalları susturma, partileri kapatma yoluna gitmiştir. Nitekim Türk Devrimi de birçok muhafazakar İslamcının tepkisiyle karşılaşmıştır. Halifeliğin kaldırılması sonucunda şeyh ve hocaların liderliğinde çıkan ayaklanmalar bastırılmış, liderler İstiklal Mahkemelerinde idam edilmiştir (Tunaya, 2003:158). Kemalist modernleşme hareketi kendi ideolojisini açıkça ortaya koyduğu dönemde İslamcı faaliyetleri en tehlikeli düşman olarak benimsemiş, gerici ve irticai olarak nitelendirmişti.

Bora'ya göre İslamcılık, Türk muhafazakar modernleşme tecrübesiyle pekala eklemlenebilir, onun muhafazakar veçhesini temsil eden bileşen olabilirdi. Bu tecrübeden siyaseten dışlanması onu 1960'ların ortalarına dek kendini ilericilik olarak kodlayan resmi ve geçerli muhafazakarlığın karşısında konumlandırdı ve gericilik olarak kabul edilmesini getirdi. Devlet muhafazakârlığıyla İslamcılığı

yakınlaştıran ve İslamcılığın Muhafazakârlık olarak kurulmasını pekiştiren ideolojik sıva, milliyetçi-muhafazakâr söylem oldu (Bora, 1998: 98).

Türkçülük ve İslamcılık akımlarını inceledikten sonra Tek Parti döneminde bu iki akımın da ortalarında seyreden Gelenekçi/Cumhuriyetçi muhafazakarlığa değinmek gerektiği kanaatindeyim. Bu düşüncenin ortaya çıkmasında en etkili yayın organlarından biri 1921'de Yahya Kemal tarafından çıkarılmaya başlanan *Dergah* dergisiydi. Cumhuriyetçi muhafazakarlar Kemalizme ve modernleşmeye karşıt değil, fakat birebir aynı çizgide de olmayan, yarı bağımsız bir konumda kalmışlardır. Bu akım, felsefi olarak materyalizm, pozitivizm, akılcılık ve hümanizm karşısında ruhçu ve romantik bir cereyan olarak çıkmıştır. Ananeye dayalı aksiyon siyaseti olarak muhafazakâr modernliği öngörürler (İrem, 2003: 110). Baltacıoğlu ve Ağaoğlu gibi cumhuriyetçi muhafazakârlar 1930'lu yılların başında liberal bir programa sahip olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alsalar da ahlaki içerikli bir liberalizm anlayışına karşı her zaman mesafeli durmuşlardır. "Belirli bir yere kadar devlet müdahalesi ve disiplinli hürriyet anlayışı" vardır (İrem, 2003: 111). Modernleşmenin geleneklerden bağımsız gerçekleşmemesi gerektiği konusunda hemfikirdirler, geleneksiz bir değişimin kültürel aidiyet anlamında boşluk yaratacağına inanırlar. Tanıl Bora'ya göre; "Türk gelenekçi muhafazakâr düşüncesi modernleşmeyi aşırılıklarından arındırma ve gelenekle barıştırma isteğinin sonucudur" (Bora, 1998: 21). Körü körüne bir geçmişi ihya etme isteği söz konusu değildir, geleneklerin reformlara eklemlenmesi ve gerçekleştirilen modernleşme hareketinin kültürel harcını oluşturmada kullanılması düşüncesi vardır.

Cumhuriyetçi rejimin modernizmin kültürel yönünü gerçekleştirmede başarısız olduğunu ve halka aktarılamadığını düşünürler. Bora'ya göre bu, öncülerin sadece şerh düşmekle yetinip esas itibarıyla benimsedikleri Cumhuriyet inkılabını tarz ve içerik bakımından reddeden başka bir inkılapçılık olup, otoriter ve faşizan tınısı hayli yüksek bir dile temayüz eder (Bora, 1998: 25-26). Nitekim bu gelenekçilik Osmanlıperestlik[2], tasavvuf ve Türklük sacayağı üzerinde yükselir

[2] Osmanlıperestlik, muhafazakar damarın içinde kendiliğinden mevcut olan nostaljik romantikliği, geçmişe duyulan hayranlığı da ifade etmektedir. Ki bu nostalji hayranlığı özellikle çok partili yaşama geçildikten sonra milliyetçi muhafazakar aydınlar arasında daha net bir şekilde açığa çıkmıştır.

(Atay, 2003: 172). Cumhuriyetçi muhafazakarlardan Peyami Safa, Cumhuriyet devriminin muhafazakar yorumunun ilk ve en önemli örneği olarak gösterilen 1939'da yayınladığı Türk İnkılabına Bakışlar kitabında (Mert, 2003: 315), yanlış olanın modern Batı'nın izinden gitmek değil, bunu yaparken tarihsel, kültürel değerlere sırt çevirmek olduğunu söyler (Mert, 2003: 324).

Muhafazakarların bu Kemalist modernleşmeye tamamen karşı olmadan bazı yönlerini eleştirerek varolma çabaları meşruiyetlerini sağlamaları için mecburi önemdeydi. Hakim çizgiyle kah yanyana kah çekişip kah eklemlenerek varolmuşlardır (Çınar, 2013: 14). Bora ve Onaran'ın belirttiği gibi; muhafazakarlık, moderniteyi kolayca ayrılabilir iki parçadan müteşekkilmiş gibi değerlendirerek aşmaya çalışmış, Batı'nın teknolojisini almaya hevesli, ancak ahlak, davranış biçimleri anlamında mesafeli bir söylem geliştirmiştir (Bora ve Onaran, 2003: 241).

1.2. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Döneminde Türkçü ve İslamcı Akımların Birleşen Kanatları (1946-1960)

Türkçülük ve İslamcılık akımlarının eklemlenmesini dönemsel bir olgu olarak ortaya koymak yukarıda açıkladığım bu eklemlenmenin tarihsel gelişimine haksızlık olacaktır. Bu birleşmenin belli bir tarihte ortaya çıktığını söylemektense ben daha çok doğal bir gelişim seyrettiğini ve uzun bir zaman dilimine yayıldığını söylemekten yanayım. Nitekim milliyetçi-muhafazakar olarak adlandırılacak olan bu birleşme aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarından itibaren kimi aydınların söylemlerinde üstü kapalı veya açık olarak yer almaya başlamıştır. Bir önceki bölümde değindiğimiz üzere Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ali Kemal, Cemaleddin Efgani, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Ağaoğlu gibi birçok isim Türk milliyetçiliği ile İslamcılığın birbiriyle çelişmediğini kanıtlamaya çalışmışlardır.

1950'lerin milliyetçi-muhafazakar ortamından Ekrem Hakkı Ayverdi, Samiha Ayverdi, Nihat Sami Banarlı gibi isimler nostaljik muhafazakarlığın temsilciliğini yapmışlardır.

Türkçülük ve İslamcılık akımlarının eklemlenmesinden bahsederken açıklık getirmem gerektiğini düşündüğüm bir nokta, bu akımların kendi içlerinde birçok farklı yorumu barındırması dolayısıyla birleşmenin hangi aşamada gerçekleştiği konusudur. İki akımın da "uç" noktaları diyebileceğimiz gruplar elbette ki birleşmeden yana istekli değillerdi. Irkçı-Turancı bir yorumu benimseyen Türkçüler kuşkusuz İslamcılıkla birleşme fikrine sıcak bakmamışlardır. Gerçi Kemalist rejimin din konusundaki tutumu ve aşırı dışlayıcı tavrı "aynı dertten muzdarip" olma konusunda Irkçı-Turancı Türkçüleri İslamcılara yakınlaştırmış olabilirdi. Fakat bu durum, Irkçı-Turancıların dini kültürün önemli bir parçası olarak atfetmeyen ve hatta bahsi bile pek geçmeyen bir konu olarak gördükleri gerçeğini değiştirmeyecektir.

Türkçülük, bu dönemden sonra, "gerçek milliyet dindir" diyen Kemal Kuşçu, milli tarihi 1071 ile başlatan Anadolucu Nurettin Topçu ve **"**Türk milleti 1000 yıldır İslam kazanında halü hamur olmuştur" diyen Ali Fuat Başgil'lerin temsil ettiği dinsel-kültürel içerikli bir milliyetçiliğe karşı kendi konumunu savunmaya başlayacaktır. Aynı şekilde "radikal" diyebileceğimiz bir İslamcılığı savunanlar da Irkçı-Turancı görüşlere ılımlı bakmamış, ümmet olarak gördükleri milleti etnik temele oturtma çabalarına karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla Türkçülük ve İslamcılık akımlarının birbirine eklemlenmesi, bu iki akımın da "ucundakilere" nazaran daha "ortalarda" yer alan gruplar etrafında gerçekleşmiştir diyebiliriz.

1.2.1. Milliyetçi-Muhafazakâr Eklemlenmeyi Ortaya Çıkaran Konjonktürel Nedenler

Cumhuriyetin siyasal tarihine bakıldığında kültürel anlamda hali hazırda var olan "sessiz muhalefetin", muhafazakar tepkilerin toplumsal alandan siyasal alana taşınmasının başlangıç noktasının çok partili sisteme geçişle gerçekleştiği görülmektedir (Akarçay, 2008: 77). Milliyetçi-muhafazakar ideolojinin duraksama dönemi, çok partili sisteme geçiş aşamasında tabandan gelen baskının da etkisiyle

Türkçü grupların İslamcı eğilimi de söylemine katma gereksinimiyle sona ermiş, artık tam anlamıyla canlanma dönemine girmiştir.

Bu dönemde mevcut olan ve bu birleşmeyi ortaya çıkaran en önemli nedenlerden biri "komünizm tehlikesi" ve bu tehlikeye karşı sadece Türkçü propagandanın yeterli olmayacağı endişesidir. Dönemin konjonktürüne baktığımız zaman; Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı, Batı bloğunda, ama özellikle de ABD'nin savunma çemberinde kalması, Soğuk Savaş yıllarında komünizme karşı ideolojik savaşta iktidar açısından sadece Türk milliyetçiliği ideolojisine yaslanmanın yetersizliğini göstermiştir (Koçak, 2002: 609). Artık dini irtica değil Bolşevizm en büyük tehlike olarak görülmeye başlamıştır. Halk zaten CHP'nin İslami geleneğe karşı acımasız davranışı ve reformları karşısında tepkiliydi, bu yüzden komünizm tehlikesi karşısında İslami tepkiyi örgütlemek belki Türkçü tepkiyi örgütlemekten bile daha kolay olabilirdi.

Bir başka sebep de, tek parti hükümetine aydın-halk kopukluğunu işleyerek yapılan eleştirilerdir. Bunlar milliyetçi muhafazakar ideolojinin temel söylemi olan 'yozlaşmış şehirli, Batılılaşmış kozmopolit seçkinler karşısında basit halk adamının yüceltilmesini' (Bora ve Canefe, 2002, 652) ortaya çıkarmıştır.

Geleneksel İslami değerlerin Türk milliyetçiliği ile kaynaştırılabileceği düşüncesi çok partili yaşama geçildikten sonra bazı CHP milletvekilleri tarafından da benimsenmeye başlamıştı. Örneğin CHP İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver maneviyattan, ahlaktan söz ederek din sorununu gündeme getirmeye çalışıyordu. Üstü kapalı bir şekilde ve ima eder tarzda komünizme karşı dinin de temel ve sağlam bir dayanak olabileceğini açıklıyorlardı (Koçak, 2002: 608). Nitekim bu vekiller, daha sonra Demokrat Parti'den (DP) aday olmuşlardır. Yine CHP başbakanlarından Şemsettin Günaltay, Türkçü İslamcıdır. Ona göre İslamlaşmaya gerçek hizmet Türkleşme ve modernleşmedir (Bora, 1998: 117).

Çok partili döneme geçilirken yukarıda bahsettiğimiz çeşitli nedenlerden dolayı bir eklemlenme içine giren Türkçülük ve İslamcılık düşünceleri, ortaya milliyetçi-muhafazakar bir sentez çıkarmıştır. Bir anlamda, "devleti kutsal sayan Türk töresi ile devlet yöneticisine itaati emreden din bilinci arasında köprüler

kurulmaya" (Bora, 1998: 126) başlanmıştır. Bu sentezin savunucuları siyasi alanda CHP'nin uygulamalarına karşı olarak konumlandıklarından DP içinde yer almışlar ve popülist bir siyaseti desteklemişlerdir. Bu devrede rastlanan İslamcı fikirlere göre Halk Partisi, uygulamakta olduğu laiklik görüşü ile Türk halkının duygularını hiçe saymaktadır. Davranışları vicdan hürriyetine aykırıdır. Türk'e yaklaşmanın yolu onun vicdanına girebilmekle mümkündür, DP bunu yapmıştır (Tunaya, 2003: 189).

Dolayısıyla DP'nin iktidara gelişi farklı toplumsal kesimlerin ortak çıkarlar temelinde biraraya gelmesi, CHP'ye karşı gelişen tepkinin farklı boyutlarının "muhalif olmak" düzlemine indirgenerek DP bünyesinde birleşmesiyle olmuştur. Milliyetçi-muhafazakarların DP iktidarından beklentisi büyüktü, bu beklentinin tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün olmasa da, özellikle ilk dönemlerinde milliyetçi-muhafazakar çevreyi tatmin edecek bazı uygulamaları olmuştur. Fakat iktidarlık dönemine bir bütün olarak bakıldığında, merkez sağ liderliğin toplumla kurduğu karmaşık çıkar ilişkileri nedeniyle milliyetçi muhafazakarlık, İslamcılık veya liberalizm gibi bütünsel bir doktrini sahiplenmekten bilinçli olarak uzak durduğu görülür. DP, İslami veya milliyetçi motiflerden yararlanmakla birlikte bu çizgilerin siyasal ve hatta sivil alandaki örgütlü temsiline hiç sıcak bakmamıştır (Taşkın, 2007: 84-86). Bunun sebebi kuşkusuz DP seçkinlerinin Tek Parti döneminin bürokrat kadrolarından gelmesi ve Kemalist ideolojiden tamamen kopmamış olmalarıdır. Aslında, Kemalizmi korumak ile geleneğe sırt çevirmemek arasında bir denge politikası izlemişlerdir.

1950'li yıllarda ırkçı Türkçülüğe mesafeli yaklaşımın sadece siyasi düzeyde DP yönetimi tarafından değil, aynı zamanda halk arasında da kendiliğinden geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tabanda Nihal Atsız'ın İnönü'ye karşı siyasi duruşu sahiplenilse de onun savunduğu tarzda bir Türkçülük benimsenmiyordu. Nitekim 1950 yılında Atsız'ın öncülüğünde kurulan Türkçüler Derneği'nin çeşitli şehirlerde açılan ocaklarında Türkçülük ister istemez İslami endişelerle muhafazakar milliyetçiliğe dönüştürülmüştü. Yani Anadolu'da Tanrıdağı'na mutlaka Hira Dağı da ekleniyordu (Ayvazoğlu, 2002: 568). Halktan gelen bu tepkiler, birleşme ortamını hazırlamış, milliyetçi derneklerin gündem konusunu oluşturmuştur.

Çok partili yaşama geçiş aşamasında basının büyük çoğunluğu CHP-DP tartışmalarında açıkça DP'yi destekliyordu. Bu dönemde gazeteler, Adnan Menderes'i geleceğin lideri olarak gördükleri için ona ait haberleri büyük manşetlerle ve genellikle birinci sayfadan veriyorlardı (Yıldız, 1996: 485). Çünkü CHP iktidarın elinden gitmesini önleyebilmek adına son hamlelerde bulunmaya başlamış ve basına karşı iyice sertleşmişti. Örneğin; 19 Nisan 1947'de, Menderes'in İzmir'de yaptığı konuşma "Meclis'in manevi şahsiyetine hakaret ve meşruluğunu şüpheye düşürücü unsurlar bulunduğu" gerekçesiyle devletin yayın organı Ulus'ta yayımlanmamış, konuşmayı yayınlayan *Kuvvet, Tasvir, Demokrasi, Yeni Asır, Demokrat İzmir* gazetelerinden 8 gazeteci mahkemeye verilmişti.[3] bu durum basın çevresini daha fazla DP'ye destek vermeye itiyordu.

DP'nin iktidara geldiğindeki söylemi, sanayi toplumuna geçişin dayattığı değişimin geleneksel kültürel değerlerle birlikte sunulması gerektiği (Mert, 2007: 19), özgür ve demokratik ortamın sağlanacağı, basın-yayına getirilen yasakların kaldırılacağı üzerineydi. CHP iktidarının otoriter uygulamalarına karşı özgürlükçü ortamı savunarak geldiği için, ilk dört yılı boyunca, örneğin gazete ve dergi çıkarabilmek için ruhsat zorunluluğu uygulamasını kaldırarak, görece özgür bir basın-yayın ortamı sağlamıştır. Bu dönemde, özellikle 1952'ye kadar, başlıca gazeteler (*Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Akşam, Tasvir, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Gece Postası,* bazen *Vatan*) DP'yi destekliediler. 1952'den sonra ise basın üzerinde baskıcı yasal düzenlemelerin başlamasıyla birlikte desteklerini çektiler (Yıldız, 1996: 486).

Sağ çevreler DP'nin 1950'de iktidara gelmesini neredeyse bir halk devrimi olarak görseler de, otoriter ve baskıcı yönetimi nedeniyle zamanla çok fazla eleştiriye maruz kalmış, uygulamaları giderek sertleşmiştir. DP iktidarının özellikle ikinci yarısından itibaren toplumsal yaşamdaki değişmeler (köylerden kentlere göçler, kentlerin kapalı alan olmaktan çıkmaları, yeni varlıklılar sınıfının oluşumu vb.) birçok kesimde hoşnutsuzluklar yaratmaya başlamıştı (Yıldız, 1996: 491). Ayrıca 1954'ten sonra ekonomik projelerde alınan kredilerin kesilmesi, projelerin

[3] Bu gazeteciler Şevket Bilgin, Adnan Düvenci, Mithat Perin, Atıf Sakar, Salih Gürhan, Fuat Arna, Adnan Bilgetin ve Samet Ağaoğlu'dur. (Samet AĞAOĞLU, Siyasi Günlük, (haz.) Cemil Koçak, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992.)

tamamlanamaması, ekonominin giderek kötüleşmesi gibi nedenlerden dolayı siyaseten de gergin bir ortam başlayacaktır. DP'nin şahsına yönelik muhalefetin artmaya başlamasıyla Menderes, Basın Kanunu'nu 1954'te değiştirerek 1954-1958 yılları arasında binlerce gazetecinin hapse girmesi ve yargılanmasına sebebiyet vermiştir. Dönemin yüksek tirajlı dergilerinden *Forum* ve *Akis*'in yazarlarına yönelik yargılamalar birçok gazeteci ve yazarın hapse mahkum edilmesiyle sonuçlanmıştı. DP, meşruiyetinin ikna ediciliğini yitirdiği dönemde halk desteğini takviye etmek amacıyla, milliyetçi-muhafazakar tabana hitap eden girişimlerde bulunur. Kıbrıs politikasında şovenist gösterilerin ve irredentist denebilecek sloganların teşvik edilmesi, Türk ocaklarının canlanmasına destek verilmesi, Milli Türk Talebe Birliği gibi hükümet güdümünde gençlik örgütlerinin kurulması bunun adımlarıdır (Bora ve Canefe, 2002: 647). Ayrıca bu dönemde Necip Fazıl Kısakürek'in şeriatçı bir çizgi izlemekte olan Büyük Doğu dergisine Başbakanlıkça örtülü ödenekten yardım yapıldığı 27 Mayıs'tan sonra açık1anmıştır (Kabacalı, 1994: 234).

1.2.2. Milliyetçi-Muhafazakârlığa Geçiş Döneminin Önemli İsimleri

Necip Fazıl Kısakürek, en önemli geçiş figürü olarak görülür. İslamcılık ile milliyetçilik, milliyetçilik ile muhafazakarlık, muhafazakarlık ile İslamcılık, onun fikirleri aracılığıyla birbirleriyle konuşup anlaşırlar (Güzel, 2003: 334). Aydınlar Ocağı'nda yer alan birçok ismin düşünce dünyasını etkilemiştir. Necip Fazıl, milliyetçi-muhafazakarların fikirlerine dayanak bulduğu ve saygı duyduğu bir isim olsa da birçok konuda onlar kadar ılımlı değildir. Bir kere koyu bir CHP, İnönü, Batılılaşma ve komünizm karşıtlığı besler (Güzel, 2003: 335). Diğer milliyetçi-muhafazakarlar gibi Batılılaşmayı iki ayrı parçaya bölerek maddi yanının alınıp manevi yanının alınmaması gibi düşünceleri yoktur.

Milliyetçi-muhafazakâr şanlı tarih anlayışının ve tarih yazımlarının ortaya çıkışında da Kısakürek'in azımsanamayacak etkileri bulunmaktadır: *Namık Kemal, Ulu Hakan II. Abdülhamid Han, Vahidüddin Han, Sahte Kahramanlar, Tarih*

Boyunca Büyük Mazlumlar, Son Devrin Din Mazlumları bu tarih yazımı anlayışının önemli örnekleridir (Güzel, 2003:339).

Milliyetçi-muhafazakar kalemlerden Mümtaz Turhan ise modernleşmecidir ve Necip Fazıl'ın Batının maddi ve manevi yanının ayrılamayacağı fikrinden ayrılarak Ziya Gökalp'in izinden gitmiştir. Ziya Gökalp'in "hars" ile "medeniyet" arasında yaptığı ayrımı benimseyen Turhan, Gökalp'ten farklı olarak Batı medeniyeti ile temasa geçildiğinde "faydalı unsurlar yanında, faydasız hatta zararlı" unsurların da girişini önlemenin güç olduğunu kabul eder. Ancak yine de, Batı medeniyetinin sadece özünün alınmasına gayret göstermenin yerinde olacağını düşünür (Turhan, 1980:49, aktaran; Safi, 2005: 117).

Turhan, "sentez" fikrinin öncülerinden sayılır. Ona göre Batılılaşma, Batı'nın kurumlarını, yaşayış tarzını yüzeysel bir biçimde taklit etmek değil, ilim zihniyetini Türk toplumuna mal ederek, kendi kültürü ve değerleriyle barışık bir biçimde sentez oluşturmaktır (Safi, 2005:117). Aydınlar Ocağı çevresinin ana hedeflerinden biri olan "milli kültüre kavuşmak" Turhan'ın söylemlerinde önemli bir yer kaplar. Asıl projesi, köyün kalkınmasıdır. Batılılaşmanın önünde bir engel olan öğretmen-imam, aydın-köylü zıtlaşmasını ortadan kaldırmak ve dinden faydalanarak halkın kalkınma projesine katılmasını sağlamak üzere klasik lise eğitiminin yanında dini bilgiler de veren ilahiyat liselerinin kurulmasını teklif etmektedir (Yılmaz, 2002: 561).

Sentez niteliği taşıyan fakat cumhuriyetçi muhafazakarlardan biraz daha farklı bir şekilde konumlanan düşüncesiyle Ali Fuat Başgil, bu dönemin üzerinde durulması gereken isimlerindendir. 1930 ve 40'lı yıllarda inkılapçı ve devlet eksenli bir duruş sergilerken, çok partili dönemin başlangıcından itibaren demokrasi ve hürriyetleri savunan ve bu çerçevede Türkiye'deki siyasi-hukuki rejimi tartışan bir liberal muhafazakar pozisyon almıştır (Önder, 2003: 291). Başgil'e göre, Garp medeniyetinin cevherini almamıza önemli bir engel, fikir hürriyetini baskılayan otoriter tekelci taassuptur ve bu, Osmanlı'dan Cumhuriyete süreklilik gösterir (Bora, 1998: 93).

Türk-İslam sentezi fikri Başgil'in şu sözlerinde görülebilir; "Biz Türkiye Türkleri, muhtelif din, dil, tarih ve ırktan birçok millet elemanlarının asırlar içinde

ve İslam kültürü kazanında kaynayıp hallü hamur olmasından meydana gelmiş mürekkep bir milletiz" (Önder, 2003:298).

Daha sonraları Türk-İslam sentezcileri tarafından özellikle komünizmle mücadelede kullanılacak olan "ahlakçılık", Başgil'in düşüncelerinde mevcuttur. Ona göre demokrasinin dayandığı ahlâkî temellerden biri maneviyatçılıktır. Bu rejim, manevî hakikat ve değerlere inanır. Çünkü hizmet ve vazife esasına dayanır. Maddeciliğin, egoistliğin, boş vericiliğin demokratik bir sistemde yeri yoktur. Maddeciliğin panzehiri maneviyatçılık, yani manevî değer ve hakikatlere inanma ahlâkıdır. Bu ahlâkın halk kitleleri için en feyizli kaynağı da din terbiyesi ve Allah sevgisidir. Dolayısıyla Başgil'in milliyetçiliği, maneviyatla bezenmiş, muhafazakârlıkla iç içe, ılımlı bir milliyetçiliktir (Başgil, 1960:188 aktaran; Safi, 2005: 125).

1960'larda Aydınlar Ocağı faaliyetlerinde yer alacak olan milliyetçi-muhafazakar kalem Osman Turan da muhafazakar düşüncenin, milliyetçiliği ağır basan bir örneğidir. Türk üstünlüğünün gerisinde Türk etnosunun sabit özelliklerini aramıştır; cihangirlik, adalet duygusu, mefkure sahipliği gibi... (Özden, 2003: 563). Ona göre laikliğe ihtiyacımız yoktu, din ve devlet Türkler için çatışması imkansız iki kavramdı. Muhafazakar düşünce geleneğinin takipçisi olarak, dinin modernleşme ve değişimden uzak, sistem dışı yorumlarına karşıydı, cehalet ve irticayı komünizm kadar tehlikeli buluyordu (Mert, 2003: 342). "Sentez" fikri düşüncelerinde geniş yer kaplamıştır. Onun ideal medeniyeti bir sentezin ürünü olmak durumundadır. Bu medeniyet madde ve mananın, ilim ve dinin başarılı bir terkibidir (Özden, 2003: 565).

Bu geçişte kilit isimlerden bir diğeri Osman Yüksel Serdengeçti'dir. 1960'larda Aydınlar Kulübü'nde genç aydınlara konferanslar vermiş olan Serdengeçti'nin milliyetçilik anlayışı, bu geçişte neden önemli bir konumda olduğunu açıklayacak niteliktedir: "Allah'tan başka kimseden korkmuyoruz. Bizler münkir değiliz. Tanrıdağı kadar Türk, Hiradağı kadar Müslümanız!". Bu slogan milliyetçi-muhafazakar eklemlenmede sonraları oldukça tutulmuştur. Ziya Gökalp'le Mehmet Akif'e aynı ölçüde sahip çıkan Serdengeçti'nin, 1947'den itibaren

yayınlamaya başladığı *Serdengeçti* dergisinde daha önce bir arada düşünülemeyecek imzaları görmek mümkündü; Ali Fuat Başgil, Zeki Velidi Togan, Nurettin Topçu, Necip Fazıl, Nihal Atsız, Cevat Rıfat Atilhan gibi. Bu nedenle *Serdengeçti*'nin Türkçü dergilerle *Büyükdoğu*'nun bir bileşkesi olduğu söylenebilir (Ayvazoğlu, 2002: 567).

Geçiş figürlerinden bir diğer önemli isim ise İslamcı *Sırat-ı Müstakim* dergisini çıkaran Mehmet Akif Ersoy'dur. Nurettin Topçu, Âkif'teki muhafazakârlık ve inkılâpçılığı şöyle izahetmektedir: "Âkif'in karakterine sinmiş olan tarih, mazi, mefahir ve ecdat duygusu onu milliyetçiliğe ve dolayısıyla muhafazakârlığa götürür" (Topçu, 1994: 191). Milliyetçiliğin İslam'dan ayrılamayacağını göstererek bu yöndeki yanlış eğilimlere set çekmiştir. İslam dininin gelişmeye ve modernleşmeye engel olmadığını savunur. Yani değişime karşı olmayan, ilim ve sanat anlamında yeniliklere açık olan bir İslamcıdır ve bu yönüyle milliyetçi-muhafazakar birleşmede önemli bir figür olmuştur.

1.2.3. Milliyetçi-Muhafazakârların İlk Örgütlenme Faaliyetleri

DP'nin seçimlere din ve gelenek konularında CHP'nin yaptığı tepeden inme reformlara karşı durarak girmesi ve bunu oy siyaseti yapması, başarısını da kolayca beraberinde getirmişti. Tek parti döneminin basın-yayın üzerindeki görece baskıcı tutumunun sona erdiği, eleştirel düşüncelerin siyasal ve kamusal alanda daha açıkça dile getirilebildiği bir ortam yaratmış, milliyetçi-muhafazakar akım birçok dergi, dernek, gazete, kurum etrafında örgütlenerek güçlenmeye başlamıştır. Örneğin, 1945 yılında faaliyete başlayan Türk Kültür Ocağı'nın kurucuları arasında daha sonra Aydınlar Ocağı gibi milliyetçi-muhafazakar derneklerde yer alacak olan Saadettin Bilgiç, Faruk Sükan, Rükneddin Tözüm, Muharrem Ergin, Faruk Kadri Timurtaş, Mükerrem Taşçıoğlu, Muzaffer Eriş gibi kişiler yer almıştır.

Tek parti dönemindeki cumhuriyetçi muhafazakar isimler 1953'de Peyami Safa tarafından yayımlanmaya başlanan *Türk Düşüncesi* dergisi etrafında toplanmışlardır; Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Behçet Kemal Çağlar, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi. Daha önce de değindiğimiz üzere bu düşünürlerin kendi aralarında bile fikir birliği sağlayabildiklerini söylemek mümkün değildir. Nazım İrem'e göre modern Türk muhafazakarlığının kavramsal matrisi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ananeci ve kültürcü, Peyami Safa'nın muhafazakar, Ahmet Ağaoğlu'nun Türkçü ve liberal, Hilmi Ziya Ülken'in ahlakçı ve Mustafa Şekip Tunç'un Bergsoncu felsefi anlayışının çakışma noktalarında varlık bulan bir fikir iklimi içinde şekillenmiştir (Yılmaz, 2003: 217).

Tek parti dönemine muhalif bütün unsurlar milliyetçi-muhafazakar düşüncelerle eklemlenerek yeniden hayat bulmuştur (Akarçay, 2008: 68). 1940'ların sonlarında yayınlanan Türkçü dergilerin yaklaşımında da Pan-Türkçü bir yayılmacılık hedefi önde gelen özellik olmaktan çıkmış, en yaygın konu anti-Sovyetizm, anti-komünizm olmuştu (Özdoğan, 2006: 271). Örneğin *Türk Yurdu* dergisinde 1930'lara kadar ırkçı-milliyetçiliğe destek olan yazılar ön plandayken, daha sonra İslami temalar artmış, anti-komünist söyleme ırkçı temalar eşlik etmiş, milliyetçi-muhafazakar çizgisinin giderek netleştiği görülmüştür (Gümüşoğlu, 2002: 274).

Dinin ihmale uğramış olmasından yakınmak ve milli hayattaki vazgeçilmez yerini vurgulamak için Türk Ocakları 1949'da yeniden açıldı (Bora, 1998: 125). Çok partili rejime geçildikten sonra Türk Ocakları resmi milliyetçilik anlayışından daha farklı bir konumda saf tutmuştur. 1950'lerde DP'deki milliyetçi-muhafazakar unsurlara yakın, fakat atıl bir yapıdır. Türk Ocaklarının milliyetçi-muhafazakar çizgiye 1950'lerde bu kadar yakınlaşması da hiç kuşkusuz DP'yi iktidara getiren muhalif tepkilerin, özellikle ocakların tek parti döneminde kapatılmasının ardından ancak çok partili yaşama geçilince açılabilmesinin bir sonucudur. 1950'lerin sonlarında Soğuk Savaş dinamiğinin açığa çıkardığı bir anti-komünist yayın ve şuurlandırma anlayışıyla yeniden bir canlanma dönemine girecektir. Mümtaz Turhan, Emin Bilgiç, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hikmet Tanyu gibi önde gelen milliyetçi-

muhafazakar düşünce adamları de Türk Ocakları yönetiminde yer almıştır (Üstel, 2002: 267).

1950'li yıllarda Nihad Sami Banarlı, Ekrem Hakkı Ayverdi, Samiha Ayverdi gibi kişiler İstanbul ve Yahya Kemal Enstitüleri'ni kurmuşlar, milliyetçi gençlere Osmanlı tarihini ve kültürünü sevdirmeye çalışmışlardır.[4] *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, Yahya Kemal çizgisini daha muhafazakar bir doğrultuda devam ettiren bir dergidir ve yazarları arasında Samiha Ayverdi, Nihad Sami Banarlı, Tahsin Banguoğlu, Faruk Nafız Çamlıbel, Faruk Kadri Timurtaş gibi daha sonradan Aydınlar Ocağı'nda yer alacak isimler vardır. "Nostaljik muhafazakarlık" olarak adlandırılan, yeninin karşısında eskiyi metheden, özleyen, ihyaya istekli, ama pratikte bugünü dünle terbiye etmenin ötesine varmayan bir pozisyondan söz edilebilir (Atay, 2003: 172).

Türk nostaljik muhafazakarlığı, Yahya Kemal çizgisinin bir devamı olarak 1950'lerde canlanmış, milliyetçi-muhafazakar akımın ana konularından birisi olmuştur. Maziye, Osmanlı'yla, Müslüman-Türk'le ilgili fıtri bir güç ve ihtişam imgesinin beslenmesi için başvuran açık bir araçsalcı tutum yaygın olsa da bu ideolojinin pek çok kolunda nostaljik ve yer yer melankolik bir duruşun izlerine rastlanabilir (Bora ve Onaran, 2003: 257). Üstün bir medeniyet olarak Osmanlı-Türk medeniyeti ve bu medeniyetin yarattığı Pax-Ottomana övülür (Çetinsaya, 2003: 371). Bu çevre, Tanzimat'tan bu yana süren Batıcılık akımına ve Cumhuriyet'in getirdiği kültürel kopuşa tepki olarak, Osmanlı ile süreklilik içindeki bir millî kültürü vurgular; İstanbul'u ise, Osmanlı-İslâm medeniyetinin kristalleştiği coğrafya/mekan olarak görür (Safi, 2005: 120).

Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi eseri üzerine çalışırken İstanbul Fetih Cemiyeti genel başkanlığını yapmıştır. Daha sonradan Aydınlar Ocağı'nın önde gelen üyeleri arasında yer olacak olan Ekrem Hakkı Ayverdi, 1950'den itibaren bütün milliyetçi-muhafazakar oluşumların içinde yer almıştır. Türklüğün ve Türk devletinin "kadimden beri gelen" sürekliliğini vurgular, tarihsel örf çerçevesinde

[4] Emin-Said-Saadettin Bilgiç kardeşler de 1950'lerde milliyetçi gençliğin örgütlenmesinde etkindirler (Taşkın, 2007: 134).

devlete kutsiyet atfeder, ülkedeki gayri-Türk unsurları ve "yabancı" kültürel etkileri ırkçı bir tiksinme diliyle dışlar (Safi, 2005: 123). Samiha Ayverdi de İstanbul Fetih Derneği ve Nihad Sami Banarlı'nın öncülüğünde 1958'de kurulan Yahya Kemal Enstitüsü'nün aktif üyesidir. Milletine yabancılaşmış Batıcı seçkinler karşısında köklerini şanlı bir geçmişte arayan ve Osmanlı aristokrasisine büyük bir hayranlık duyan biridir (Ayvazoğlu, 2003: 250). Osmanlı mirasını reddeden ya da görmezden gelen "kozmopolit" ve "Avrupa hayranı" seçkinlerin neden olduğu bu "köksüzlük"ten kurtulmanın tek yolunun ise "mazi ile barışmak"tan geçtiğini savunur (Azak, 2003:250; aktaran, Safi, 2005: 121).

Bu dernekler, tek partili yaşamın sona ermesini takiben canlanmış eleştiri ortamının bir meyvesi olarak, Kemalist hükümetin toplumda yarattığı sosyo-kültürel dönüşümü durdurma amacıyla Osmanlı yaşamını, mimarisini övgülerle ön plana çıkarmaya, topluma yeniden benimsetmeye çalışıyordu. Bütünüyle milliyetçi-muhafazakar akımın ise Osmanlı sistemini ihya etme arayışında olduğunu söylemek doğru değildir. Nitekim daha sonraki tarihlerde milliyetçi-muhafazakar akımın önde gelen isimleri olacak kişiler milli kültürü ihya etme projesini bütünüyle bir "Osmanlı'ya dönüş çerçevesine" oturtmamışlardır. Taşkın'a göre, Kemalist eğitim kurumlarında edindikleri kurumsal gelenekler ve ideolojik miras, 1970'lerde Aydınlar Ocağı'nda yer alan bu isimlerde önemli izler bırakmıştır. Çünkü bu kuşak, Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü gibi erken dönem milliyetçi akademisyenlerin öğrencileriydiler (2003: 388). Bunun en güzel örneği ocak üyelerinin laiklik ilkesini Türklerin İslamiyet'e yaptığı bir katkı olarak sunması, dinsel alanda devlet denetiminin gerekli olduğu fikrini savunmalarıdır. Hatta Atatürk dönemini aklın ve ilmin hakim olduğu son dönem olarak yüceltirler (Basmacı, 2009: 69). Ayverdi Kardeşler ise Kemalist inkılaplara karşı çok daha katı bir tutuma sahiptir. Samiha Ayverdi, Kemalist Cumhuriyetin "tarihe karşı mesuliyetsiz" bir tutum içinde Greko-Latin medeniyetine teslim olduğunu iddia eder (Ayvazoğlu, 2003: 251).

Milliyetçi-muhafazakar entelijensiya ve DP iktidarı arasındaki çalkantılı ilişkilere sahne olan bu dönem yine de milliyetçi-muhafazakar gelenek tarafından milletin "hakiki" temsilcileriyle buluştuğu altın yıllar olarak ele alınmıştır (Taşkın, 2007: 128). Celal Bayar'ın 1950-60 arası dönemdeki siyasi tercihlerine daha eleştirel

olabilen milliyetçi-muhafazakarlar aynı tavrı Menderes karşısında takınmakta zorlanırlar. Menderes'in ciddi hatalarını teslim etmekle beraber onu milliyetçi-muhafazakar soy kütüğüne yerleştirme eğilimindedirler (Taşkın, 2007: 119).

1.3. Milliyetçi-Muhafazakâr Eklemlenmeyi Besleyen Bir Diğer Akım: Anadoluculuk

Anadoluculuk düşüncesi esasen 20.yy başlarında, Türkçülük-İslamcılık arasında daha önce de değindiğimiz "orta yol" izleyen aydınlar arasında, özellikle *İslam Mecmuası* dergisindeki yazılarda ortaya çıkmıştır (Musa Kazım, Şemsettin Günaltay, Halim Sabit gibi). I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya atılan Panislamizm, Turancılık gibi fikirlere karşı milliyetçiliğin belli bir coğrafyayı kapsaması gerektiği, sürekli yayılma hedefinin tehlikeli olacağı yönündeki söylemler Anadoluculuk fikrinin temelini oluşturmuştur. Çınar'ın söylemiyle; bu düşünüş, içinden çıktığı Türkçülük akımının kurgusal veya hayalci tasarımlarına tepki göstermiş, yerelliği ve yerliliği öne çıkaran önermelerle bir seçenek oluşturmaya yönelmiştir (2013: 11). Kurtuluş Savaşı yıllarında Kemalist düşünceyle aynı çizgidedir, vatanın kurtarılması iki ideolojinin de öncelikli ana hedefi olmuştur. Fakat savaş kazanıldıktan sonra izlenecek yol konusunda ayrılmışlardır. Kemalist kadro hızla inkılaplara yönelmiş, bunun doğal bir sonucu olarak da Anadoluculuk fikri inkılaplara karşı muhafazakar, geleneği koruyan bir çizgiyi sahiplenmiştir.

Anadolucu düşünüş esasen İttihat ve Terakki'nin dönemsel olarak İslamcı bir siyasete gereksinim duymasıyla İslam Mecmuası'nda buluşan, Türkçü-İslamcılar arasında gelişmeye başlamıştır. Hareketin ilk tohumu 1917 yılında Türk Ocağı içinde "Büyük Türkçülüğe" karşı "Küçük Türkçülük" veya "Türkiyecilik"le atılmıştır (Çınar, 2013: 40). Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın, vatanı kurtarmak amacıyla ortaya atılan fikirlerden Osmanlıcılık ve İslamcılığı geriletmesi, geriye bir tek Türkçülük fikrini bırakıyor, fakat bu düşüncenin savunucuları arasında da yeni rejimin niteliğine yönelik fikir birliği sağlanamıyordu. Anadolu-Turan ikilemi söz

konusuydu. Anadolucu hareket böyle bir ortam içine doğmuş, kendisini yeni rejimin ideolojisi olarak konumlama çabası içine girmiştir.

Ülken'in bildirdiğine göre, bir grup insan 1923 yılında 10 sayı kadar devam edecek olan *Anadolu* dergisini çıkarmıştır. Türklerin tarihinin Anadolu dışında aranmaması gerektiğini düşünen bu grubun öncüsü Mükrimin Halil Yınanç'tır (Ülken, 2003: 478).

Söylemlerinin temeline "coğrafi olarak vatan" imgesini koyan Anadolucular, dünya üzerindeki Türklerin farklı vatanlarda yaşamakta olduklarını ve bu yüzden bir Türk milleti oluşturmadıklarını savunurlar. Anadolu'da yaşayan Türkler, onların esas ilgisidir. Anadolu Türk'ünü, köy ve köylü yaşamını yücelten tasvirleri sıklıkla kullanırlar. Köylü, onlara göre giderek büyüyen burjuva sınıfı tarafından sömürülmekte, kentler gelişmekte, köyler ise kentlerin gelişmesi için gerekli insan emeğinin sağlandığı yerler olarak kalmakta, yatırım yapılmamaktadır (Atabay, 2002: 523).

Anadolucular milli tarihin başlangıcını 1071 olarak kabul ederler. Çınar'a göre Anadolucu düşünüş, bin yıllık tarihsel süreçte "coğrafyadan vatana" dönüşen Anadolu topraklarını ve bu topraklarda Türk-İslam bileşiminin biçimlendirdiğini öne sürdüğü bir milli oluşumu merkeze yerleştirir (2013: 12). Bu yüzden, kuruluş sürecindeki milli oluşumu kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirebilme kaygısını başından beri taşımışlardır (Çınar, 2013: 17).

"Anadolu" bu süreçte iki anlam taşımaya başlamıştır; ilk anlamıyla yoklukların, acıların, mahrumiyetin bir mekanı idi. Anadolu ekonomisinin temelini oluşturan tarımın ve köylülerin durumu da içler acısıydı. İkinci anlamıyla ise saflığın, masumiyetin simgesiydi (Çınar, 2013: 44). Bu "Anadolu insanı" yüceltisi, milliyetçi-muhafazakar ideolojide başat olan Batılılaşmış kozmopolit seçkinler karşısında "basit halk adamının" yüceltilmesi eğiliminin yapı taşlarını oluşturmuştur diyebiliriz.

Anadolucu düşünüş, milliyetçi-muhafazakar akımın erken izlerini taşır, bu bakiyenin gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Fakat ilk Anadolucuların söylemlerinde daha sonradan kabullenecekleri, hatta ideolojilerinin temeli haline

gelecek olan "Türk milleti" tanımı kabul edilmez. Bu yüzden yeni rejim kurulurken de isminin Türkiye Cumhuriyeti değil de Anadolu devleti olmasını önermişlerdir.

Anadoluculuk fikri, *Dergah, Anadolu Mecmuası, Dönüm, Millet, Hareket* gibi dergilerde savunulmuştur. Yahya Kemal'in 1921'de yayımlamaya başladığı *Dergah* dergisinin yazarları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Haşim, Halide Edip, Falih Rıfkı Atay gibi isimler vardı. Bu isimlerin çoğu aynı zamanda "Cumhuriyetçi muhafazakar", "Gelenekçi muhafazakar" olarak da anılır.

Anadolu Mecmuası Anadoluculuk düşüncesinin ortaya atıldığı ilk önemli mecralardan biri olmuştur. Yazarları arasında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Necip Fazıl, Mükrimin Halil Yinanç, Yahya Kemal gibi kişiler vardır. Tıpkı *Dergah* dergisi gibi bu derginin yazarları da aynı düşünceleri paylaşmışlar, yeni rejimin kuruluş döneminde aktif rol alabilmeyi ummuşlardır. Dergi yazarlarından Mehmet Halit'e göre; "Vatan, Anadolu'da yaşayan millet, Anadolu milletidir". Türkiye Cumhuriyeti unvanını kabul etmemekte, resmi olarak kullanılan bu unvanın tarihimizin anlamını bozduğunu ifade etmektedir (Çınar, 2013: 89).

Anadolu Mecmuası'ndan sonra çıkan *Dönüm* dergisinde Anadolu, Türk milletinin toplumsal ve ekonomik yapısını kendine özgü kültürüyle yoğurup, oluşturan kutsal bir tarihsel mekan olarak tasavvur edilir. Osmanlı yönetimi, "metropol" konumunda olan Anadolu'yu beslemek ve güçlendirmek bir yana, onu sömürge düzeyine indirgemiştir. Tarıma dayalı bir sanayileşme modeli savunulur. Köylü, temiz toprağından ayrılmadan kendi öz yurdunda, şehrin kötü etkilerin maruz kalmadan yaşayan bozulmamış Anadolu insanı olarak idealleştirilir (Çınar, 2013: 125-145).

Hareket dergisi ise, *Dergah*'tan daha sonra 1939'da Nurettin Topçu tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminin modernist radikalizmine eleştirel yaklaşan Anadolucu bir muhalif düşünce okulu olarak kurulmuştur (Elibol, 2003: 269).

Anadolucu düşünüş temelinde yayımlanan bu dergiler her ne kadar tek parti rejiminin kimi uygulamalarını genellikle üstü kapalı ve hafif bir dille eleştirseler de devletçi ve cumhuriyetçi çizgidedirler. İslami duyarlılık ve milliyetçiliği İslamla kaynaştırma eğilimi, Cumhuriyet döneminde ilk olarak bu Anadolucu dergilerde görülür. Öte yandan, "herşeye rağmen devletçi" söylemleri de milliyetçi-muhafazakar birleşmeyi önceleyen önemli bir akım olduğunu göstermektedir.

Türklük ve İslam'ın birbirinden ayrılamaz ve birbiriyle müthiş bir uyum içinde olduğu görüşü Anadolucu yayınlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Remzi Oğuz Arık bu hususta, İslamiyet'in Türk milli kültürü içinde temel unsurlardan birini teşkil etmekte, Türk birliğini kurup güçlendirmekte olduğunu söylemiştir (akt. Tüfekçioğlu, 2003:455). Milli tarih yaratma kaygısı, devletçi çizgisi, dine toplumsal bağ yapıcı olarak verdikleri önem, İslam'ın millileştirilmesi, rejimin ideologluğunu üstlenme arzusu, mağdur ve masum Anadolu insanının idealleştirilmesi gibi özellikler, Anadoluculuğun neden milliyetçi-muhafazakar akımın önceleyecilerinden biri olduğunu açıklamaktadır.

Anadoluculuk, II. Dünya Savaşı sonrasında farklı yorumlara kaynaklık etmiştir. Nurettin Topçu'nun İslami Anadoluculuğu savunan muhafazakar Anadoluculuğu milliyetçi-muhafazakar eğilimlerle eklemlenerek günümüze kadar taşınır (Atabay, 2002:531). Topçu'nun "milliyetçiliğin esasları" olarak saydığı 6 ilke, Anadoluculuğun neden milliyetçi-muhafazakarlığa eklemlendiğini açıklar niteliktedir. Ona göre bu esaslar şunlardır; dini İslam, yurdu Anadolu toprağı, soyu Oğuzlara dayalı Türk soyu, dili Türkçe, devleti merkeziyetçi, otoriter ve sorumlu, ekonomik düzeni toplumculuk (Sarıtaş, 2003: 264).

1950'lere doğru Anadolucular, din konusuna söylemlerinde daha sık yer vermeye, toplumsal bağı kuvvetlendirici bir unsur olarak ele almaya başlamışlardır. Turancılar 1940'lı yılların başında Anadoluculari küçümser bir tavır sergileseler de Anadolucu-Turancı dayanışması 44 yargılamalarından sonra güçlenmiştir (Çınar, 2013:217). Çünkü Remzi Oğuz Arık, Hüseyin Avni Göktürk, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mükrimin Halil Yinanç ve Mehmet Halit Bayrı gibi birçok Anadolucu da 1944 davasında gözaltına alınmış fakat 23 kişinin yargılandığı davaya dahil

edilmemişlerdi (Çınar, 2013: 237). Anadolucu ve Turancıların ortak olarak yazdıkları *Özleyiş* dergisinde Nejdet Sançar'ın 1946'da yayınladığı *"Milliyetçiler Birleşiniz"* yazısı da bu dayanışmanın dönüm noktalarından biri olmuştur.

Bu dönem aynı zamanda Anadolucu düşünüşün canlandığı dönem olmuştur. Nitekim 1939'da *Hareket* dergisi nedeniyle sürgüne gönderilen Nurettin Topçu gibi Anadolucu aydınlar, düşüncelerini savunmaya daha dört elle sarılmışlardır. Anadolucular, yeniden canlanma döneminde Remzi Oğuz Arık ve arkadaşları tarafından çıkarılan *Çığır, Millet* ve *Hareket* dergileri etrafında toplanmıştır. 1942'den itibaren *Millet Mecmuası*'nın yazarları arasında Sadi Irmak, Mehmet Kaplan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nihat Erim, Samet Ağaoğlu, Mümtaz Turhan, Osman Turan gibi aydınlar yer almıştır (Deren, 2002: 536). Bu aydınlardan bazıları daha sonra Aydınlar Ocağı içinde de yer alacaklardır. Bu canlanmanın bir diğer nedeni de devlet yönetiminde söz sahibi olmayı, bunun için de siyasete girmeyi arzulayan Anadolucu aydınların bu fırsatı 1941-45 yılları arasında CHP Genel Sekreterliği yapan Memduh Şevket Esendal döneminde bulmuş olmalarıdır. *Anadolu, Çığır, Dönüm, Millet* ve *Dikmen* gibi dergilerde yazıları çıkan Şevket Raşit Hatipoğlu, Şemsettin Sirer, Sadi Irmak, Hıfzı Oğuz Bekata, Tahsin Banguoğlu, Süreyya Anamur, Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Kemal Çağlar gibi kişiler 1943'te milletvekili olmuşlardır (Çınar, 2013: 246-247). Anadolucuların meclise girmesi ve çoğunluk oluşturmalarıyla beraber CHP'de sağ kanat güçlenmiş, mevcut yönetimin uygulamalarının halk nezdinde arttırdığı tepkiye yönelik yeni bir karşı hareketin gerekliliği söylemlerde gitgide çoğalmıştır. Uluslararası konjönktürün bir sonucu olarak gündemde gittikçe görünür hale gelen anti-komünizm, Anadolucu milletvekillerinin çabalarıyla devlet kademelerinde solculara karşı gelişen antipati ve suçlamalara eşlik etmiştir. Dönemin Anadolucu dergilerinde kendisine övgü dolu açık mektuplar yayımlanan "anti-komünist, vatansever, koyu milliyetçi, memleketin asil evladı" Reşat Şemsettin Sirer, DTCF tasfiyesinin[5] baş aktörlerinden biri olmuştur (Çınar, 2013:258).

[5] 1948'de Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla üniversitedeki görevlerinden alındılar.

1950'lerin ilk yarısında Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu gibi Anadolucuların, milliyetçi örgütlenmelerde öncülük ettikleri görülecektir. Bu süreç Anadoluculuğun, milliyetçi-muhafazakârlığın başat çizgisini oluşturacak olan Türk-İslam Sentezi söylemi içinde erimesiyle tamamlanacaktır (Çınar, 2013:218).

Anadolucu görüşün milliyetçi-muhafazakârlıkla eklemlenmede önemli isimlerinden olan Yahya Kemal ve Nurettin Topçu'nun düşüncelerine burada daha detaylı olarak yer verecek olup, bir diğer önemli isim Remzi Oğuz Arık'ı da ileriki sayfalarda ele alacağım.

1.3.1. Yahya Kemal – "Kökü Mazide Olan Atiyim"

Yahya Kemal, Anadolucu görüşün önde gelen isimlerindendir. 1921 yılında yayımlamaya başladığı *Dergah* dergisi, Anadolucu düşüncenin ilk ifade edildiği yayın organlarından biridir. Kemal, kendisi de Paris'teki öğrencilik yıllarında Turancılığa ilgi duymuşsa da[6], sonradan bundan vazgeçerek coğrafi sınırları belli olan bir milliyetçiliği sahiplenmiştir.

Tarih ortasında Türklüğü aramak fikriyle Türkiye tarihini 1071'de başlatan Yahya Kemal, bu tarihten sonra yeni bir coğrafyada tekevvün eden "milli hayat"ı esas alır. Batı medeniyetini bir bütün olarak ele alır, Ziya Gökalp gibi sentetik ayrımlara girişmez (Çınar, 2013: 69-70). Ona göre Batı'nın fen ve tekniğini almak yetmez, zevk, düşünüş, ahlak gibi unsurlarını da benimsemek icap etmektedir (Çınar, 2003: 88). Modernleşme karşıtı değildir. Sadece "gelenek"leri ön plana koyar. Modernleşmenin köksüz ve gelişigüzel bir şekilde, gelenekleri hiçe sayarak gerçekleştirilmesine karşıdır. Bütün modernleşme hareketlerinin temelinde

[6] ".... Paris'teki ilk yıllarında bir ara sosyalizme ilgi duymuş, daha sonra Leon Cahun'un Introduction a l'historie de l'Asie(1896) kitabını okuyunca Türk ırkının zaman ve mekan içindeki vüs'ati karşısında gözleri kamaşarak Turancı olmuştu. Ne var ki Sorel'in, derslerinden birinde naklettiği 'Fransa toprağı, bin yılda Fransız milletini yarattı' sözünü duyunca önünde yeni bir ufuk açıldı. Camille Jullian'a ait olan bu söz, genç şaire 'milliyeti tayin ve tahdid etmek' gerektiğini öğretmişti" (Ayvazoğlu, 2003: 417).

geleneklerimiz varolmalı, onları Garp metoduyla yeniden üreterek modern yaşama entegre etmelidir.

Yahya Kemal, Türk milletinin Müslümanlığını son derece önemsiyor, milli kimliğin asıl yapıcısı olarak kendi kültürüyle yoğrulup yeniden şekillendirdiği Müslümanlığı görüyordu (2003: 420). Bu yüzden, Kemalist rejimin yaptığı inkılapların din konusunda da "yıkıcı" değil, "yapıcı" olmasını istiyor, modernleşme hamlelerinin *dine karşı* değil *onunla birlikte* gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyordu.

Osmanlı tarihi ve kültürü hakkındaki düşünceleri ve Osmanlı'ya yakın ilgisi, onu Kemalist rejim döneminde çok fazla yazmamaya itmişti. Bazı yazılarının irtica ile suçlanması ve Mustafa Kemal'le arasındaki soğukluk, rejimin ortadan izlerini kaldırmak istediği Osmanlı'ya olan hayranlığını bir süre fazla dile getirememesine yol açmıştır. Ayvazoğlu'nun ifadesiyle, Yahya Kemal, belki de istemeden, yok farz edilen bir tarihin ve kendisine savaş açılan bir kültürün sözcüsü ve yaşatıcısı olmuştu (Ayvazoğlu, 2003: 421).

"Kökü mazide olan atiyim"[7] sözü ile Yahya Kemal, geleceğe bakarken özlerinden kopmamanın, değişime açık olurken geleneğe sırt çevirmemenin önemini vurguluyordu. "İnkılabı kendi özlerine, köküne dönerek gerçekleştirme gayesi" birçok konuda fikirlerine açıkça sirayet etmiştir. Türk kadınları ile ilgili olarak 1922'de *Tevhid-i Efkar* gazetesinde yazdığı bir makalede, Avrupalı olmaya özenen yeni Türk kadınlarını eleştirmiş, onları özlerine, eski adetlerine dönmeye çağırmıştı:

> "İstanbul hanımları daha elli sene evveline kadar Şark aleminin en üst tabakasında bulunuyorlardı."[...] "Türk kadını, o zaman Avrupa kadınlarının nazarında Parisli kadın ne ise Asya kadınlarının nazarında o idi. Hatta ondan fazla idi. Türk kadını alafrangalaşmağa başladığı günden sonra bu yüksek mevkiini yavaş yavaş kaybetti." [...] "Türk kadını pek büyük bir yaratıcı kudrete malik olmalı ki, Şarkın, İslamın, Türklüğün dağılmış olan zevklerini sezsin, o zevkleri benimsesin, ortaya yeni bir kadın numunesi koyabilsin."[8]

Çetinsaya'ya göre, Türk sağı Ziya Gökalp'e ne kadar saygı gösterirse göstersin, Osmanlıcılığını Yahya Kemal'den almıştır. Kemal, Anadoluculuk denen

[7] Yahya Kemal'in dizelerinin tamamı; "Ne harabi, ne harabatiyim/Kökü mazide olan atiyim" (Ayvazoğlu, 2003: 419).
[8] Yahya Kemal, *Tevhid-i Efkar*, 26 Temmuz 1922

çizginin doğal sonucunun Osmanlı'yı Türk tarihinin zirvesi görmek ve yüceltmek olduğunu söylemiştir (2003: 363). Nitekim onun en büyük takipçilerinden olan Nihad Sami Banarlı ve Ayverdi kardeşlerin nostaljik muhafazakarlık olarak Osmanlı'yı yücelten, maziye özlem duyan, geçmişin ihyasına yaslanan düşünceleri, Kemal'in Osmanlı konusundaki tutumunun milliyetçi-muhafazakar kuşakta meyvelerini verdiğini göstermektedir.

1.3.2. Nurettin Topçu – Batı Dışı Yerli Bir Modernleşme Arayışı

Nurettin Topçu'nun Anadoluculuk programında, Remzi Oğuz Arık'ın ve *Hareket* dergisi nedeniyle 1939'da sürgüne gönderildiği Denizli'de tanıştığı Saidi Nursi'nin önemli etkileri olmuştur (Deren, 2002: 537).

Topçu 1939'da *Hareket* dergisini yayımlamaya başlamıştır. Önemi, 1925'te kapatılan *Sebilürreşad*'ı saymazsak, Cumhuriyet döneminde İslami duyarlılıklara dayanan ilk dergi olmasındadır. Milliyetçiliği İslam'la kaynaştırma eğilimi bakımından 1914-1918 yılları arasında yayımlanan *İslam Mecmuası*'na benzetilebilir (Çınar, 2013:175). Daha sonradan Aydınlar Ocağı'nda yer alacak olan Mehmet Kaplan, Ahmet Kabaklı gibi isimlerin yanısıra Remzi Oğuz Arık, Cahit Okurer, Hilmi Ziya Ülken gibi kişiler de dergide yazmışlardır. Derginin önde gelen tezlerinden biri, adalet ve eşitlik ilkeleri yönünden millet mistiklerinde somutlaşan otoriter yönetimin Anadolu'da acil olarak ruhçu bir sosyalizm inşa etmek zorunda olduğudur. Kapitalizm ve Marksizmin Anadolu halkı için hiçbir anlamı yoktur (Elibol, 2003: 271). Topçu, muhafazakârların sosyalizme açıkça karşı olduğu bir tarihsel evrede "Anadolu sosyalizmi" teorisini ortaya atmış ve keskin bir kapitalizm eleştirisi sunmuştur. Muhafazakârların toplumsal değişmede etkili olan maddi faktörler karşısında ilgisiz tavrına karşılık, kapitalizme karşı analitik bir tutum almış, muhafazakârların ekonomik modernliğe göz kırpıp kültürel modernliği suçlamalarına karşı, dikkatini modernliğin ekonomik sorunlarına yöneltmiştir (Mollaer, 2008: 9). Topçu, teknolojiyi soyut bağlamda ele almaz, kapitalist bağlamda değerlendirir:

“Kapitalist teknolojik hayat insanlık adına ilerleme değildir. Tam tersine, insanın yabancılaştırılmasının verdiği en yüksek aşamadır” (Öğün’den akt. Kemal, 2009: 32)

Topçu’ya göre Türk dünyası, ancak İslam medeniyeti içinde uyanış göstermiş, İslam medeniyeti ise başından itibaren Türk-İslam medeniyeti halinde gelişmiştir (Deren, 2002:538). Dolayısıyla, milliyetçiliğimizin İslam davasından ayrılamayacağını, milletle dinin içiçe kavramlar olduğunu ortaya koymuştur (Çınar, 2013:178). “Milliyetçiliğin Esasları” olarak sıraladığı 6 ilkeden ilki şudur; “Millet dini, onun ahlâkını, örflerini ve kalbini yoğurmuş, Türk-İslâm medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslâm dinidir” (Topçu, 1978: 63). Milliyetçi-muhafazakar ideolojinin temelini oluşturan din ve milletin birbirinden ayrılamayacağı düşüncesi onun şu sözlerinde açıkça görülmektedir:

> “Din de milli kültürün esaslı bir kısmıdır. Milletin malı olmasa bile, milletin kuruluşunun esaslı kaynağı olmuştur.” [...] “Bugün Fransız ve İtalyan milliyetini Katolik inancından, Türk’ü Müslümanlıktan ayırmak imkansızdır” (Topçu, 1970:22).

Nurettin Topçu, Batı dışı yerli bir modernleşme arayışındadır. Batı medeniyetini redder ama medeniyeti değil. Öncü muhafazakarlar gibi inkılapçıdır. Fakat, Anadolu’da egemen üretim tarzının yarattığı toplumsal ve ekonomik yapılanmanın meydana getirdiği yüksek ahlak düzeyinin sanayileşmeyle bozulacağı kaygısını sürekli olarak işler (Çınar, 2013: 182). Gençlere seslenerek söylediği “Kültürden ayrılmış teknik, topraktan ayrılmış vicdan tanımayacağız” sözü bu kaygısını göstermektedir (Topçu, 1970:29). Batının tekniğinin alınıp maneviyatının bırakılması gerektiğini düşünenlere ise diğer pek çok milliyetçi-muhafazakar gibi karşı çıkar ve “ilim ile ahlakın aynı kökten çıktıklarını” (Topçu, 1970:34) söyler.

Süleyman Seyfi Öğün’e göre, Topçu’nun Anadolu Sentezi olarak adlandırdığı tarihsel oluşum, Türk-İslam Sentezi olarak da anlaşılabilir. Çünkü esas bileşenleri toprağa dayalı üretim ve İslam’dır (Deren, 2002:539). Topçu’nun kuramsal sınırlarını çizdiği bu milliyetçi-muhafazakar Anadolucu görüş, 1950’lerin başında anti-komünist ve İslami söylem unsurlarıyla desteklenerek yeni biçimler almaya başlayacaktır (Çınar, 2013:207).

Milliyetçi-muhafazakar düşünceyi besleyen bir akım olarak Anadoluculuğu ve eklemlenmede önemli olan Anadolucu isimleri inceledikten sonra şimdi bu ideolojinin örgütsel ve entelektüel düzlemde gelişmesine zemin sağlayan bazı isimlerine değineceğim.

1.4. Milliyetçi-Muhafazakâr Akımın Bazı İsimleri

1.4.1. İsmail Hakkı Baltacıoğlu – "Geçmişten Korkmayarak Geleceğe Sarkmak"

Baltacıoğlu da Yahya Kemal'in çıkardığı *Dergah* dergisinin yazarları arasında yer almasıyla, Bergson felsefesini benimseyen, Milli Mücadele'yi destekleyen ve Ziya Gökalp'e karşı olan bir çizgide yer alır. Fakat daha önce de değindiğimiz üzere bu aydınlar, Cumhuriyet rejimi kurulduktan sonra izlenecek inkılap yolu konusunda birbirlerinden ayrılmışlardır. Baltacıoğlu, İrem'in ifadesiyle "Cumhuriyetçi Muhafazakâr" olan kesim içinde yer almış (2003: 106), Peyami Safa, Mustafa Şekip Tunç, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken gibi isimlerle birlikte milliyetçi-muhafazakârlığın düşünsel temellerini oluşturmuşlardır.

Kemalizmin başlıca özelliğini yaratıcılık olarak tanımlayan Baltacıoğlu, Kemalizmin milli bir düzenin kurulmasını amaçlayan toplumsal değişim kuramının da kendiliğindenci-iradeci temellere dayanması gerektiğini ima etmektedir. Nitekim Cumhuriyetçi muhafazakarlar, sosyal değişimin kendiliğinden bir değişim süreci olduğunu iddia ederler (İrem, 2003:112-113). Kemalist hareketin asıl hedefini ümmetçi ve Osmanlıcı evrensellikten koparak ulusun kendi doğallığına dönüşün siyasal ve sosyal koşullarını hazırlamak olarak tanımlayan Cumhuriyetçi muhafazakarlar (İrem, 2003:117), toplumsal değişime müdahale etme yolunda olan rejime, kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirici imalar yapmaya çalışmışlardır. Onlar, "Türk inkılabından dünyayı değiştirecek bir cevher çıkarma iddiasındadırlar, aşırılıklardan kaçılıp, "*öz*"e dönülmesi gerektiğini düşünürler" (Bora, 1998: 86).

Baltacıoğlu, Atay'ın ifadesiyle "gelenekçi muhafazakar"dır (Atay, 2003:157) ve modernleşmenin geleneklerden bağımsız olarak ilerlemesine karşıt konumdadır. Bora'nın ifadesiyle, "Gelenek-çi muhafazakarlık, modernleşmeyi aşırılıklarından arındırma ve gelenekle barıştırma isteğinin sonucudur" (1998:21) Bu gelenekçilik geçmişi ihya etmeyi değil, bugüne eklemeyi ve geleceğin inşasında harç olarak kullanmayı önermektedir (Atay, 2003:166).

Baltacıoğlu da diğer milliyetçi-muhafazakarlar gibi milliyetçilik ve dinin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu düşünür. Bu bakımdan ona göre, "Alevilik, tam bir Türk mezhebidir" (Baltacıoğlu'ndan akt. Yılmaz, 2003:232). Baltacıoğlu, *Türk Düşüncesi* dergisi çerçevesinde din konusunda en çok titizlenen isimdi. Temel önerisi dinde reform hareketini gerçekleştirmekti. Kalkınmanın dini reddetmekle değil, tam tersine ancak dinle olabileceğini söylüyordu. Laikliğin dinsizlik demek olmadığı, devletin dini doğru yorumlayacak din adamları yetiştirmesi gerektiği yönünde düşünceleri vardı. Bunun için bir Türk-İslam İlahiyat Fakültesi kurulmasını öneriyordu (Mert, 2003: 317). Fakat Nuray Mert'e göre Baltacıoğlu'nun önerisi muhafazakar düşünüş çerçevesinde reform kavramını öne çıkardığı için fazla itibar görmemişti (2003: 327).

Baltacıoğlu'nun gelenekçi muhafazakâr düşünce sisteminin temeline koyduğu "reform" kavramı, onun eğitim konusundaki düşüncelerinde de mevcuttur. Aydınlar Ocağı'nın ve Türk-İslam Sentezi fikriyatının en çok üzerinde durduğu konu olan milli eğitim sisteminin değiştirilmesi gerektiği düşüncesi erken dönemde Baltacıoğlu'nun yazılarında da görülebilmektedir. Ona göre bir milletin ayakta kalabilmesini sağlayan en önemli unsur eğitimdir ve *Terbiye ve İman* isimli çalışmasında milli eğitimin nasıl olması gerektiği, öğreticilerin görev ve sorumlulukları gibi konuları ayrıntılı olarak irdelemiştir. Milli eğitimin asli unsurlarından birinin "iman" olduğu konusunda Ocak aydınlarının da savunacağı fikirleri daha 1900'lü yılların başında dile getirmiştir:

> "Tehavvül ve tekâmülün bu türlüsü ancak dinî, millî, vatanî bir imanın kuvvetiyle izah edilebilir. İmansız, gayesiz bir maarifin yapacağı terakki sıfırdır."[9]

Baltacıoğlu, millet olarak gelişmenin temel koşulunun eğitim olduğunu fakat mevcut eğitim sisteminin bireyleri uyuşuk ve tembel yapmaya, ezbere dayalı öğretmeye ve girişimciliği ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu düşünüyordu. Dönemin koşulları nedeniyle içerik olarak birebir aynı olmasa da "milli eğitimde reform" düşüncesi yıllar sonra Ocak aydınlarının da benimsediği ve zaruri gördüğü bir konu olmuştur. Dolayısıyla Baltacıoğlu, milli eğitimin bir milletin gelişmesinde en önemli unsur olduğu ve gerekli reformların yapılarak yeniden düzenlenmesi gerektiği fikrinin temelini atmış oluyordu.

1.4.2. Hamdullah Suphi Tanrıöver – *Türk İnkılabının Manevi Zayıflığı*

Hamdullah Suphi, Türk Ocaklarının uzun süre başkanlığını yapmış, *"ocakların başbuğu"* olarak anılmıştır. Başkanlığında bulunduğu dönemler boyunca Türk Ocaklarının çizgisi, Kemalist rejimle ve onun milliyetçilik anlayışıyla uyum içinde olmuştur. Suphi; Gökalp, Akçura, Ağaoğlu, Tekinalp gibi diğer Türkçülerle birlikte Kemalist önderliği açık bir şekilde desteklemiştir (Ertekin, 2002:354).

Hamdullah Suphi, Türkçülüğe daha yakın görüşleriyle milliyetçi-muhafazakar akımın ilk isimleri arasında yer almaktadır. Daha önce bahsettiğimiz, eklemlenmeye iki tarafın da "*uç*"larındaki görüşlerin yanaşmaması, burada da görülmektedir. Çünkü Suphi, ırk ve kan milliyetçiliğine karşı çıkarak Türk Ocaklarının görevinin, Türklerin sayısını azaltmak değil artırmak olduğunu savunur (Üstel, 2002: 265). "Biz Türk Ocakları olarak ne ırk davacısıyız, ne de hudutlarımız dışarısında en ufak yayılma emelimiz var" (2002: 644) diyerek ırkçı-Turancı görüşlerle arasına mesafe koymuştur.

Hamdullah Suphi'yi diğer milliyetçi-muhafazakar isimlerden ayıran, toplumsal değişime müdahale edilebileceğini, restorasyonun gerekliliğini

[9] İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Terbiye ve İman*, İstanbul, 1914, s. 75.

savunmasıdır. Bu anlamda Kemalist rejimin gerçekleştirdiği Türk inkılabını savunsa da, manevi yönünün zayıf kaldığını düşünür. Rejimin katı uygulamalarının toplumu manevi yönden boşluğa düşürdüğü, geleneklerinden kopardığı fakat yerini dolduramadığı görüşündedir. Esasen rejimle arasındaki gerginliğin Türk Ocaklarının 1931'de kapatılmasıyla başladığı öne sürülebilir. 1930'lu yıllar parti-devletin halkçılık ve milliyetçilik politikalarının hayata geçirilmesi konusunda devleti tümüyle ele geçirme iradesini açıkça ortaya koyduğu yıllardı (Üstel, 2002:266) ve bu yüzden uygulamaları oldukça sertleşmişti. Hamdullah Suphi de izlenen bu politikadan rahatsız olan fakat mecburen parti bünyesinde kalmaya devam eden birçok isimden biriydi. Çok partili döneme geçiş aşamasında artık tavrını daha rahatça ortaya koyarak 1947'deki CHP kurultayında milletvekili olduğu CHP'nin laiklik anlayışını sert bir şekilde eleştirmiştir. Konuşmasında özellikle geçmişi unutturmak, mazi ile alakanın kesilmesi için tarihi ve manevi değerlerin hiçe sayılması gibi konulara dikkat çekmiştir. Bu şartlarda ortaya konulan tarihinden, manevi değerlerinden kopmuş bir milliyetçiliğin zararlı akımlarla -şüphesiz komünizm kast ediliyor- mücadele edemeyeceğine değinmektedir. Hatta konuyu kapalı olan türbelere getirerek Türk tarihini meydana getirenlerin türbelerinin 1925'ten itibaren kapalı olduğunu ancak bunun laiklikle alakası olmadığını belirtir. Çünkü kapalı olanların evliyaların değil Osmanlı İmparatorluğunu kuran ve genişleten, Osmanlı padişahlarının türbeleri olduğuna dikkat çekerek, bu halde gençlere o memleketi, onlara kimin verdiğinin öğretilmesinin yani bir tarih bilincinin aşılanmasının zorluğundan bahseder[10]. Suphi, ayrıca din hizmetlerinin İsviçre'de, İngiltere'de, Fransa'da ve Amerika'da olduğu gibi kabul edilmesini savunmuştur.[11] Bu eleştirilerin ardından oldukça fazla tepki alan Suphi, kurultaydan kısa bir süre sonra istifa etmiş, çok partili döneme geçildikten sonra da DP listesinden bağımsız milletvekili adayı olmuştur.

Hamdullah Suphi 1949'da Türk Ocaklarının yeniden açılmasıyla yine başkan olmuştur ve İstanbul Üniversitesi'nde vermiş olduğu bir konferansında, dinin toplum için öneminden bahsetmiş ve toplumsal dayanışmayı sağlayan önemli bir kaynak

[10] CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin resmi internet sitesinin arşivinden ulaşılmıştır (s.402-403)
[11] CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, s. 450-458

olduğunu belirtmiştir (Akkır, 2014:61). Başkanlığını yaptığı Türk Ocakları'nda daha sonra Aydınlar Ocağı içerisinde yer alacak birçok isim de yer almış, konferans ve seminerlere katılmıştır (Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Erol Güngör, Nevzat Kösoğlu gibi). Esasında Türk Ocakları ile Aydınlar Ocağı fikren ayrı yapılanmalar değillerdi, birçok konuda fikir birliği mevcuttu ve bu durum bile Türk Ocaklarının kurulduğu günden beri başkanlığını yapmış olan Hamdullah Suphi'nin Aydınlar Ocağı'na düşünsel yakınlığını ve katkılarını ortaya koyuyordu. Türk Ocaklarının tüzüğünde de belirtildiği gibi Ocak, "Millî kültür, ahlâk ve fikir hayatının geliştirilmesi, millî birliğin kuvvetlendirilmesi, toplum yapısının sağlamlaştırılması ve Türklüğün yüceltilmesi amacıyla kurulmuştur." Bu ifade daha sonra daha detaylı olarak değineceğimiz Aydınlar Ocağı'nın tüzüğünde yer verilen kuruluş amacıyla hemen hemen aynıdır ve iki ocak da aynı doğrultuda faaliyet göstermiştir. Türk-İslam sentezinin en bilinen söylemlerinden olan "Türk ve Müslüman" olmanın birbirinden ayrılamaz unsurlar olduğu, Hamdullah Suphi tarafından çok daha önceden dile getirilmiştir: "Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türklük sevgisi taşıyan Türk'tür. Biz onda dil birliği, din birliği ve dilek birliği arıyoruz."

Din konusuna verdiği önem, manevi değerlere ve geleneklere yaptığı vurgu, laikliğin katı uygulamalarına karşıtlığı ve tarih bilincinin toplumlar için gerekliliğine inanmasıyla da Suphi, milliyetçi-muhafazakâr literatüre önemli girdiler sağlamıştır.

1.4.3. Peyami Safa – Hem Muhafazakâr Hem İnkılapçı Türk Modernleşmesi

Peyami Safa; Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken gibi kişilerle birlikte "cumhuriyetçi muhafazakârlar" arasında yer alır (İrem, 2003:106). *Türk İnkılabına Bakışlar* adlı kitabı, Cumhuriyet döneminin muhafazakar yorumunun ilk ve en önemli örneği olarak görülse de (Mert, 2003:315) o dönemde muhafazakar çevrelerce soğuk karşılanmıştı, çünkü Safa Kemalist milliyetçiliği savunuyordu ve tezinde İslam Şark'ının Hristiyan Garp

karşısında geri kalma nedeni olarak imancı ve ilahiyatçı kolun İslam Şark'ında yaygınlaşmasını gösteriyordu (Ayvazoğlu, 2003: 223).

Safa, kendisini de içine koyduğu devrimcilerin kültürümüzün kıblesini Doğu'dan Batı'ya çevireli yüz yılı geçmesine rağmen, Batı hakkında yeterli ve doğru bir değerlendirme safhasına gelemediğini söyler. Batının geçmişte yaşadığı bir an dondurularak o örnek alınmaktadır, halbuki Batı değişmiş ve yeni bir karakter kazanmıştır (Yılmaz, 2003:219).

Safa, Doğu-Batı sentezi fikrine ve iki tarafın da (hem muhafazakar hem inkılapçı) aşırılıklarından arınmış bir orta yol anlayışına sahip olmak gerektiği kanaatindedir. "Batı'nın müspet ilmi ve Doğu'nun mistisizminin sentezi" olarak formüle ettiği bu düşüncenin yanı sıra, geçmişle gelecek arasında da bir sentez kurulması ihtiyacından bahseder:

> "Bir yandan riyazileşirken, bir yandan da bir tarih ve iklim nimeti olan şarklıya has kuvvetli seziş hassamızı ibtidai mistik halinden mesud terkiplere doğru tekamül ettirmeliyiz" (Safa, 1981:177).

Ona göre, ne Ticaniler gibi şuursuz, geri bir muhafazakarlık, ne de tarihten kopuk köksüzlüğe götürecek bir ilerleme doğrudur (Yılmaz, 2003:231). Doğu-Batı sentezi fikrini açıklamak için Suares'in şu sözüne başvurur; "Asya dişi, Avrupa erkektir; bir dünya yapabilmek için ikisi de lazımdır" (Safa, 1981: 178).

Safa'nın 1953'te çıkarmaya başladığı *Türk Düşüncesi* dergisinin yazar kadrosunda İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, İbrahim Kafesoğlu gibi milliyetçi-muhafazakâr isimler yer alıyordu. Derginin programında yer alan şu sözler milliyetçi-muhafazakar eklemlenmeye yol gösterecek niteliktedir:

> "Türk devriminin geleceğe yönelen yaratıcı hamlelerine karşı koymak isteyenlerle geçmişin canlı değerlerini -ölülerinden farksızmış gibi- mahkum etmeğe çalışanların yanılgılarını ortaya koymak ve geçmiş-gelecek, Doğu-Batı, madde-mana gibi ikiliklerden Türkiye'nin tarih ve coğrafya durumuna uygun ve üstün bir senteze varılabileceğini ve böylece, bugünkü dünyamızın huzurunu kaçıran ruh gerginliğinin, kültür ve medeniyet buhranının aşılabileceğini izaha çalışmak."[12]

[12] Türk Düşüncesi Dergisi programından akt. Yılmaz, 2003: 219

Peyami Safa'nın milliyetçi-muhafazakâr literatüre bir diğer önemli katkısı ise oluşturduğu Rus imajıdır. Bu imajla, milliyetçi-muhafazakâr söylemin içselleştirdiği anti-komünizm propagandasının en erken ve güçlü örneklerinden birini vermiş olup romanlarında sıklıkla işleyerek toplumda da bu algının yayılmasına öncülük etmiştir:

> "Dünyanın hiçbir terkibi, yan yana duyduğumuz çift kelimelerden hiçbiri, mesela Avrupa medeniyeti, mesela Eyfel Kulesi, mesela ak-şam yemeği, mesela eşek inadı, mesela yılan zehiri, mesela sam ye-li ve daha bir sürü misalden hiçbiri, şu iki kelime kadar birbirine yakışmaz: Rus kahbeliği. Bu iki kelime birbirlerine öyle bir severek çiftleşmişlerdir ki ikisini birbirinden ölüm bile ayıramaz. Ve bu ha-yâsız çiftin yavruladığı hileler, tuzaklar, cinayetler, katliamlar dünyanın dünkü, bugünkü ve yarınki tarihinin en silinmez lekeleri olarak kalacaktır. Rus kahbeliği! Fakat bu, Rus milletinden ziyade başına geçen müstebit Çarların, daha müstebit kızıl idarenin ve her memlekette döküntülerini gördüğümüz militan komünistlerin kahbeliğidir." (Safa, 1999: 109)

Safa'nın Rus düşmanlığı, onun Nazım Hikmet ile olan tartışmalarında da görülebilmektedir. Bu tartışmalar milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde Hikmet'in sosyalist söylemlerine karşı Safa'nın milliyetçi mücadelesi olarak görülmüş, onun sentez fikrinin önemli isimlerinden kabul edilmesine ve birçok milliyetçi-muhafazakâr aydını etkilemesine yol açmıştır. 1955'te Milliyet gazetesinde yazdığı bir yazıda kullandığı ifadeler de anti-komünist, anti-Rus imajını açıkça göstermektedir. Yazıda Nazım Hikmet'in bir şiirini aktarmış ve şu sözleri sarfetmiştir:

> "Bu lağıma düşmüş Rus köpeğinin aramızda bulunan ve solcu dergilerle gazetelerde Atatürkçü rolü yapan bütün yardakçılarına (ki bunlardan bâzılarının isimlerini bizzat o, radyo konuşmalarında bize bir kere daha açıkça haber vermiştir) sorayım: Onun, Atatürk'ün ölümüne böyle bir mersiyesi var mıdır? Hangi Türk büyüğü için bu heyecanı göstermiştir?"

Görüldüğü üzere Peyami Safa, gerek Doğu-Batı sentezi düşüncesi gerek inkılabın tarihten kopuk, geçmişle bağlantı kurmadan yapılamayacağı fikri gerekse yazılarındaki anti-komünist reaksiyonerliğe söylemsel altyapı oluşturan Rus imajı ile milliyetçi-muhafazakârlığa önemli entelektüel katkılarda bulunan bir isim olmuştur.

1.4.4. Remzi Oğuz Arık – Realist Milliyetçilik

Remzi Oğuz Arık, Anadolucu milliyetçi düşüncenin öne çıkan aydınlarından biridir. Hem Türkçü-Turancı çevrelerle hem de Tek Parti iktidarı ile Anadolucular arasında bir bağlantı noktası olmuştur (Çınar, 2013:161). İkinci dönem Anadoluculuk diyebileceğimiz, 1920-30'ların kısıtlı ortamından sonra nihayet 1940'larda canlanma dönemine giren Anadoluculuk, Arık ve arkadaşlarının çıkardığı *Çığır* ve *Millet* dergilerinin etrafında toplanmıştır. *Millet* dergisinin yazarları arasında Mümtaz Turhan, Mehmet Kaplan, Z.F.Fındıkoğlu, Osman Turan, Tahsin Banguoğlu gibi sonradan Aydınlar Ocağı içinde de yer alacak birçok milliyetçi-muhafazakar isim yer almıştır.

Arık, milliyetçilik idealinin ve ideolojisinin ağırlık merkezinin vatan olması gerektiğini, İslamcılık, Osmanlıcılık, Turancılıkta merkezin hep anavatan dışında olduğunu, bu nedenle bu ideolojilerin Osmanlı'nın yıkılışında esas unsur olduğunu savunur (Deren, 2002: 536). Mümtaz Turhan, Arık'ın *Coğrafyadan Vatana* kitabı için yazdığı önsözde onun için vatanın önemini vurgulamıştır:

> "Onun için bir vatana bağlanmayan milliyetçilik, nasıl bir hayalden başka bir şey olamıyorsa, milleti ve onu ayakta tutan kıymetleri içine alamayan bir vatanseverlik de öylece mücerret kalmaya mahkum oluyordu".

Arık, vatanın "vatan" haline gelme sürecinin çok sancılı gerçekleştiğinden ve tam da bu nedenle onun kolay kolay bırakılmayacağı, uğrunda ölmenin göze alınacağından bahseder: "...Kendimize madde olarak menfaat temin etmediği zaman bile yoluna can verilebileck toprak: işte vatan budur!" (Arık, 1956: 11).

Onun milliyetçiliğinin realistliği, asıl vurgusunu vatan üzerine yapmasından gelir. Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayagelmiş olan Türk halkı bir realitedir ve bu değişebilecek bir durum değildir. Yüzyıllardır bu toprakla bütünleşmiş, artık burdan başka bir yeri vatan olarak kabul edemeyecek bir kitle var iken Turancılar gibi hayaller peşinde koşmanın, Anadolu'nun dışında vatan aramanın manası yoktur:

> "Biz o düşman milletlerin yapıp bıraktığını o kadar geçtik ki, bu memlekete damgamızı öyle eşsiz iki hayat özü ile: zeka ile, kanla bastık ki buraların artık başkalarına ait olması ihtimali kalmamıştır" (Arık, 1956: 31).

> "Bizim ideolojimizi dayadığımız realitelerin başlıcası toprağımızdır" [...] "Başkasının vatanında gözümüz yoktur: fakat bu topraktan da bir zerresini feda edemeyiz, kumara basar gibi sergüzeştlerde harcayamayız" (Arık, 1956: 48).

Arık'ın romantizmi, "medeniyetin ruhsuzluğuna ve dışsallığına karşı ruhun, otantik olanın, içsel olanın savunusu, medeniyete karşı kültürün savunusu anlamında" milliyetçi ve muhafazakar bir çizgiye oturur (Bora, 2000:80). Ona göre dönem, "ananelerin yıkıldığı, politik ve sosyal temayyüllerin birbirini tutmadığı, menfaatlerin o kadar amansız, o kadar şiddetle çarpıştığı içtimai zelzeleler devridir" (Arık, 1943: 355). Bu noktada millete düşen görev, milli değerlerini, geleneklerini korumaktır.

Türkiye'de milliyetçi-muhafazakar ideolojinin tarihsel arkaplanını incelediğimiz ilk bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden başlayarak tek partili ve çok partili dönemlerde Türkçü ve İslamcı akımların gelişimi ve birleşimini, milliyetçi-muhafazakar eklemlenmeye zemin hazırlayan konjönktürü, örgütlenmeleri ve ideolojik akımları açıkladık. Şimdi milliyetçi-muhafazakar ideolojinin 1960'lardan başlayarak 1980'lerin sonlarına kadar en etkili olduğu dönemde sahiplenildiği örgüt olan Aydınlar Ocağı'na ve Türk-İslam Sentezi doktrinine detaylı olarak bakacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

AYDINLAR OCAĞI VE TÜRK-İSLAM SENTEZİ DOKTRİNİ

Milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin gelişme seyrini ele aldığımız birinci bölümden sonra, bu bölümde "hem siyasi hem entelektüel düzeyde etkinliğinin zirvesi" olarak niteleyebileceğimiz Aydınlar Ocağı'nı ve ortaya çıkışı 19.yy sonlarına kadar dayanan Türk-İslam sentezi doktrinini inceleyeceğiz.

2.1. Aydınlar Ocağı'nın Kuruluşu, Örgütsel Yapısı ve Tüzüğü

1950'li yıllar boyunca milliyetçi-muhafazakâr aydınların toplandığı birçok dernek, vakıf vb. örgütlenmeler kurulmuşken, 1960 darbesinden sonra neden yeni bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu, ocağın kuruluş aşaması incelenirken sorulması gereken önemli sorulardan biridir. Öncelikle ocağın ismine bakmak gerekirse, bir aydın hareketi olarak ortaya çıktığı ve öyle kalmasının planlandığı anlaşılmaktadır. Neden aydın hareketi olarak çıktığı ve seçkin-üst düzey bir konumda kaldığı sorusuna verilecek cevap dönemin konjönktürüne bakılmadan anlaşılamayacaktır. Bu yüzden Aydınlar Ocağı'nın kurulduğu döneme biraz daha yakından bakmak gerektiği kanaatindeyim.

1960'lı yıllarda Türkiye, dünyada yükselen sosyalizm hareketlerinin en fazla etkilediği ülkelerden biri olmuştu. Bunun gerçekleşebilmesinin nedeni, 27 Mayıs darbesinin son verdiği baskıcı DP iktidarının aşırı sağ ve aşırı solu sindirme politikasının uzun zaman boyunca etkili olmasının ardından nihayet 1961 Anayasasıyla görece özgürlükçü, demokratik bir siyaset ortamının sağlanması ve sağ-sol hareketlerin kendine gelişme alanı bulabilmesidir. 1960 askeri darbesi kimilerine göre ilerici, kimilerine göre ise demokrasiye sekte vuran, gerici bir hamle olsa da şurası kuşkusuzdur ki; 61 Anayasası insan hakları, siyasi katılım ve sendikal

örgütlenme hakları, düşünce ve basın özgürlüğü gibi konularda getirdiği birçok yenilikle siyasi ve toplumsal alanda çeşitliliğin önünü açmış, kültürel-entelektüel anlamda önemli gelişmelerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Dünyada gelişen sol hareketlere bağlı olarak, birçok sol yayın Türkçe'ye çevrilmiş, yayın yasakları kalkmış, sol düşünceyle tanışan insan sayısı ciddi bir şekilde artmıştır. Geleneksel siyasete karşı alternatif bir sol siyasetin ortaya çıkmasından rahatsızlık duyan milliyetçi-muhafazakar çevreler, Taşkın'ın ifadesiyle "solun giderek artan kültürel-entelektüel hegemonyasına karşı bir aydın hareketi" (2007: 142) başlatmışlardır. Nevzat Yalçıntaş bu sol-karşıtlığını şöyle ifade etmiştir:

> " [...] İlkel, iptidai bir sol camiası başlamıştı. Aydınlar Ocağı 27 Mayıs ihtilalini fikri olarak tasvip etmedi fakat siyasete hiçbir zaman girmedikleri için, fikri olarak kalıp bu ilkel solla mücadele etti."[13]

İridağ da "solun giderek artan kültürel-entelektüel hegemonyasını" şu sözlerle açıklar:

> "Demokrat Parti devrilmiş ve yerine sol grupların desteklediği bir yönetim gelmişti. 1961 Anayasası'nın tanıdığı özgürlüklerden en çok sol gruplar yararlanmıştı. Henüz sağda entelektüel çıkışların yapılamadığı, öğrenci hareketlerinin olgunlaşmadığı günler yaşanmaktadır. Üniversiteler solcuların elindedir. Azınlıkta kalan sağcı hoca ya da öğrencilerin sesleri de çok yüksek çıkmamaktadır." (İridağ, 2004).

Aydınlar Ocağı'nın 1973'te yayınlanan görüşlerine bakıldığında, 1961 Anayasasındaki özgürlük anlayışına, sosyal haklar ve sosyal devlet anlayışına karşı çıktığı görülmektedir. Onlara göre, özgürlüklerin özüne dokunulamaması ilkesi bir yandan kişiye devlet karşısında güvenceler sağlarken öte yandan toplum yapısında "çok sesliliğe" yol açmaktadır. Sosyal haklar ve sosyal devlet anlayışı ise vatandaşların devletten taleplerinin artmasına, konumlarını geliştirmesine yol açmaktadır. Bu durum, amaçlanan milli dengeleri bozmaktadır (Güvenç vd., 1991: 40). Ocak ideologlarından Ergin, *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri*'nde 1961 Anayasası ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Türkiye'de yanlış demokrasinin büsbütün alevlenmesinde ve siyasi huzurun daha çok bozularak yalnız rejimin değil, memleketin de bir uçurumun kenarına gelmesinde 1961 Anayasasının, o anayasadaki kendini bırakmanın ve hürriyet anlayışının büyük bir sorumluluğu vardır. Onun içindir ki 12 Mart

[13] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

memleketin yaralarını tedavi etmeğe çalışırken işe bu anayasadan başlamıştır" (Ergin, 1975:247).

Daha önce nedenlerini ayrıntılı olarak ele aldığımız üzere, DP iktidarı ile milliyetçi-muhafazakar aydınların arasında gerilimli bir ilişki söz konusu olmuştur. Fakat yine de milliyetçi-muhafazakar çevreler Celal Bayar'a karşı gösterdikleri eleştirel tavrı Menderes karşısında takınmakta zorlanmışlar ve DP iktidarını Türk siyasetinin "altın yılları" olarak düşünmüşlerdir. Dolayısıyla, 27 Mayıs darbecilerinin Menderes'i idam etmesi üzerine, birçok milliyetçi-muhafazakar isim darbeye karşı tavır almıştır. Bunun yanı sıra, darbenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi'ndeki bir grup (14'ler), iktidarın kısa sürede sivillere bırakılmasını kabul etmiyor, kendi öncülüklerinde bir milli reformun gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Aydınlar Ocağı kurucularından Süleyman Yalçın da Albay Talat Aydemir ve Necmettin Erbakan'ın girişimleriyle 24 Haziran 1961'de İ.T.Ü'den genç akademisyenlerin çağrıldığı bir toplantıdan bahsederek, bu toplantıda Aydemir'in kendisine milliyetçi bir kadroyu devlet mekanizmasına yerleştirmek istediğini, bunun için de milliyetçi ilim-fikir kadrolarıyla işbirliğine girişeceklerini söylediğini belirmiştir. Yalçın, Aydemir'in işbirliği önerisini reddetmiş, "Eğer milliyetçiyseniz Ali Fuat Başgil ve 14'lerin sürgündeki mensuplarını kurtarmalıydınız" demiştir (Taşkın, 2007: 133). Nevzat Yalçıntaş, kendisiyle yaptığım röportajda Aydınlar Ocağı'nın kurulma nedenlerinden birinin darbe muhalifliği olduğunu şu sözleriyle belirtir;

> "Aydınlar Ocağı'nın ilk kuruluşu Aydınlar Kulübü'dür. Beyazıt'ta 1961'de kurulmuştur. Kurucuları; İbrahim Kafesoğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Süleyman Yalçın, Ayhan Songar, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze vs. aydınlar, yazarlar, mimar, doktor.. Türk Ocağı'nın başkanı Osman Turan, aynı zamanda Trabzon milletvekili, Ankara'da, dokunamıyorlar. Fakat onu da Yassıada'ya götürdüler. İstanbul darbeye muhalifti, Ankara sesini çıkaramıyordu. İstanbul'daki münevverler muhalefet edebilirdi. Mebus değiliz hiçbirimiz, üniversite hocasıyız, yazarız. Fikri mücadele iki yönlüydü; birincisi biz bu Yassıada rezaletini tasvip etmiyorduk. İkincisi ilkel, iptidai bir sol camiası başlamıştı..."[14]

[14] 27 Mayıs darbesinde Yassıada'ya gönderilenler arasında sonradan Aydınlar Ocağı içerisinde yer alacak olan Osman Turan da vardı (Özden, 2003: 558).

Ocak ideologlarından Ahmet Kabaklı, *Tercüman* gazetesinde 12 Eylül'den sonra yazdığı bir yazıda 27 Mayıs ile 12 Eylül kıyaslaması yapmıştır. Bu yazıda 27 Mayıs darbesine hangi yönden muhalif oldukları net bir şekilde ifade edilmiştir:

> "27 Mayıs ile 12 Eylül arasındaki benzerlik şekilden ibarettir. Bunlar iki ayrı kutuptur: [...] 27 Mayıs "Hiçbir zümreye karşı değilim" diye bağırmasına rağmen düpedüz o zamanın muhalefeti ile beraberdir ve o zamanın iktidarına karşı değil apaçık düşmandır. [...] 27 Mayıs yıktığı iktidara karşı bütün şehirlerde, radyolarda lanet alayları çıkarmış, karalama yürüyüşleri yaptırmıştır. [...] Bütün bir iktidarı ve onlara bağlı bürokrasiyi Yassıada'ya kaldırarak normal olmayan bir mahkeme önüne çıkarmış, resmen suçlu saymış ve zorla mahkum etmiştir."[15]

DP yönetiminin dinsel-milliyetçi sembollerden yoğun olarak yararlanırken bu sembollerin entelektüel, kültürel ve siyasal alandaki temsilcileriyle güç paylaşımından uzak durması (Taşkın, 2007: 118), merkez sağ iktidarların ideolojik yol göstericileri olma hedefindeki milliyetçi-muhafazakar aydınları hayal kırıklığına uğratmıştı. 1960 sonrası siyasal alanın çeşitlenmesi, sol hareketlerin güçlenmesi gibi gelişmeler üzerine devleti sahiplenme, koruma içgüdüsü iyice artan bu milliyetçi-muhafazakarlar bu defa da iktidardaki AP'nin organik entelektüelleri olma ve sağın siyasal alandaki parçalanmışlığı karşısında birleştirici bir üst konumda bulunmayı hedefliyorlardı. Çünkü bu parçalanmışlığının komünizme karşı ülkeyi savunmasız bırakacağından korkuyorlardı. İktidarın ideologluğu görevini istemelerinin bir diğer nedenini Alper ve Göral şöyle ifade etmiştir:

> "Darbenin ideolojik hattına ve darbe sonrası hazırlanan anayasaya Batıcı, laik, CHP'ye yakın ve anayasaya koydukları 'toprak reformu', 'sosyal devlet' türü ibarelerin de gösterdiği gibi sola meyilli üniversite hocalarının yön vermiş olması, yönetici seçkinlerin periferisinde konumlanmış, ağırlıklı olarak taşra kökenli muhafazakar aydınlara örgütsüzlüklerini ve etki alanlarının sınırlılıklarını açık bir biçimde gösteren bir deneyim oldu. 1960'lı yıllarda Türkçülükleri, merkezin değerlerine karşı periferinin kültürel değerlerini vurgulamaları ve şedit anti-komünizmleriyle tanınan bir grup öğretim görevlisinin, 1970 yılında Necip Fazıl'ın isim babalığını yaptığı Aydınlar Ocağı teşkilatını kurmaları büyük ölçüde 27 Mayıs'tan aldıkları bu dersten kaynaklanıyordu" (Alper ve Göral, 2003: 583).

1960'lı yıllar boyunca Türkiye'nin iç ve dış siyasal hayatı önceki dönemlerden oldukça farklı bir gelişim seyretmiştir. 61 Anayasası'nın yarattığı

[15] Ahmet Kabaklı, "Değişen Türkiye ve 12 Eylül", Gün Işığında, Tercüman, 15 Eylül 1980

özgürlükçü ortamın Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi sol görüşlü bir partinin kurulmasına yol açması, eleştirel siyasetin gelişmesi, CHP'nin kendisini devlet partisi olmaktan çıkarıp "ortanın solu" olarak ifade etmeye başlaması iç politikadaki değişikliklere örnektir. Dış politika ise bu yıllarda oldukça hareketli, radikal kararların alındığı ve sonuçlarının kitlesel hareketlere yol açtığı bir seyir izlemekteydi. Soğuk Savaş devam ediyor, ABD Türkiye'yi komünizmle mücadelede üs olarak kullanıyor ve İslamcı politikanın komünizme karşı geliştirilmesi yönünde kararlar alıyordu.[16] Ayrıca 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi'nin NATO'ya bağlılığını belirtmesi, Küba Füze Krizi ve Kıbrıs Sorunu sonrasında ABD'ye duyulan güvenin hem halk hem hükümet düzeyinde ciddi ölçüde azalması, gitgide artan Amerikan karşıtı gösteriler, bu gösterilerin toplumu "muhafazakar sağ ve bazen neo-Kemalist olarak adlandırılan milliyetçi ve radikal bir sol olarak iki kutba ayırması" (Ahmad, 2006:171) söz konusuydu. Sağ ise bu radikal milliyetçi fikirlerden irkildi, bunların komünizm propagandası olduğunu söyleyerek karşı çıkıp, saldırdı. 1958'deki NSA dokümanının öne sürdüğü gibi 'komünizmin panzehiri' olarak İslâm'a yöneldi. 1962'de kurulan Komünizmle Mücadele Derneği İslam'ı sola karşı bir silah olarak kullanmaya başlamıştı (Ahmad, 2006:172).

Amerikan karşıtlığı ABD'nin Vietnam'a müdahalesi, Nisan 1967'de Yunanistan'da yaşanan 'Albaylar Darbesi' ve Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'yla artmıştı (Ahmad, 2006:172). Bunun yanı sıra Demirel'in 1968'de Milli Bakiye Sistemi'ni kaldırarak TİP'in meclisteki etkinliğini azaltması gibi gelişmeler sonucunda sol hareketlerin demokratik olmayan yöntemlerle mücadele yollarına başvurması ve "tek yol devrim" sloganını benimsemesi, muhafazakar sağ için milletin içinde bulunduğu çok tehlikeli durumlar olarak algılanıyor, biran önce birşeyler yapılması gereği konusunda aydınları "devletin bekası refleksiyle" (Taşkın, 2007: 246) harekete geçiriyordu.

Aydınlar Ocağı'nın hangi iç ve dış koşullar arasında ortaya çıktığını, kurulduğu dönemde hangi ihtiyacı doldurmaya yönelik olduğunu inceledikten sonra ocağın kuruluş aşamasını ve içsel yapısını inceleyebiliriz.

---

[16] Amerikan yönetimi Kasım 1958'de, İslâm'ın milliyetçilik ve komünizme karşı bir panzehir olarak kullanılabileceğini öngören bir iç hizmet belgesi -5820/1 numaralı Ulusal Güvenlik Kurumu [NSA] belgesi- yayınlamıştı (Ahmad, 2006:169).

Ocak, 1960'ların başında Necip Fazıl'ın koyduğu isimle[17] Aydınlar Kulübü olarak ortaya çıktı. Süleyman Yalçın, Faruk Kadri Timurtaş, Dr. Asım Başer, Ayhan Songar, Dr. Kemaleddin Erbakan ve İsmail Dayı gibi Necip Fazıl, Nihad Sami Banarlı ve Ali Fuat Başgil'in öğrencileri veya izleyicileri olan genç kuşak milliyetçiler tarafından kurulan bu kulüpte çeşitli konferanslar yapılıyor, milliyetçilerin önemli ideologlarının bir araya gelmesine vesile olunuyordu (Taşkın, 2007:245). Süleyman Yalçın, Aydınlar Kulubü'nün kuruluş amacını, "üniversite muhitine yakın, gençlerin rahat gelebileceği, aynı zamanda memleket meselelerini, milli kültür ve ilim bazında konuşup tartışabileceği bir mekan ve imkan yakalamak" olarak açıklamaktadır (akt. İridağ, 2004:3). Yalçın, "sağın kalbinin" ilk atmaya başladığı günleri şöyle anlatır:

> "Bugünkü Aydınlar Ocağı'nın ilk çekirdeği 1962 senesinde Aydınlar Kulubü ile atıldı. 27 Mayıs hadisesinin ertesinde, bütün cemiyetlerin kapatıldığı, bir fikirsizlik ortamına düşüldüğü günler. Biz çoğu asistan ya da doçent olan 20 arkadaş, aylıklarımızdan 50'şer lira verip bir kulüp kurduk. Beyazıt'ta Karaağaç İşhanı'nın üst katında bir yer kiraladık. Arkadaşlar beni başkan yaptılar ve faaliyete başladık. Amacımız, muhafazakar-milliyetçi düşünce doğrultusunda yeni dönem için fikirler üretmek, seminerler, tartışma toplantıları tertiplemek… O sırada birlikte olduğumuz ve bu kuruluşa ön ayak olanlar arasında, şimdiki ANAP Balıkesir milletvekili olan İsmail Dayı, TRT Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Ayhan Songar, o zaman genç bir doçent olan Necmettin Erbakan, daha sonra AP milletvekili olacak olan Rasim Cinisli, Agah Oktay Güner, Ferruh Bozbeyli var. Hafta sonları Nihat Sami Banarlı, Ali Fuat Başgil, Mümtaz Turhan, Arif Nihat Asya gibi isimler gelip seminerler veriyorlar."[18]

Kulüp 1965'te kapandıktan sonra[19], artan sol hareketlere bağlı olarak 1967 ve 1969'da Mümtaz Turhan, Nihat Tarlan, İbrahim Kafesoğlu ve Nihad Sami Banarlı bir araya gelerek Kültür Ocağı, Milliyetçiler Derneği, Muallimler Birliği ve Aydınlar Kulübü mensuplarının katıldığı I. ve II. Milliyetçiler İlmi Semineri'ni topladılar.[20]

---

[17] Kısakürek, "Eski zamanda olsa Münevverler Mahfili olurdu, şimdi ise Aydınlar Kulübü olsun" der (İridağ, 2004:2).

[18] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" Nokta Dergisi, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.14

[19] Başkan Süleyman Yalçın'ın işi gereği ABD'ye gitmesinin ardından işlevini yitirmiştir (İridağ, 2004:3).

[20] 10-11 Mayıs 1969'da İstanbul'da yapılan Milliyetçiler İlmi Semineri Tertip Komitesi: Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Fazlı Akkaya, H. Cengiz Alpay, Nihat Sami Banarlı, A. Aydın Bolak, N. Nihat Bozkurt, Rasim Cinisli, Altan Deliorman, Doç. Dr. Muharrem Ergin, Metin Eriş, Ahmet Kabaklı, Dr. Mustafa Kafalı, İsmail Kahraman, Doç. Dr. Haluk Karamağralı, Prof. Dr. Selçuk Özçelik, Ekrem Özer, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, Osman Yumak ve Prof. Dr. Sabahattin Zaim (Milliyetçi Türkiye'ye Doğru / 10-11 Mayıs 1969 Da Yapılan Milliyetçiler İlmi Seminerinde Varılan Neticeler (1969), Kültür Ocağı Yayınları)

Bu seminerlere Remzi Oğuz Arık'ın öğrencilerinden olan İbrahim Kafesoğlu başkanlık ediyordu. Burada 'Müslüman-Türk milletinin' karşı karşıya olduğu tehlikeler ve bunlara karşı alınması gereken önlemler görüşülmüş, 1969'daki seminerde bütün mensupların katılacağı ortak bir dernek kurulması kararlaştırılmıştı. Nitekim 14 Mayıs 1970'te de Aydınlar Ocağı; İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin, Said Bilgiç, Recep Doksat, Fethi Gemuhluoğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Nihat Sami Banarlı, Metin Eriş, Altan Deliorman, Ahmet Kabaklı, Hakkı Yıldız, Sabahattin Zaim, Süleyman Yalçın ve İsmail Dayı (İridağ, 2004:4) gibi isimlerin çalışmaları sonucunda 56 üye[21] ile kuruldu. Aydınlar Ocağı kurucularından Süleyman Yalçın, ocağın kurulduğu dönemi şöyle anlatıyor:

> "1969-1970 yıllarında talebe hareketleri tecavüzkar bir hüviyeye bürünmüş, salonlardan sokağa taşmıştı. Üniversitedeki vatanın ve devletin bütünlüğünü savunan öğretim üyeleri arasında bu gidişe seyirci kalmanın doğru olmayacağı görüşü yaygınlaşmıştı. İşte eski Aydınlar Kulübü'nün Aydınlar Ocağı adıyla ve daha geniş bir kadroyla yeniden toparlanması bugünlere rastlıyordu."[22]

> "1968 yılında Fransa'da başlayan öğrenci hareketleri Türkiye'ye intikal etti. O sırada hepimiz doçent, profesör olmuştuk. Üniversitede solcu arkadaşlar fikirlerini değişik şekillerde mütemadiyen gösteriyorlar ve gençleri destekliyorlardı. Sağcı bilinen insanlara saldırılar oluyor, hakaretler yapılıyordu. Biz de, bu vatana, bu devlete inanıyoruz. Bunun manevi değerlerini müdafaa etmeliyiz diye düşündük. Birkaç toplantı sonunda Aydınlar Ocağı teşekkül etti."[23]

Türk Ocakları bu dönemde anti-komünist yayın ve şuurlandırma anlayışıyla yenide canlanma dönemine girmiş ve milliyetçi-muhafazakar bir renge bürünmüşken neden Aydınlar Ocağı gibi ayrı bir kuruluşa ihtiyaç duyulduğunu ise Nevzat Yalçıntaş kendisiyle yaptığım röportajda şöyle açıklamıştır:

---

[21] Aydınlar Ocağı kurucuları; Ekrem Hakkı Ayverdi, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nihat Sami Banarlı, İbrahim Kafesoğlu, Ekrem Kadri Unat, Oktay Aslanapa, Sait Bilgiç, Yusuf Keçecioğlu, M. Fazlı Akkaya, Ahmet İman, Hakkı Cengiz Alpay, Fethi Gemuhluoğlu, Muharrem Miraboğlu, Suat Vural, Muharrem Ergin, A. Selçuk Özçelik, Nahit Rıfkı Dinçer, Ahmet Kabaklı, S. Necmettin İşli, Nuri Mugan, Cevat Babuna, İsmail Ekim, Faruk Kadri Timurtaş, İsmail Hakkı Uğur, Mustafa Köseoğlu, Sabri Ülker, Süleyman Yalçın, Sabahattin Zaim, Ayhan Songar, Nazım Nihat Bozkurt, Alaeddin Ertüzün, Nihat Keklik, Refik Özdek, Fevzi Sevgili, A. Mazhar Özman, Sabahattin Topbaş, Kemal Eraslan, Salih Tuğ, Necati N. Bozkurt, Asaf Ataseven, Necmettin Hacıeminoğlu, Faik Tan, Yusuf Dönmez, Özcan Bolcan, Mustafa Kafalı, Erk Yurtsever, Erol Tunalı, Altan Deliorman, Metin Eriş, Aykut Fevzi Şireli, İ. Alev Arık, Abdurrahman Çelik, Arif Özkök, Türkay Tüdeş, Osman Fikri Sertkaya, Rüknettin Tözüm. (http://aydinlarocagi.org/kurucular/#.VeIbbyXtmko / 24.06.2015)

[22] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" Nokta Dergisi, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.15

[23] Prof. Süleyman Yalçın, Yeni Gündem: Yıl.3, sayı:51

> "Bir kere fikren ayrı değillerdi, fikir birliği vardı. Özellikle Türk Ocakları'nın yeniden açıldıktan sonraki fikriyatıyla Aydınlar Ocağı'nın fikriyatı aynı olmuştur. Zaten Türk-İslam Sentezini ortaya atanların başında tarihçiler gelir; Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu... Fakat kuruluşlar ayrıydı. Türk Ocakları o binalarını zar zor geri aldılar. [...] Türk Ocağı'nın başkanı Osman Turan, aynı zamanda Trabzon milletvekili, Ankara'da, dokunamıyorlar. Fakat onu da Yassıada'ya götürdüler. İstanbul darbeye muhalifti, Ankara sesini çıkaramıyordu. İstanbul'daki münevverler muhalefet edebilirdi."[24]

Nihal Atsız'ın kurduğu Türkçüler Derneği (sonradan ismi Türkiye Milliyetçiler Birliği olmuştur) ile de Aydınlar Ocağı'nın ortak üyeleri çok fazlaydı. Ancak ayrı bir örgüt kurulmasının nedeni Atsız'ın Türkçü derneğinden daha geniş bir katılımcı çevresine ulaşmak ve Türk milliyetçiliğinin fikri temellerini güçlendirmek için tartışma alanlarını genişletmekti (Özdoğan, 2006: 281). Salt Türk milliyetçiliğinin yeterli olmayacağını, İslam'ın da söylemlere katılması gerektiğini düşünen ocak kadrosu, soy Türkçülerle aynı düşünsel çizgide değildi. Bu durum ocak kadrosunun hiçbir kesime tamamen angaje olmadığının göstergesidir.

Süleyman Yalçın'ın ifadesiyle Aydınlar Ocağı'nın kurucu kadrosu, vatanperver, milliyetçi, mukaddesatçı denen geniş bir yelpazenin farklı renklerini içine alan insanlardan oluşmaktaydı. Bütün kurucular sağcıdır ama yelpaze o kadar geniştir ki yine Yalçın'ın ifadeleriyle; "Samimi Atatürkçü milliyetçiden katı Türkçüye, Anadolucu'dan İslamî inancı her şeyin üstünde tutan, salih iman sahiplerine" kadar bir yelpaze kurucular arasında yer almaktadır (akt: İridağ, 2004: 5).[25] Nitekim 1970 yılında, henüz ocağın kuruluş hazırlıkları yapılırken ocak üyeleri bir iftar yemeğinde toplanmış, ocağın Ziya Gökalp'ten bu yana gelen kavmiyetçi görüşü mü yoksa Mehmet Akif'in temsil ettiği İslami-milliyetçi çizgiyi mi savunacağı tartışılmıştı. Gecenin sonunda ise Muharrem Ergin ve Tahsin Banguoğlu gibi isimlerin uzlaştırma çabalarıyla ortak bir nokta bulunduğu söylenir.[26]

---

[24] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

[25] Hatta öyle ki profesörlerden biri çay ve kahve ikramı yapılan ocağın yanında alkollü içki bulundurulmasını teklif eder. Amaç farklı düşüncedeki insanları da ocağa davet etmek ve ona milliyetçi fikirleri anlatmaktır (İridağ, 2004:5).

[26] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" Nokta Dergisi, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.16

Ocağın örgütsel niteliğine baktığımız zaman, partilerüstü ve seçkinci bir yapıda olduğunu görüyoruz. Ergun Göze, *Tercüman* gazetesindeki bir yazısında ocağın siyasetüstü yapısını şöyle ifade etmiştir:

> "Aydınlar Ocağı, çok şerefli bir mazisi olan bir fikir derneğidir. Siyasetle uğraşmaz! Türkiye'nin siyasi ihtiras sahibi olmayan, sadece devlet-millet beraberliği ve vatan bütünlüğünü gaye edinmiş ilim ve fikir adamlarını sinesinde barındırır. [...] O'nun çatısı altında herkes siyasi cephesiyle değil de her siyasi görüşün üstünde bir Türk Aydını olarak fikirlerini oluşturur."[27]

1970 yılında 56 üye ile kurulan ocak, 1985 yılına gelindiğinde 130 üyeye sahiptir ve bu durum bile başlı başına ne kadar az üyenin kabul edildiğini ve ocağa girmenin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Ocağa üye alım sürecini İridağ şöyle aktarıyor:

> "Ocağa üye olmak için öncelikle Yönetim Kurulu'nun olurunun alınması icap ediyor, sonrasında İlim İstişare Heyetinin aynı doğrultuda karar vermesi gerekiyor. Yönetim Kurulu onaylasa da, Aksakallılar denilen İlim İstişare Heyetinin vize vermediği kişi üye yapılmıyor. Oy çokluğu yerine oybirliği ilkesi benimseniyor" (İridağ, 2004:6).

Aydınlar Ocağı, seçkinci bir dernek olarak kalmak istemiş ve hızla büyümemiştir. Dernek, üye sayısını arttırmaktan çok etkili kişileri bünyesinde toplamayı amaç edinmiştir (Güvenç vd. 1991: 157). Nitekim 1970 yılında yayınlanan tüzüğün 4.maddesinde 18 yaşını bitiren, medeni haklara ehil ve meslek sahibi her Türk'ün derneğe üye olabileceği belirtilmiştir.[28] Üye olmanın bu kadar zor olması nedeniyle ocak, pek çok akademisyen tarafından masonlarınkine benzetilir. Ocak üyelerinden Metin Eriş'in bu konudaki sözleri bu benzetmeden rahatsız olmamış gibidir:

> "Baskı unsuru olmak için üyelik şartlarını ağır tuttuk. Masonların yaptığı doğruysa ve kendilerini bu şekilde muhafaza ediyorlarsa biz de kendimizi böyle muhafaza ediyorduk. 1988 yılında yönetimi devrettiğimizde üye sayımız 100 civarındaydı. Yani 18 yılda yeni üye kaydımız 50'yi geçmemiştir. Bugün ise 400'den fazla üyesi var" (akt. İridağ, 2004:6).

Bora ve Can üye sayılarının az olması, kolay kolay üye kabul etmeyişleri ve faşizm hattı üzerinde yer alan üst düzey seçkin, anti-komünist misyonları belirleyici bir oluşum olmasını "Türkiye'nin Opus Dei"si olmasıyla açıklamışlardır (1991: 159).

[27] Ergun Göze, Antalya'dayım, Tercüman, 27.6.1987
[28] Aydınlar Ocağı Derneği Ana Nizamnamesi (1979)

Aslında bu tanımlamayı ilk defa Gencay Şaylan, *"İslamiyet ve Siyaset"* adlı çalışmasında yapmıştır.[29] Bora ve Can'a göre Aydınlar Ocağı için Türkiye'nin Opus Dei'si dedirtebilecek ana neden, egemen blokun ideolojik hegemonya bunalımına bağlı olarak resmi ideoloji ikamesinde üstlendiği roldür. Söylemi, faşist korporatizmin siyaseti teknokratikleştiren modernist ve üst düzeyde seçkinci bir versiyonuna dayanır. Ne var ki Aydınlar Ocağı, Opus Dei ölçüsünde güçlü kudretli değildir, iktisadi gücü daha azdır (Bora ve Can, 1991: 159).

Aydınlar Ocağı, Dernek Ana Tüzüğü'nde amacını "milli kültür ve şuuru geliştirmek suretiyle Türk Milliyetçiliği fikrini yaymak, millî bünyemizi sarsan fikir buhranı ve mefhumlar anarşisi ile mücadele ederek millî varlığımızı meydana getiren unsurları yaşatıp kuvvetlendirmek" şeklinde açıklamıştır (Aydınlar Ocağı Derneği Ana Tüzüğü, 1970:Madde 2). Bu amacı gerçekleştirmek için ise, milli ve manevi değerleri yıkıcı ve bozucu akımlara karşı, Türk ahlak ve geleneklerini, Türk dilini ve sanatını müdafaa etmek; memleket meselelerine ve milli davalara Türk Milliyetçiliği açısından bakarak milli menfaatlere en uygun çözüm yollarını araştırıp bulmak ve yaymak; fikirde ve davranışta milli ideale bağlı nesiller yetiştirmeye çalışmak; üyeleri ile amaca uygun şahıslar ve kuruluşlar arasında sosyal dayanışma kurmak konularında faaliyet gösterecektir (Md. 3). Bu faaliyetleri gerçekleştirmek için ise konferanslar, seminerler, açık oturumlar ve benzeri faaliyetler yapmak ve bunları temin için lokal açmak; konserler ve temsiller verdirmek, sergiler açmak ve bunlara benzer sanat ve kültür faaliyetlerinde bulunmak; ilmi çalışmalar ve araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu gibi çalışmalara yardım etmek; neşriyat ve dağıtım yapmak; kabiliyetli gençlerin yetişmesini temin için muhtelif fonlar, vakıflar ve tesisler kurmak gibi çalışma biçimlerini uygulamaktadır (Md. 4).

Ocak, Genel Kurul, Divan, İlim ve İstişare Kurulu, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu olmak üzere beş organdan oluşur (Md. 8) ve olağan genel kurul

[29] Aydınlar Ocağı, İspanya'daki Katolik tarikat Opus Dei'ye benzetiliyor ve Ocağın Opus Dei'nin İspanya'daki Franco rejiminin 1950'lerde yaşadığı ideolojik hegemonya krizini çözmede oynadığı role benzer bir role sahip olup, 12 Eylül'e ideolojik bir söylem üretme işlevini üstlendiğinden söz ediliyordu. Buna göre, Frankist rejim 1956 yılında bir IMF programını uygulamaya koymuştu ve Opus Dei "bu programın saptanmasının, yürütülmesinin ve meşrulaştırılmasının baş aktörü olarak devreye" girmişti. (Fatih Yaşlı, Aydınlar Ocağından Cemaate Türkiye'de Düzen'in Hegemonya Arayışı", Yarınlar Dergisi, Şubat 2012)

toplantıları en geç iki yılda bir Haziran ayı içinde yapılır (Md. 9). Ocağın gelir kaynakları; üye aidatları, bağış ve yardımlar, balo, eğlence, seyahat, piyango, müsamere gelirleri, neşriyat gelirleri ve gayrimenkul gelirleridir (Md. 43).

Aydınlar Ocağı, iki yılda bir yapılan kongreler ve düzenlenen konferans, seminer, toplantılar vasıtasıyla farklı konularda uzman kişileri biraraya getiriyor, yapılması gereken toplumsal değişiklikler, alınması gereken önlemler ve siyasal olaylar karşısındaki ocağın tavrı konusunda kararlar alınıyordu. Yayınlanan bildirilerle iktidarlara entelektüel anlamda hizmet vermeyi amaçlayan ocak çevresi, oldukça seçkin konumuyla zaten dönemin iktidarları tarafından ilgi görüyordu.

Tercüman ve *Ortadoğu* gazeteleri, *Yeni İstiklal, Türk Edebiyatı, Boğaziçi* gibi dergiler Ocak görüşlerini savunup yansıtmışlar, Ocak mensuplarının kaleme aldığı yazı ve makalelere sayfalarında geniş yer vermişlerdir (Basmacı, 2009:19). Özellikle *Tercüman* gazetesi, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze, Taha Akyol, Faruk Kadri Timurtaş, Süleyman Yalçın gibi ocak çevresinden isimlerin yazılarına yer veren, en yüksel tirajlı gazetelerden biriydi.

2.2. Aydınlar Ocağı'nın Düşünsel Yapısı: Türk-İslam Sentezi

Türk-İslam sentezi fikri, Aydınlar Ocağı'nda kurumsallaşmış ve siyasal bir ideoloji halini almış olarak görülse de, çalışmanın başından beri vurguladığımız gibi aslında Cumhuriyet öncesine kadar uzanan bir geçmişi vardır. Türklük ve İslamın mükemmel bir uyum içinde olduğu, birbirinden ayrı tutulmasının, Türk milliyetçiliğinin İslam dini dışında geliştirilmesinin gerekmediğine yönelik düşünceler 19. yy sonlarından itibaren ortaya çıkmıştır. Nitekim Nevzat Yalçıntaş, Türk-İslam Sentezi fikrinin tarihinin Türk Ocakları ve *Türk Yurdu* dergisinde başladığını ve üç temele dayandığını söylemiştir:

"-Dilimiz Türkçe (Türk milletinin dili Türkçe'dir),

-Dinimiz İslam,

-Tarih (Türk- İslam sentezi denen fikriyat, tarih içinde gelen bir yaşam ve toplum tarzının ifadesidir).”[30]

Fakat ilk ortaya çıkan haliyle 1970’lerde ocak tarafından söylemi üretilen hali elbette ki aynı değildir. Aradan geçen zaman ve siyaset sahnesinde yaşanan bir çok olay bu sentez fikrinin gelişerek değişmesine neden olmuştur.

Öncelikle Kemalist milliyetçi düşünce ve pratiğinin Türk-İslam sentezinin gelişmesinde oldukça etkisi olmuştur (Taşkın, 2003: 387). Kemalist resmi tarih tezinde Türk toplumları bugünden geriye doğru laik, hoşgörülü, demokratik, parlamenter, eşitlikçi ve kadına geniş bir yer sunan topluluklar olarak gösteriliyordu.[31] Türk-İslam sentezi de bu retorik içinde gelişti: Türkler İslam’ı kabul edince beraberlerinde dine bu modern kavramları da kazandırdılar ve İslam’ı Arap Cehaletinden kurtardılar (Copeaux, 2002: 50). Cumhuriyet devrinde ırkçı Türkçülerin bir kısmı hariç, milliyetçilerin böyle bir sentezin, daha doğrusu tarihte zaten gerçekleşmiş olan bu sentezi korumanın peşinde oldukları söylenebilir (Ayvazoğlu, 2002:574). Fakat şu bir gerçektir ki; Türk milliyetçiliği ile İslam muhafazakarlığının biraraya getirilmesi fikri II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası süreçlerin de etkisi ile hız kazanmış, giderek yaygınlaşmıştır. Bu dönemde hız kazanmasına vesile olan milliyetçi-muhafazakar aydınların hemen hepsi Cumhuriyeti kuran seküler milliyetçi seçkinlerin eğitim kurumlarından geçen (Taşkın, 2007: 69) kişilerdir.

Türk-İslam sentezi; İslamcı, Türkçü ve Memleketçi akımların bir bileşkesi ve İslam’ı sosyopolitik alandan kovarak Türklükten ayırmaya çalışan resmi ideolojiyi restore etmeye yönelik, resmi ideolojiden çok sola karşı oluşmuş bir fikirdir (Ayvazoğlu, 2002: 574). Akgün ve Çalış’ın ifadesiyle, tohumları 50’li yıllardan sonra mesela Peyami Safa’nın Doğu-Batı sentezi, Osman Turan, Mümtaz Turhan, Nurettin Topçu ve Necip Fazıl gibi isimlerin çalışmaları ile ekilen, 60’lı ve 70’li yıllarda siyasal partiler ve gençlik örgütleriyle boy veren, 80’li yıllarda ise resmi politikaları bile etkilemenin ötesinde belirlediği söylenen Türk-İslam Sentezi ya da

[30] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

[31] Aydınlar Ocağı üyeleri de laiklik ilkesini Türklerin İslamiyet’e yaptığı bir katkı olarak ifade ediyorlardı.

Türk-İslam Ülküsü düşünceleri, özünde İslamcılıkla milliyetçilik arasındaki "ensest" ilişkinin pratik tezahürleri olarak nitelendirilebilir (Akgün ve Çalış, 2002: 596).

Sentezin isim babası İbrahim Kafesoğlu, ilk olarak 12 Mayıs 1972'deki bir konferansta sentezden söz etmiş, bu tanım 1975'ten itibaren Aydınlar Ocağı'nca benimsenmiştir (Bora ve Can, 1991: 170). Türk-İslam sentezi fikirleri pratiğe ilk kez 1975-78 Milliyetçi Cephe hükümetleri sırasında, özellikle AP'nin elinde bulunan Kültür Bakanlığı aracılığıyla kavuşuyordu (Alper ve Göral, 2003: 585).

Milli Kültür Raporu'nda[32] ifadesini bulan Türk-İslam Sentezi beş temel tanı ve önermeden oluşmaktadır:

> "1.Bunalımın Nedeni: Türkiye iç ve dış düşmanların kültürel saldırısı altındadır. Batı emperyalizmi milli kültürümüzü yıkmaya çalışmaktadır. Atatürk'ten sonra izlenen Batılılaşma politikasında milli kültüre sahip çıkılmadığı için, emperyalizm ve çarpık kentleşme milli kültürü zayıflatmıştır. Milli kültür çözülünce, 12 Eylül bunalımına düşülmüştür. Bunalımdan çıkmak için milli kültür planı yapılmalı, bu plan devlet eli ve gücüyle uygulanmalıdır.
>
> 2. Kültür'ün Özü: Milli Kültür, bireyleri bağlayan bütünleştiren bir öz ve toplumları birbirinden ayıran tarihi fakat değişmeyen niteliklerden oluşur. Türk milliyetçiliği kültüre dayalı olduğu için, toplumumuzun kültürü milli olmalı; bu kültür bütün bireylere yeknesak biçimde verilip yaygınlaştırılmalıdır. Bu yapılmazsa milli birlik korunamaz.
>
> 3. Öz Değerler ve İslam: Milli kültürümüzün iki temel (orta) direği, Orta Asya'dan getirdiğimiz öz değerler ile İslamiyettir. Türk seciye ve tabiatına en uygun din İslamdır. Türkler başka dinlerde yapamamışlar, deneyenler kimliklerini yitirmişlerdir. Ancak Türk-İslam Sentezi konusunda karşıt görüşler vardır. Millileştirme dinle başlar dinle tamamlanır. Anadolu önce Müslümanlaştırılmış sonra Türkleştirilmiştir.
>
> 4. Gelişme/Batı'ya Yetişme: Çağdaş Uygarlık düzeyine ulaşmak için Batı'nın sadece teknik ve medeniyetini almak yeterlidir. Batı kültürü gerekmez. Batı kültürü medeniyet yönündeki yolculuğumuzu ancak sekteye uğratır. Milli kültür değişmez, özü aynı kalarak zenginleşir. Japon kalkınması da esasen aynen böyle olmuştur.
>
> 5. Devlet Eliyle Onarım: Bozulmuş olan milli kültürü, milli kültür planı uyarınca devlet eliyle onarmak ve devlet gücüyle korumak gerekir. Milli varlığın bekası için bu şarttır. Onarım ve korumada özgürlük ve insan hakları

[32] Milli Kültür Raporu (Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 1983: 1920/300)

gibi demokratik sorunlar çıkmaz. Çünkü önemli ve öncelikli olan kişi birey değil, millet-devlet gerçeğidir. Kaldı ki kültürüne ve bağımsızlığına sahip çıktığı sürece Türk milletinin özgürlük sorunu olmamıştır, olmayacaktır" (Güvenç vd., 1991: 43-44).

Sentez fikrini geliştiren isimlerden biri olan İbrahim Kafesoğlu, tarihte 3500 yıldan beri yaşamaya devam eden Türk kültürünün "Göçebelik" ile karıştırıldığını söyler:

> "[...] Ekonomisinin çobanlığa dayanması, yaylak-kışlak hayatı gibi dış görünüşler bu yanılgının başta gelen sebebi olsa gerektir. [...] Türklerde sistemli bir besicilik, inançta tek tanrıcılık, hukukta evrensellik, ailede adalet, mazide tarihilik, ahlakta şövalyelik (alplık) vb. var iken, göçebelerde daha çok 'asalak' ekonomi, çok tanrıcılık (veya totemcilik), aile çerçevesini aşmayan bir hakimiyet anlayışı (aşiret devleti), talihsizlik görünmektedir. Ayrıca Türk maddi kültüründe temel teşkil eden at ve demir göçebelikte yoktur" (Kafesoğlu, 1985: 53).

Türk-İslam sentezcileri, Türklerin İslamiyetten önce Totemcilik, Şamanizm gibi inançları olduğu görüşüne de karşı çıkarlar. Kafesoğlu'na göre Orta Asya'da yaşayan bir kısım Türklerin Şamanizm'e inandıkları gerçektir. Fakat bu hal, şamanlık telakkilerinin IX.-X. Asırlarda güneyden Budistlik örtü ile karışık şekilde gelerek Türk zümreleri arasında yayılması hadisesidir (Kafesoğlu, 1985:89). Türklerin asıl dini Gök-Tanrı inancıydı. Nitekim sentezcilere göre daha sonradan İslamiyet'i kolayca benimseyebilmeleri de Gök-Tanrı inancının birçok özelliğinin İslamiyetle uyuşmuş olmasından kaynaklanmıştır. Yalçın'ın şu sözleri oldukça açıklayıcıdır:

> "Ayrı bir soy ve kültürle tarihin eski devirlerinde beliren Türk kavmi, inandığı Tek Göktanrı ve ruhun ölmezliği inancıyla, adalet ve nizamseverliği, sağlam ahlakı ve aile yapısı vb. pekçok hususiyetleriyle İslamın getireceği İlahi Nizama adeta hazırdır. İslam, sanki Türk'ün bedeni için biçilmiş bir elbise gibi onun bedenine ve hayatına oturur. Bundan dolayı Türk ırkı hiçbir zorlama olmadan, kütleler halinde Müslüman olmuş, bu değişmenin sosyo-kültürel ve psikolojik hiçbir uyumsuzluğu görülmemiştir. Nitekim bu uygunluk hem Türk'ü hem İslamı hem korumuş hem yüceltmiştir."[33]

Türklük ve İslamiyet arasında mükemmel bir uyumun var olduğu tezi, Türk-İslam sentezi fikrinin temelini oluşturur. Ve hemen bütün sentezciler bu uyumun

[33] Süleyman Yalçın'ın Kafesoğlu'nun *Türk-İslam Sentezi* çalışması için yazdığı önsözden alınmıştır.

varlığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Kafesoğlu'nun bu konuda söyledikleri de hem Gök-tanrı inancı ile İslamiyetin, hem de Türklük ile İslamiyetin uyumunu vurgulamaktadır:

> "Türkler, bilindiği üzere tarihte zamanın ve çevrenin şartlarına uyanarak çeşitli dinlere de girmişlerdir. (Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık, Musevilik ve kitabi olmayan diğerlerine). Fakat, bunlar Türkler arasında umumileşemeyip mahalli kalmışlar ve bazı kere Türkler kendilerini kaybetmişlerdir. İslamiyetin ise, milli şahsiyetlerini zarar vermeksizin hemen hemen bütün Türklerce ortak din olarak benimsenmesinin sebebini herhalde, İslami akidelerle Gök-tanrı inancı arasındaki mevcut intibaklarda aramak doğru olur" (Kafesoğlu, 1985: 92)

Aydınlar Ocağı'nın 1973'te yayımlanan görüşlerinde de Türklerin Müslüman oldukları için milli kimliklerini korudukları savunulmuştur (Güvenç vd., 1991:41). Buna göre, başka bir dini benimsemiş olsalardı, milli kültürleri yok olup giderdi.

Kabaklı, *Tercüman* gazetesindeki bir yazısında Türklük ve İslamın müthiş birlikteliğinin İstiklal Marşı'nın dizelerinde de görüldüğünü aktarmıştır:

> "İstiklal Marşımız, Türk-İslam sentezinin ve Türklüğün milli mücadelesiyle kurtulacak İslam alemi ümidinin, meşale ölçüsünde veciz ifadeleriyle doludur. [...] Burada bahsedilen millet, Hakka tapan millettir. Bu millet mücahidi olarak "hilal" uğruna asırlarca kan dökmüş olan ve şairin 'ırkım' dediği Türk milletidir. [...] Ayrıca bu millet, 'hakka taptığı' için 'istiklal'i haketmiştir. Allah'ın yardımını görecektir."[34]

Türk İslam Sentezi, Aydınlar Ocağı tarafından başta Türk İslam Batı Sentezi olarak açıklansa da daha sonra bu Batı vurgusunun giderek azaldığı görülmektedir. Bunun bir Batı düşmanlığı değil, sadece konjönktürün bir gereği olduğunu Nevzat Yalçıntaş röportajda şöyle ifade etmiştir:

> "Fikir olarak değil fakat konjönktürel olarak ağırlığı azalmıştır. Fikir olarak Ziya Gökalp'ten gelen çağdaş, muasır medeniyeti Batı'nın temsil ettiği fikri. Bilimde öyle branşlar var ki Batıyla ilişki kurmazsanız kısır kalır, olmaz. Batılılaşma çağdaş olma manasında bugün milliyetçisinde de Türk-İslam sentezini savunanlarda da savunmayanlarda da vardır, olmak zorundadır. Çünkü Türkiye bu medeniyetler yarışına tabidir. Ve bu yarışı da hızlı koşmak mecburiyetindedir. Bunun ikinci plana itilmesi söz konusu olamaz. Konjönktürel olarak dediğiniz doğru, ama bu sadece Aydınlar

[34] Ahmet Kabaklı, "Hakka Tapan Milletim", Gün Işığında, Tercüman gazetesi, 10 Eylül 1980

> Ocağı'na mahsus değil, Türk kamuoyunda bu batıya karşı eski değerlendirme yerini yeni şeylere bıraktı. Ama bu çağdaşlaşmaktan uzaklaşma manasında değildi. Siyasi konjönktür onu icap etti. Birincisi Avrupa Birliği'ne Türkiye girmek istiyor ama her defasında reddediliyordu. Bunun çok somut göstergeleri var, zaman zaman yapılmış anketler. Avrupa Birliği'ne girelim mi girmeyelim mi diye. %80 evet'lerden %30'lara indi. En son Sarkozy'nin Merkel'in tutumları. Çünkü istemiyorlar bizi. Her iki senede bir başkan değişiyor, sürekli yeni kriterler koyuluyor. Bir çok ülke de veto veriyor. Bu Türk kamuoyunda çok kötü etki yaptı. Ama bizim kesinlikle vazgeçmememiz lazım. Biz onu yaptığımız anda bu ülkeler sevinmeye başlayacak. İkincisi PKK ve bölücülük meselesinde Amerika'nın, Batılıların ikiyüzlü politikaları. Hem Kürt hareketi büyüsün etsin silahlansın, hem de Türkler bizim koltuğumuzun altından sıyrılmasın diyorlar. Ortadoğu politikalarında da ikiyüzlü davranıyorlar.
>
> Sonuç olarak bizim Batı düşmanlığı, Amerikan düşmanlığımız falan yok. Biz bu ülkelerle dostuz. Bu ülkelerle aynı kurullardayız. Fakat hissi olarak halkımız AB'nin bize karşı olan bu tutumunu beğenmiyor ve bu nedenle AB taraftarlığı azaldı. Aydınlar Ocağı hiçbir zaman böyle bir düşmanlık politikası izlememiştir."[35]

Yalçıntaş'ın bu sözlerini doğrulayan bir veri olarak, 1987'de Aydınlar Ocağı tarafından yayınlanan Milli Mutabakatlar adlı metinde Türk-İslam sentezi yerine yeniden Türk-İslam Batı sentezi ibaresinin kullanılması gösterilebilir (Milli Mutabakatlar, 2004).

İlk ortaya atılan ismiyle Türk-İslam-Batı sentezinin yaratılması ve benimsetilmesinin formulü Aydın Yalçın'ın ifadesiyle; "merkezin sağında liberal-muhafazakâr karışımı, milliyetçi, sola ve komünizme karşı" bir siyasal oluşumdur (akt. Coşar, 2002: 729).

Sentez fikrini inceledikten sonra, Aydınlar Ocağı'nın esas amacının bu düşüncenin resmi katlarca benimsenmesi ve özellikle eğitim ideolojisi olarak kabul görmesi (Taşkın, 2007:142) olduğunu belirtmek gerekir. Daha sonra detaylıca değineceğimiz üzere sentezcilerin fazlaca önemsediği "milli kültür" inşası işte bu Türk-İslam temelleri üzerine kurulacaktır.

[35] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

2.2.1. "Devlet-i Ebed Müddet" Anlayışı

Türklük ile İslamın bir sentez oluşturabileceği fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen dağılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, devleti kurtarmak için farklı çözüm önerilerinin arandığı bir dönemde ortaya çıktığından dolayı, "devletin bekası" davası bu sentez düşüncesinin damarlarına nüfuz etmiştir. Devletin yıkılmasını istemeyen, milliyetçi akımlara karşı çıkan Türkler arasında yayılan "Türklük yok, Osmanlılık var" şiarı devlete kutsiyet atfetmeyi meşrulaştırıyordu. Akçura'nın ifadesiyle; "Onlar için devlet, inandıkları büyün mukaddeslerin koruyucu şemsiyesi olan bir varlıktı, en yüksek toplumsal değerdi. Herşey onu korumak, yeniden ayaklandırmak için düzenlenmeliydi" (akt. Kösoğlu, 2002: 222). O dönemde devletin bekası karşısındaki en büyük tehlike imparatorluk bünyesindeki etnik gruplar arasında yayılan milliyetçi akımlarken, bu tehlike zaman içinde değişmiş, ama hemen her dönemde devlet "mevcut bir tehlike karşısında korunması gereken kutsal bir dava" olarak düşünülmüştür. Nitekim Milli Mutabakatlar'da belirtildiği gibi; "Devlet, Türk dünya görüşünde mukaddestir ve fazilet üzerine oturur. Bu iki ana vasfıyla ebed-müddet devlet anlayışında Türkiye ısrarlı olacaktır."[36]

Aslında daha sonra ele alacağımız Türk-İslam Sentezi düşüncesi alt başlıklarının hepsinin temelinde devlet-i ebed müddet anlayışı yatmaktadır. Milli kültürün yeniden ihyası, devletin içine düştüğü bunalımın kültürel ve ahlaki bir bunalım olduğu, bu nedenle yabancı kültür ögelerinin temizlenerek yeniden kendi geleneklerimize, kültür anlayışımıza dönülerek milli kültürün geliştirilmesi gerektiği düşüncesine dayanır. Ancak bu şekilde devlet, içine düştüğü bunalımdan kurtulacaktır. Ordu-millet özdeşliği, Türk toplumunun savaşçı niteliklere sahip, askeri yönden diğer ırklara üstün olduğunu, gerektiğinde devleti savunmak için hiçbir Türk erkeğinin geri durmayacağını, sonuna kadar savaşacağını ve ordunun 'devletin korunmasında' en büyük rolü oynayacağını öngörür. Anti-komünizm reaksiyonerliği ise Soğuk Savaş yıllarında iki kutuplu dünyaya karşı Türkiye'nin komünist cephenin etkisi altına girdiği, sol düşüncenin hızla gelişmeye ve sol

[36] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü*, sayı:279, Temmuz 1986

yayınların Türkçeye çevrilip yayılmaya başladığı düşüncesiyle devleti büyük bir tehlike altında görerek buna karşı bir milli mücadelenin başlatılması gerektiğini savunur. Görüldüğü üzere bütün bu düşüncelerin temelinde "tehlike altında olan devlet" imgesi söz konusudur ve Türk toplumu 'kendini devlet için feda etmek uğruna' göreve çağrılır. 1986'da yayımlanan ve Aydınlar Ocağı'nın kendi görüşleri doğrultusunda devlet politikalarının nasıl olması gerektiğini açıkladıkları Milli Mutabakatlar'da yer alan şu ifadeler de esas önem teşkil edenin 'devletin bekası' olduğunu ortaya koymaktadır:

> "Devletin en büyük manevi desteği, milli kültüre dayalı millet hayatıdır. Böyle bir hayat içinde devlet, milli ve manevi mukaddeslerini kanunlardan törenlere kadar türlü faaliyetlerle daima ayakta tutmalıdır. Devletin koruyucu kuvvetleri ise kanun, ordu, idare, adliye, istihbarat ve emniyet unsurlarıdır. Bu güçlerin sağlam, uyanık ve müessir tutulmasını bir an bile ihmal etmemek lazımdır."[37]

Kabaklı'ya göre devlet millete aittir ve onun misyonuna, ülkülerine tabidir. Devlete hayatiyet kazandıran, milletin "devlet-i ebed müddet" ya da "sürekli devlet" ülküsüdür (Vural, 2003: 394). Bu anlamda Yalçın da Aydınlar Ocağı'nın çıkış mottosunu "varlığı tehlikeye düşen Türk'ün cesur bir hamle ve imanlı bir hareket ihtiyacı vardır" olarak tanımlamaktadır (Akarçay, 2008:132). Türk toplumunun en önemli misyonu devletinin varlığını savunmak ve müdafaa etmektir. Milli Mutabakatlar'da da bu durum oldukça açık bir şekilde ifade edilmiştir:

> "Fertlerin hayatı gelip geçicidir. Esas ve ebedi olan devlet ve millet hayatıdır. Devlet ve millet hayatı ferdlerden fedakarlık ve feragat ister. İstenen fedakarlık ve feragat şartların icabına göre bazan aşırı da olabilir. Fertlere düşen buna katlanmaktır. Bu hususta vatan ve millet için canını veren aziz şehitleri düşünmek kafidir."[38]

Ocak üyelerinden Ergin'in *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri* çalışmasında devletin önemi şöyle belirtilmiştir:

> "Devlet fikri Türk kültürünün, Türk dünya görüşünün, Türk örf ve adetlerinin başlıca temelidir. Türk düşüncesinin en büyük unsuru nizam fikridir. Nizamı ise Türk görüşünde devlet gerçekleştirir" (Ergin, 1975:404).

---

[37] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü*, sayı:279, Temmuz 1986
[38] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü*, sayı:279, Temmuz 1986

Berger, muhafazakar düşüncede üç temel değerin varlığından bahseder; din, devlet ve otorite. Dini toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz varsayar. Devlet toplumun istikrarının teminatı olarak değerlidir ve gelenek için bir güvence olabilir. Buna göre insanların devlete ait olmakla ve kurumsal düzene, yerleşik kurumlara iştirak etmekle, ilahi kozmosa da katılmış oldukları, dünyevi ufku aştıkları varsayılır (akt. Bora, 1998: 56).

Bu noktada toplumsal düzen ve istikrara verilen önem, devlet kavramına yüklenen kutsallığı açıklayabilir. 'Devletin sürekliliği'ni milletin varlığının temeline koyan bu yaklaşım, devletin toplumsal nizamı sağlayıcı olarak gerekli ve doğal bir meşruiyete sahip olduğu fikrindedir. Devletin otoritesi ve meşruluğu sorgulanmaz. Bora'nın ifadesiyle, devlet otoritesi, bir nihai karar mercii ve sabit meşruiyet kaynağıdır (Bora, 1998: 58). Heywood'a göre; "Otorite, herkesin nerede durduğunu bilme ihtiyacının gerektirdiği rehberlik, destek ve güvenlik duygusu açısından gerekli ve yararlıdır" (akt. Özipek, 2003:92). Schmitt ise "Hakkı sağlamak için haklı olması gerekmeyen otorite, hukuken gereklidir" demiştir.

Kabaklı'nın din ve devletin gerekliliği konusundaki şu sözleri de açıklayıcıdır:

> "[...] Din-ü devlet, mülk-ü millet olarak formüle edilen dört temel; Mülk topraktır, zemindir, hayatın tüm maddi dekorudur. Millet, 'alem-i ervahtan' beri tanış olan bir insan topluluğudur. [...] Bu topluluk, iki esas üzerinde birleşir; Din, inancı ve terbiyeyi getirir, Devlet, ortak yaşamı düzenler ve ortak gayeye sevk eder" (akt. Vural, 2003:392).

> "Demokrasi milletlere huzur ve şeref veren vazgeçilmez bir rejimdir. Devlet ise demokrasiden bin kat önemlidir. Çünkü devlet olmazsa demokrasi, hürriyet, parlamento değil millet bile olamaz" (akt. Taşkın, 2007:248).

Devlet-i ebed müddet anlayışının bir diğer dayanağı, Türk toplumunun "devletlü" geçmişidir. Milli Mutabakatlar'da Türklerin hem tarihte hiçbir millette görülmedik biçimde yüzden fazla devlet kurmuş, hem de ikibin sene kesintisiz olarak devlete sahip olmayı başaran tek millet olduğu belirtilir (Bora ve Can, 1991: 163). Kafesoğlu, daha da ileri giderek "devlet" fikrinin Türk toplumunda doğduğunu savunmuştur:

> "[...] Savaşçılık kabiliyetini iyice güçlendiren demirciliği yanında, otlak ve su için mücadeleler dolayısıyle metaneti artan bozkırlı, aynı zamanda, huzur içinde yaşayabilmek için insanların karşılıklı saygı hissi ile donanması gerektiğini de öğrenmiş ve kütlelerini sürekli olarak barış halinde tutabilmek için toplulukta herkes tarafından riayeti zaruri bir 'hukuk' düşüncesine ulaşmıştır. Bu, 'devlet' fikrinin doğuşudur" (Kafesoğlu, 1985: 60).

Milliyetçi-muhafazakar aydınların devletin bekasına verdikleri önemin bir diğer nedeni de tarih tanımlarında yatmaktadır. Onlara göre tarih; milletlerin egemenlik kurmak için sürekli olarak mücadele ettikleri ve sadece en güçlünün ayakta kalabildiği ve hergün yenilenen bir savaş alanıdır. Sürekli müteyakkız olmayı gerektiren bir savaş halinde "güçlü bir devletin kayıtsız, koşulsuz rehberliği" bir zorunluluk olarak ortaya çıkar (Taşkın, 2007: 150).

Türk-İslam sentezi fikrini savunan milliyetçi-muhafazakar aydınlar, kendilerine "devlete ideolojik üretim hizmeti sunmak" gibi bir amaç benimsemiş, devletin meşruiyetinin bizzat kaynağı olmayı seçmişlerdir. Böylece devletin ideolojik meşruluğunu kaybetmesi ve yok olması engellenmiştir. Nitekim milliyetçi-muhafazakar tabanda devletin bekası için ordunun müdahalesi de gerekli ve önemli görülmüş, gerekirse orduya da ideolojik üretim hizmeti verilebileceği kabul edilmiştir. Bunun en güzel örneğine 12 Eylül 1980 darbesinde rastlanır. Milliyetçi-muhafazakar aydınların hemen hepsi darbeyi sevinçle alkışlamış, devletin ve milletin bütünlüğü adına gerekliliğini dile getirmiş, askerin bundan sonra yapacaklarında yanlarında olacaklarını belirtmişlerdir. Aydınlar Ocağı'nın şeref üyelerinden sayılan, ocak çevresine yakın konumuyla bilinen *Tercüman* gazetesi yazarı Ergun Göze'nin 12 Eylül darbesinin ardından yazdıkları bu anlayışın açık bir örneğidir:

> "Türk tarihi, ebedi devlet idealini, millet bütünlüğünü ne pahasına olursa olsun koruyarak, meşru zeminlerde yürütmenin ve yükseltmenin destanlarından ibarettir. Türk'ün manevi gücü bu birlik ve devlet için sonsuz fedakarlık ruhundan kaynaklanır. [...] Anarşinin, bölücülüğün, komünizmin ve diğer sapık akımların azdırdıkları gerilimli şartlardan çıkan ordu müdahalesini, milletimize has medeniyete, milli varlığa ve iradeye saygılı ve devlet birliğini herşeyin üstünde tutan bir fedakarlık ve tarih şuurundan aldığımız temkin ve uzak görüşle karşılıyor, üzerimize düşen milli vazife

şuurunu dileyerek, devletimizin bölünmezliği ve bekası için en içten dualarımızla bekliyoruz."[39]

Türk-İslam sentezine içkin olan devlet-i ebed müddet anlayışından bahsederken, bu anlayışa derinden bağlılığıyla en ön saflarda bulunmuş olan ülkücü harekete de değinmek gerekir. Ülkücü hareket, gerek Türkçü ön tarihinden gerekse milliyetçi-muhafazakar kaynaklardan aldığı motivasyonla devlet mitosuna en coşkulu ve doktriner biçimde meftun olan politik akımı teşkil etmiş (Can, 2002: 682), "Kahrolsun düzen, yaşasın devlet!" sloganı en önemli söylemlerinden biri olmuştur. Nitekim 1960'lı ve 70'li yıllarda komünizmle mücadelede devleti savunacak genç militan kadroları çoğunlukla ülkücü gençlik tabanından oluşturulmuş, ülkücü gençler devleti kurtarma misyonuna sorgusuz sualsiz bağlanmışlardır. Bu yüzden 1980 askeri darbesinden sonra ülkücü hareket tabanında yaşanan hayal kırıklığı başta derin bir meşruiyet bunalımına yol açmışsa da daha sonra "devletin kestiği parmak acımaz" söylemi hareket tarafından yeniden benimsenmiştir.

2.2.2. Milli Kültürün Yeniden İhyası/ Kültür Emperyalizmi

Milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerin kültür ve eğitim konularına verdikleri önem, Gökalp'in bu konulardaki düşüncelerinden açıkça etkilenmiş görünmektedir. Nitekim Gökalp, kültürü millet tanımının temeline koyarak, "milli kültür"ün geliştirilmesinin millet olarak var olabilmenin temel şartı olduğunu savunur. Milli kültürünü oluşturamamış, koruyamamış bir toplum kültür emperyalizmi içinde eriyip yok olmaya mahkum olacaktır. Türk-İslam Sentezi düşüncesinde de milleti millet yapan özün milletin kültürü olduğu savunulur. Milliyetçilik de milli kültürü sürdürme çabasıdır (Güvenç vd. 1991:46). Ocak üyelerinden Ergin, bir millet ve devletin varlığını koruması, idame ettirmesi ve geliştirmesi için elinde bulunan kuvvetlerden ilkinin sosyal güç yani kültür birliği olduğunu söyler (Ergin, 1975:35).

[39] Ergun Göze, "Tarih Şuuru", Köşebaşı, Tercüman, 13 Eylül 1980

Gökalp'e göre, eğitimin esas amacı da milli kültürün bireylere kazandırılmasıdır (Deren, 2003: 605). Aydınlar Ocağı mensupları da *Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk İslam Sentezi Görüşünde Meselelerimiz Kültür -Eğitim - Dini Hayat* adlı raporda eğitimi milli kültürün muhafazası, zenginleştirilmesi ve yayılması politikasının en önemli uygulama aracı olarak gördüklerini belirtmişlerdir (1988: 101).

> "[...] Eğitim, fertlerin ve cemiyetin sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandıran, ekonomik kalkınmasını destekleyen, milli manevi ve moral değerleri koruyan, geliştiren, nesilden nesile aktaran, milli birlik ve bütünlüğü sağlayan en tesirli faaliyetlerden biridir ve en önemlisidir" (Aydınlar Ocağı, 1988: 100).

Eğitime milli kültür açısından birincil derecede önem veren ocak mensupları Türkiye'deki mevcut eğitim sisteminin aksaklıklarını dile getirmişler, acilen önlem alınması gerektiğini belirtmişlerdir:

> "Mevcut eğitim sistemimizde, Türk milletinin genci ve yetişkini ile Türk tarihi ve milli şuuru içinde mütenasit ve mütecanis bir kitle haline getirilememesi, Türk harsının şuurlandırılıp zengin bir keyfiyete ulaştırılamaması, Türk ilim ve teknolojisini bağımsızlığa kavuşturacak kadroların geliştirilememesi ve Türk ferdini Türk ruhuna, Türk vatanına ve Türk kültürüne sıkı sıkıya bağlayarak onun her türlü şart altında Türk milletine hizmet eder olmasının sağlanamaması veya bunların şuurlu ve idareli bir şekilde ele alınmaması halk arasında dağınıklığa, aydınların idealden mahrum, şahsi kazanç ve rahatlarını arar bir halde yetişmelerine, cemiyet meselelerini çözmede ehliyetli olan elemanların memleketten kopmalarına sebep olmaktadır."[40]

Bu duruma karşı alınacak önlemler, Türk-İslam sentezi düşüncesinin milli kültür politikasına yönelik ilkelerinde mevcuttur. Taşkın'ın ifadesiyle Türk-İslam sentezi, milli kültürün yeniden ihyası ana hedefli köklü restorasyon projesidir (2003: 381). Milli kültürün yeniden ihyası projesinde; devletin resmi tezleri değiştirilebilirse toplumun da değişebileceğine dair yaygın inanç vardır. Toplumsal değişimin yukarıdan aşağıya tasarlanıp uygulanabileceğine dair bu inanç Kemalizmden öğrenilmiştir (Taşkın, 2007: 61). Köy enstitülerine karşı millet adına İslam

[40] Milliyetçi Türkiye'ye Doğru (10-11 Mayıs 1969'da yapılan Milliyetçiler İlmi Seminerinde varılan neticeler), s.60

Enstitüleri veya İmam Hatip Okulları açılmasını önermek, milliyetçi muhafazakarları eleştirdikleri kesimle benzeştiren alternatif çözümlerdir (Taşkın, 2007: 75).

Türk-İslam sentezcileri, esasen Kemalist inkılaplara karşı çıkmamış, sadece başlatılan kültür devriminin tamamlanamadığını, bütünlüklü bir değişimi sağlayamadığını savunmuşlardır. Yine de, gerçekleştirmek istedikleri milli kültür planının Kemalist rejiminkiyle tamamıyle aynı içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir kere Kemalist entelektüeller eğitimin dinden tamamen arındırılması gerektiğini savunurken Türk-İslam sentezcileri dini eğitimin gerekli olduğunu savunmuş, imam hatip okullarının açılmasını talep etmişlerdir. İçerik açısından farklılaştıkları birçok nokta mevcut olsa da, uygulama yönünden birbirlerine oldukça benzer olan bu iki kültür politikası da toplum mühendisliği anlayışına sahiptir. Gökalp'in hem Kemalist rejimin ideoloğu, hem de milliyetçi-muhafazakarların "milli kültür" hususunda başvurdukları isim olması, onun yöntemlerinin bu iki kesim tarafından da benimsendiğini göstermektedir.

Milliyetçi-muhafazakar ideolojiye göre milli kültür, sürekli bir tehdit ile karşı karşıyadır ve kültür emperyalizmi ülkemize git gide daha fazla tesir etmektedir. Milliyetçiler Kurultayı Kültür Komisyonu Sonuç Raporu'nda bu durum şöyle ifade edilmiştir:

> "Türkiye, günümüzde, son derece ciddi bir kültür istilası ile karşı karşıyadır. Türkler Anadolu'ya geldiklerinden beri, çeşitli kültürel saldırılarla karşılaşmışlar, fakat bu tehditleri zaman içinde bertaraf etmeyi bilmişlerdi. Ancak, bugün karşı karşıya kaldığımız kültür emperyalizminin dış boyutları geçmişimizde bir örneğine rastlanmadığı kadar geniştir. Çünkü, bu siyaseti uygulayan devletlerin teknolojik gelişmeleri manevi etkileme sahalarına adapte etmeleriyle bugüne kadar erişilmemiş bir güç potansiyeline sahip olmalarını sağlamıştır" (Güvenç vd. 1991:110).

Ocak üyelerinden Ergin de Türkiye'nin son yıllarda büyük bir sosyal karışıklık, sosyal çözülme, sosyal ve kültürel birliğini ve bütünlüğünü kaybetme krizi içinde bulunduğunu ifade eder. Türkiye'nin bütün ızdıraplarının temelinde bu kültür buhranı yatmaktadır (Ergin, 1975:38). Komünizm ve hümanizm gibi yıkıcı ideolojilerin tesiri altına giren milli kültür yok olmakla karşı karşıyadır.

Ahmet Kabaklı, milli kültürün yeniden ihyası projesinde bilinçli çabalarıyla öncülük etmiştir (Taşkın, 2007: 206). Diğer ocak üyeleri gibi Kabaklı da, egemen uygarlıkların kendi kültürlerini zayıf olanlara ihraç etme eğilimine karşı değildir, çünkü bu eğilimi (kültür emperyalizmini) doğal görmektedir. O, milli kültürün ihmaliyle bu doğal eğilime kolay yem olunmasını sindiremez (Taşkın, 2007:215). Muharrem Ergin de "yeryüzünün kültürlerin boy ölçüştüğü bir kainat meydanı ve bunun gayet tabii olduğunu" söyler. Bu meydanda kültürü kuvvetli ve sağlam olan milletler daima karlı çıkacaktır (Ergin, 1975:35). Dolayısıyla ocak üyelerine göre acilen yapılması gereken, kültür saldırısının farkında olup milli kültürümüzle ilgili çalışmalara öncelik vermek ve bu şekilde etkili bir savunma gerçekleştirmektir.

Kabaklı, özellikle sanat ve edebiyatta milli kültüre zarar veren birçok girişim olduğunu sık sık ifade eder. Örneğin *Tercüman* gazetesinde yazdığı bir yazıda Açıkhava Tiyatrosunda Macarların Györ balesini seyrettiğini, bazı "aşk yapma" figürleri dolayısıyla malesef bale sanatının erotizmin kucağına düştüğünü, cinselliğe ve şehvet pazarlamacılığına indirgendiğini söylemiştir.[41]

Aydınlar Ocağı üyeleri, demokrasinin tanımını "milli irade yoluyla, milli kültürün iktidara gelmesi" biçiminde yapmaktadır. Milli irade, milli kültürün türevidir ve milli kültür politikasına esas olmayan bir iktidar, seçimle iş başına gelmiş olsa bile, milli iradeyi temsil edemez (Güvenç vd. 1991: 39). Öte yandan milli kültürün değişmezliği konusunda oldukça katıdırlar. Siyasi rejimin kendi deyimleri ile "otoriter demokrasi" olması gereğinden söz ederler. Otoriter demokrasiyi belirleyen temel özellik ise milli kültür alanında hiç bir muhalefetin yapılmaması, muhalefete izin verilmemesidir (Güvenç vd. 1991: 40). Dolayısıyla Türk-İslam sentezcilerine göre milli kültür, kontrol edilebilen, planlanabilen ve istendiği gibi kalıplandırılabilen bir olgudur. Ocağın kendisi için tanımladığı görev de, ulusal kültürün biçimlendirilmesi, planlanması ve kontrol edilmesi için gerekli politikaları, kurumsal düzenleme önerilerini belirlemektir (Güvenç vd. 1991: 137). 1986'da AKDTYK'da yapılan toplantıda görüşülen "Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikasının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar" başlıklı raporda da Aydınlar Ocağı'nın kültür politikası aynen aktarılıyordu:

[41] Ahmet Kabaklı, Festival Geceleri, Gün Işığında, *Tercüman*.

> "Türk milleti bozkır ve İslam medeniyetlerinin ve sentezlerinin kurucusu ve temsilcisidir. Bu medeniyetlerin asırlarca liderliğini yapmış ve sorumluluğunu taşımıştır. Rönesanstan önce Anadolu medeniyetini tanımış ve tanıtmıştır. Çin, Mısır, İndus, Mezopotamya gibi birçok medeniyet ile en azından temas halinde olmuştur. Türk milleti büyük bir kültür birikiminin vasıflı insanlarından olmuştur. Kültür değerlerimizin bilimsel yönden araştırılması ve tanıtımının yapılabilmesi herşeyden önce bu konuya sistemli bir yaklaşım getirilmesiyle mümkün olacaktır."[42]

"Entelektüalist voluntarizm" başından beri Türk-İslam Sentezi muhafazakarlığının, Aydınlar Ocağı üyelerinin en belirgin özelliklerindendir (Taşkın, 2003:394). Milliyetçi-muhafazakarların merkez sağ iktidarlardan veya ara dönem yönetimlerinden en büyük talepleri bir milli kültür reformunun kendi öncülüklerinde başlatılması olmuştur (Taşkın, 2007: 122). Çünkü tek parti döneminde iktidara yakın entelektüellerin ayrıcalıklı konumları ve gerçekleştirilen inkılaplarda birincil derecede belirleyici olmaları, milliyetçi-muhafazakar entelektüeller tarafından ideolojilerini hayata geçirebilmeleri için sahip olmaları gereken bir durum olarak görülüyordu. DP iktidarının ilk dönemlerinde beklentileri oldukça yüksek olan milliyetçi-muhafazakarlar zamanla istedikleri konumun DP tarafından kendilerine tam anlamıyla hiçbir zaman verilmeyeceğini görmüş, kültür politikasının yanlışlığı konusunda eleştiriler yöneltmişlerdir. Kabaklı, "Tek parti döneminin bitmesiyle birlikte iktidarların kültüre olan yakınlıkları, değer vermeleri ortadan kalktı" (Taşkın, 2007:123) demiştir.

DP'den sonra gelen iktidarlardan da bekledikleri ilgiyi göremeyen milliyetçi-muhafazakarlar için 12 Eylül darbesiyle birlikte yeni bir rejimi egemen kılmaya çalışan ordunun ideolojik üretime ihtiyaç duyması karşısında kendilerinden daha iyi bir seçenek düşünülemezdi. Bora ve Can'ın belirttiği gibi; "Bir daha ele geçmeyebilecek olan 12 Eylül fırsatı, milli kültürü yeniden egemen kılma ve Atatürk'ünkinden sonra ikinci Türk rönesansını gerçekleştirme doğrultusunda değerlendirilecek yol ayrımıdır" (1991: 164).

[42] Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında İnceleme Raporu, AKDTYK, 20.6.1986

2.2.3. Ordu-Millet Özdeşliği

Türk milliyetçiliği ideolojilerinin en belirgin özelliklerinden birisi askeri söz dağarcığının genişliği ve merkeziliğidir. Türk tarihi fetih ve savaşların tarihidir, "şehitlik" yüceltilen kavramların başında gelir (Bora ve Altınay, 2002:141). Türklerin askeri yetenekleri, strateji ve savaş taktikleri hem Kemalist resmi tarih tezinde hem de tek parti döneminden sonra devam ettirilmeye çalışılan milli kültür yaratımında yer verilen en önemli konulardan biri olmuştur.

Türklerin askeri güce sahip olmalarının nedeninin esasen onların eski tarihlerdeki yaşayış alışkanlıklarının bir sonucu olduğu savunulur. Bozkır kültüründen gelen bir toplum olarak yerleşik kültürdeki toplumlara göre daha hareketli, sürekli tehdit ve savunma halinde bir yaşam sürmek zorunda kalan Türkler, aynı zamanda atın sürati ve demirin vurucu gücü dolayısıyle kazandığı askeri karakter icabı kadın-erkek her daim cenge hazır durumda olmuşlardır (Kafesoğlu, 1985:69).

Ordu-millet özdeşliği düşüncesine göre Türkler, tarihte pek çok örnekte kanıtlandığı gibi askeri olarak diğer milletlerden üstündürler ve kendilerini orduyla özdeşleştirirler. Devletin bekası için ordu birincil derecede önemli görülmektedir ve daha önce de değindiğimiz üzere her ferdin gerektiğinde kendini devleti uğruna feda etmesi beklenir. Milliyetçi-muhafazakar birleşmede de esasen milliyetçi ideolojinin temel dayanaklarından biri olan bu tez kabul edilmiştir. Sadece milliyetçi-muhafazakar ideolojide vurguyu ordu yönetiminden Müslüman-Türk milletin cevherine ve kahramanlığına kaydırma eğilimi gözlenir (Bora ve Altınay, 2002:147).

Aslında bu özdeşleşme doğal olarak gelişmemiş, Kemalist rejimin uygulamalarıyla başlayarak giderek toplumda "normal" hale gelmiştir. Her Türk gencinin yaşı geldiğinde askere gitmesi, bunu bir görev gibi zorla değil isteyerek ve bir onur kaynağı olarak görerek yapması gerektiği yıllarca topluma aşılanmış, "askere gitmemek" toplumsal dışlanma, vatana ihanetle yaftalanma gibi sonuçlar doğuran bir eylem haline gelmiştir. Bu söylemlerin en çok dile getirildiği yer

kuşkusuz eğitim kurumları olmuştur. Bora ve Altınay'ın ifade ettiği gibi, önceleri Askerlik adı altında verilen, şimdi ise Milli Güvenlik Bilgisi olarak geçen ders aracılığıyla ordu ve okul, asker ve sivil alan iç içe geçmiş, 1926'dan beri kesintisiz devam eden bu iç içelik normalleşmiştir (Bora ve Altınay, 2002:146). "Şehit" kavramının yüceltilmesi ve en güzel ölüm şekli olduğuna yönelik söylemlerin sürekli işlenmesi de toplumsal isyanı ortadan kaldıracak, orduya tereddütsüz bağlılığı sağlamlaştıracaktır. Ocak başkanlarından Kafesoğlu, 1970'te yayımlanan *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri* başlıklı kitabında Türk milletinin orduya bağlılığını şöyle ifade etmiştir:

> "[...] O millet ki, askere giden evladını düğüne yollar gibi uğurlar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir mensubu olarak dönerken onu bayram havası içinde kutlar ve ordusunu gözbebeği gibi tutar" (Kafesoğlu, 1970:259).

Aydınlar Ocağı başkanlığı yapmış olan Süleyman Yalçın da, *Tercüman*'daki bir yazısında Türklerin ordu-millet özelliği ve "şehitliğin yüceliğinden" bahsetmiştir:

> "Askerinden ayrılamaz bir ordu-millet olarak bilinen Türk milleti de, tarihinin her devresinde askeri ve askerliği daima üstün ve mümtaz bir meslek telakki etmiştir. Özellikle son 1000 senelik İslami kültür döneminde, bu ilahi dinin askerliğe, gazilere ve bilhassa şehitlere verdiği müstesna yer, Türk'ün büyük devlet ve imparatorluklarının, dolayısıyla yüce medeniyetlerinin kuruluşu ve muhafazasında çok önemli rol oynar [...] Ahlakın ve faziletin en yücesini ise, ömrünün henüz baharında iken kendi milleti, din ve devleti için hayatını feda eden kahraman kişiler, aziz şehitler göstermektedir. Bundan dolayı şehitliği Allah en yüksek mertebe sayar..."[43]

Ordu-millet özdeşliğini en fazla vurgulayan milliyetçi-muhafazakar yazarlardan biri de Muharrem Ergin'dir:

> "Türk milleti ordu millettir. Hiç bir cemiyette ordu ile milletin bütünleşmesi Türklerdeki kadar kuvvetli olmamıştır. Türk tarihi bu bütünleşmenin eseridir. Öyle ki eskiden ordu ile milletin, kavmin, kabilenin, ülkenin aynı manaya kullanıldığını görürüz. Bu itibarla ordu ile milletin bütünleşmesine aykırı hiç bir fikrin ve tutumun Türk düşüncesinde yeri yoktur" (Ergin, 1975:404).

Türk Kültürü dergisi de erken dönem resmi tarih tezlerindeki gibi önemli Türk zaferlerinin bu ayda kazanıldığı fikriyle Ağustos sayılarını Türk ordusuna

[43] Süleyman Yalçın, Çanakkale Şehitleri ve Tarihi Milli Park, *Tercüman,* Ağustos 1985

ayırır. Türklerin günümüze kadar gelen askeri yeteneklerinin övülmesi sıklıkla rastlanan bir eğilimdir 1960'larda (Taşkın, 2007:146).

Aydınlar Ocağı, 12 Eylül'den sonra Türklerin ordu-millet olma özelliğini iyice vurgulayarak askeri yönetimi kayıtsız şartsız desteklemiştir (Bora ve Can, 1991: 156). Ocak için, ordu iktidarın özüdür. Bu nedenle Ordu'nun iktidara el koyması ve Aydınlar Ocağı Görüşü doğrultusunda kurumsal düzenlemeler yapması siyasal etkinlik sağlamanın en güvenli yolu olarak seçilmiş bulunmaktadır (Güvenç vd. 1991: 41).

Sonuç olarak 1986'da yayımlanan Milli Mutabakatlar'da Türk-İslam sentezi düşüncesinin ana kollarından biri olan ordu-millet özdeşliği, yukarıda anlatılanları kapsayacak şekilde özetlenmiştir:

> "Ordu, Türk Devletinin temel direğidir. Türk milletinin her sahada örnek alınacak en sağlam müessesesidir. Esasen Türk milleti ordu millettir. Türk halkı ordu ile bütünleşir. Kimse ona toz konduramaz. Çok şükür ordumuz da buna layıktır. Türk ordusu ne paralı ordu, ne devrim ordusudur. Türk ordusu milli bir ordudur ve hep öyle kalacaktır. 12 Eylül'de bu vasfını bir kere daha ortaya koymuş ve memleketi uçurumun kenarından tutup çıkarmıştır. Bu kurtarıcı harekatı yapmak için takdire değer büyük bir azim ve feragatle kışlasından çıktığı gibi, işi bitince de programla ve sözünde durarak aynı takdire değer vatanperverlik ve vekarla demokrasi için kışlasına dönmeyi bilmiştir. Bu itibarla ordumuzun eşsiz kıymetini çok iyi bileceğiz. Ona yardımcı olacağız".[44]

2.2.4. Anti-Komünizm Reaksiyonerliği

Milliyetçi-muhafazakâr eklemlenmenin siyasal alanda etkinliğini kazanmaya başladığı dönemin konjonktürüne bakacak olursak, iki kutuplu Soğuk Savaş tablosunun resmen ortaya çıktığı, bu kutuplar dışında kalanların da bir taraf seçme durumunda olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye, arada kalan bir ülke olarak şüphesiz iki kutbun da tesiri altındaydı, komünizm de Amerikan hayranlığı gibi kendisine

[44] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü*, sayı:279, Temmuz 1986

gelişecek uygun bir zemin bulmuş fakat son sözü iktidar söylemişti. II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler ile arasındaki ilişki gerilen iktidar, yüzünü Amerika'ya dönmüş, ülkedeki komünist propagandanın, sol basın ve yayınların bitirilmesine yönelik harekete geçmişti. Bu karşıtlık iktidar tarafından açıkça ifade edilmese de sola karşı gerçekleştirilen birçok saldırıda tepkisiz kalınmış, sağ düşünceye üstü kapalı destek verilmişti.

Komünizme karşı topyekün bir karşıtlığın farkına varılması, milliyetçi tabanda muhafazakar eğilimlerin daha rahat dile getirilmesinin de önünü açmıştı. Çünkü bu koşullar altında anti-komünizm, Taşkın'ın ifadesiyle, yüksek siyasette yer talep eden taşra asabiyesinin çocuklarının seçkinlere uzattığı zeytin dalı oluyordu (2007: 73). Daha önce değindiğimiz üzere düşünsel temelleri çok daha eskiye dayanan milliyetçi-muhafazakarlık tek parti döneminde kendisine gelişme imkanı bulamamış, iktidar olanaklarından faydalanabilmek ve karşıt konumda kalmamak için muhafazakar damarını bastırmak, milliyetçiliğini öne çıkarmak zorunda kalmıştı. Tek parti rejiminin sona ermesi ve artık ülkede komünizmin ortak düşman olarak algılanmasıyla, Türkçülük ve İslamcılığın bu ortak düşmana karşı ayrı ayrı başarılı olamayacaklarını fark etmeleri söz konusu olmuştu. Ne Türkçü milliyetçilik ne de muhafazakar İslamcılık tek başına komünizme karşı çare olamazdı. 1940'ların ikinci yarısından başlayarak 50'lerin başında giderek artan birleşme teşebbüsleri arasında milliyetçi ve muhafazakar isimlerin Türk Milliyetçiler Derneği çatısı altında toplanması, *Komünizme Karşı Mücadele* dergisinin çıkarılması sayılabilir. Bütün bu sebeplerden dolayı milliyetçi-muhafazakar eklemlenmenin siyasal sahnede etkinliğe kavuşmasında en büyük etkenin anti-komünizm reaksiyonerliği olduğunu söyleyebiliriz.

Anti-komünizm, bundan sonraki dönemlerde de –esasen Soğuk Savaş bitene kadar- Türk siyasal hayatında sağın birleştirici unsuru olmaya devam etmiştir. Özellikle 1960'lı yıllarda oluşan görece çoğulcu ortam, sol düşünce ve yayınların hızla artmasına, üniversitelerde sol grupların etkinleşmesine yol açmış, bu durum sağ tabanda komünizme karşı reaksiyonerliği daha da artırmıştı. Bir çok sağ düşünce, üniversitelerin komünist yuvası haline geldiği ve buna karşı acilen önlem alınması gerektiği üzerine örgütleniyordu. Bora ve Can'ın ifadesiyle, 60'ların ilk yarısında

milliyetçilik adına meşrulaştırılan anti-komünizm, başlı başına bir siyasal kimlik ve meslek haline gelmekteydi (Bora ve Can, 1991:56). Dahası devletin bünyesinde kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri, militan kadrolarını sağ tabandan sağlıyordu. Şüphesiz ki ülkücü hareket tabanı, anti-komünist reaksiyonerliğin 60'lı yıllarda en fazla etkisi altında olan kesimdi. Aydınlar Kulübü çevresindeki milliyetçi-muhafazakar entelejensiya ise bu reaksiyonerliğe ideolojik hizmet sağlama görevini üstlenmişlerdi.

Anti-komünist reaksiyonerliğin milliyetçi-muhafazakar yazarların söylemlerinde geniş yer bulması ülkücü gençlik kadrolarını kışkırtmış, 60'lı yıllar boyunca sağ-sol çatışmasının en önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur. Şubat 1969'da vuku bulan ve "kanlı Pazar" olarak nitelenen olaylardan hemen öncesinde milliyetçi-muhafazakâr yazar Eygi; "Ey Türkiye halkı, ey temiz Müslümanlar… Herkes komünizm küfrüyle savaşa hazırlansın… İmanınız tehlikede… Dininiz tehlikede… Kalkın ey ehl-i İslâm. Davranın…" diyerek anti-komünist söylemini halka ajitatif bir dille aktarmıştır (Taşkın, 2002:618).

Aydınlar Kulübü üyeleri, 60'lı yıllarda sağın bölünmüş halinin komünizm karşısında milleti savunmasız bırakacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle 1.Milliyetçi Cephe'nin kurulması aşamasında sağdaki partilerin birleşmesi için kampanya başlatmışlardı. Ocak üyelerinin, komünizm karşıtlığının milli tarih şuurunda sezgi şeklinde var olduğuna yönelik iddiaları 1969'da Milliyetçiler İlmi Semineri'nde varılan neticelerde dile getirilmiştir:

> "Türk halkı, Rus'a ve komünizme düşmandır. Dünyadan haberi olmadığı sanılan en basit bir köylümüzün bu duygu içinde olduğu, 'Moskof'a karşı mücadelede hayatını bile vermekte tereddüt etmeyeceği vakıası, milli tarih şuurudur. Bu köylü, Rus'un Türklere yüzyıllardan beri neler yaptığını bilmez. Türkiye'deki Türklerin sayısından fazla bir Türk kitlesinin komünist idarelerinde sömürge hayatı yaşadığından belki haberi bile yoktur. Fakat atalarından bir sezgi şeklinde tevarüs ettiği milli tarih şuuruyla, Moskof'a düşmandır."[45]

[45] Milliyetçi Türkiye'ye Doğru (10-11 Mayıs 1969'da yapılan Milliyetçiler İlmi Seminerinde varılan neticeler), s.43

Aydınlar Ocağı'ndaki milliyetçi-muhafazakar entelejansiyanın esas amacı, daha önce de değindiğimiz üzere "devletin bekası" davasıydı. Komünizmle mücadele öncelikle bu beka davası için gerekliydi. Çünkü giderek yayılan komünist düşünce furyasının içinde devleti ele geçirme ve sosyalist rejimi getirme amacında olan yapılanmalar olduğu fikri ocakta yaygındı. Kabaklı, Tercüman gazetesindeki bir yazısında bu endişelerini dile getirmiştir:

> " [...] Üniversite, okul ve bakanlıklar ile polis teşkilatı ve özerk kuruluşlara komünistler, bölücüler, umursamazlar en azından milliyetçilik dışı ve düşmanı kimseler yerleştirilmiştir. Oysa milliyetçilik, milleti gibi devleti de ebed müddet ayakta tutan değerler bütünüdür. Devletimiz bundan mahrum bırakıldığı, hatta bunun karşısında yer aldığı için zayıflamıştır..."[46]

Ocak çevresi komünizm tehlikesine karşı ordunun müdahale etmesini gerekli görüyor, söylemleriyle orduyu göreve çağrıyorlardı. Nitekim 12 Mart'ı bir dönüm noktası olarak gören Ergin, komünizmle mücadelenin artık ordunun malı olduğunu söyleyerek sevinmektedir (Ergin, 1975:173). 12 Eylül öncesinde de birçok milliyetçi-muhafazakâr yazar orduyu devletin ve milletin birliği ve bütünlüğü adına göreve çağırmıştı.

Bu milliyetçi-muhafazakâr kuşağın anti-komünizmi, Kemalistlerin elinde olmayan ciddi bir silahı da barındırıyordu; Ahlakçılık (Taşkın, 2002: 632). Bu ahlakçılık, komünizmin cinsel serbestliği insan ilişkilerinde yerleştirmeye çalıştığı, kız-erkek ilişkilerinin ahlak geleneğimizin dışına çıktığı söylemleri üzerine kuruluyor, yoğun bir namus vurgusu yapılıyordu. Osman Yüksel Serdengeçti'nin şu sözleri bu ahlakçılık söylemine örnektir:

> "Mektuplar alıyorum; görenler, bilenler, duyanlar anlatıyor [...] Liselerde öğretmen okullarında komünizm propagandası almış yürümüş. Bazı genç çocukları komünist propagandacıları yakalıyor; onlara her hafta muayyen bir para veriyorlar. Oğlanlara kız, kızlara oğlan buluyorlar. Ceplerde para, yanlarında güzel kızlar [...] Geziler, toplantılar..." (Serdengeçti'den akt. Taşkın, 2002: 632).

Milliyetçi-muhafazakar aydınlar için anti-komünist reaksiyonerlik, milli/milli olmayan ayrımını ve sadece milli olanın kabul edilebilirliğini meşrulaştırıyordu.

[46] Ahmet Kabaklı, "Güçlü ve Milli Devlet", Gün Işığında, *Tercüman*, 26 Eylül 1980

Gerçekleştirmek istedikleri kültürel değişim için anti-komünizm bulunmaz bir silah halini almıştı. "Milli kültür"ü kriter alarak, onun dışında kalan herşeyi komünist icadı olarak damgalamak şüphesiz işlerini kolaylaştırıyordu.

Türkiye'de anti-komünist propagandanın önemli entelektüel ayaklarından biri Necip Fazıl Kısakürek'tir -diğerleri Nazım Hikmet'le giriştiği polemik ve yazdığı *Kızıl Çocuğa Mektuplar* adlı eser münasebetiyle Peyami Safa ile *Tercüman* gazetesi yazarlarından Ergun Göze olacaktır- (Güzel, 2003:337). Necip Fazıl, *Büyükdoğu* dergisi aracılığıyla milliyetçilik ve muhafazakarlık arasında en önemli geçiş figürlerinden birini oynarken aynı zamanda anti-komünizmi söylemlerinin temeline koyarak sağ ideolojide birleşmeyi başlatıyordu.

Muharrem Ergin de Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri başlıklı kitabında komünizme geniş bir yer ayırmış, önce Marksizmin ne olduğunu, nasıl yanlış tanındığını kanıtlamaya çalışmış sonra da Türkiye'nin bu beladan nasıl kurtulacağı üzerine tartışmıştır. Ona göre komünizm, insanlığın karşısına çıkan en büyük tuzak, bütün insanlığı tehdit eden sosyal bir zehirdir ve bu zehirin üç panzehiri vardır: kuvvet, milli kültür, iktisadi refah (Ergin, 1975:143). Yukarıda değindiğimiz ahlakçılık vurgusu Ergin'in ifadelerinde de görülebilir. Nitekim komünizm hastalığına karşı en iyi koruyucu olan milli kültürün insanı şahsiyetli ve haysiyetli yaparak komünizm için gerekli olan robot ve sürü tipinin teşekkülüne engel olduğunu ifade ederken (Ergin, 1975:151) aslında komünizmin insanı şahsiyetten, haysiyetten uzaklaştırdığını vurgulamaktadır.

2.3. Aydınlar Ocağı'nın Siyasi Duruşu: MHP, MSP ve AP ile İlişkileri

Aydınlar Ocağı, partilerüstü ve seçkinci bir konumu benimsemiş bir kuruluş olsa da siyasi partilerle ideolojik altyapı sağlama ve gerektiğinde yönlendirici faaliyetlerde bulunma şeklinde ilişkileri olmuştur. Ocağın kurucuları ne Adalet Partisi (AP) kadar mason çevrelerin, ne Milli Selamet Partisi (MSP) kadar dini, ne de

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) kadar milliyetçi çevrelerin etkisinde olan, her kesime yakın ama hiçbirini temsil etmeyen unsurlardı (Bora ve Can, 1991: 152). Daha önce bahsettiğimiz üzere milliyetçi-muhafazakar entelijensiyanın merkez sağ iktidarlardan ayrıcalıklı entelektüel konum beklentisi 1960'lar ve 70'lerde de devam etmiş, bu konumu hiçbir zaman tam olarak elde edemeseler bile belli kazanımlar elde edebilmişlerdir.

Aydınlar Ocağı'nın 1960'ların sonları ve 70'lerin başında faaliyetlerine başlamasının en önemli sebebinin bu dönemde sağ siyasette yaşanan bölünme olduğundan bahsetmiştik. Merkez sağda bulunan AP'ye karşılık MHP ve MSP'nin iki ayrı ideolojik vurguyla ortaya çıkması ocak aydınlarının istemediği bir durumdu. Onlara göre bu şekilde parçalanmış bir sağ siyaset, solcu faaliyetlerle mücadele edemezdi ve bu nedenle acilen birleşmeleri gerekiyordu. Ocak aydınları bu birleşme için aydın kimliklerini kullanarak taraflar arasında uzlaşma sağlamayı görev edinmişlerdi. Dolayısıyla bu siyaset sahnesi içinde ocağın siyasi partilerle kimi zaman gerilimli kimi zaman ılımlı ilişkileri olmuştur.

Bununla birlikte bazı siyasal partiler ocak aydınlarını kendi taraflarına çekmek gibi çabalarda bulunmuşlardır. Metin Eriş kendisinin yönetimde bulunduğu süreler içinde Ocağı ele geçirmek için defalarca girişim yapıldığını ancak yönetimin Türk milliyetçiliğini siyasete ve etnik bir aidiyete kullandırmamaya çalıştığını anlatır. Özellikle MSP, MHP ve MÇP'den partilerinin tesir alanına girmeleri ve bu siyasi partilerin fikir kuruluşu olmaları yönünde girişimlerle sürekli karşılaşmışlardır (Özcanbaz, 2013: 159). Ancak bu kuşkusuz ocağın varolma prensibine aykırıydı; aydınların en büyük hedefi sağda meydana gelen bölünmüşlüğü toparlamakken bu tarafların herhangi birinin ideologluğunu seçmeleri düşünülemezdi.

Aydınlar Ocağı'nın siyasi partileri yönlendirmede giderek artan bir ağırlığa sahip olduğunu gösteren en önemli olaylardan biri MC'nin kuruluşudur. Süleyman Yalçın, "Milliyetçi Cephe hükümetinin kuruluşu büyük ölçüde bizim çabamızla olmuştur" demiş, şu sözlerle devam etmiştir:

> "Biz çoğunluğunu Ocak'lıların oluşturdukları 15 profesör olarak, sağ parti liderlerine açık bir deklarasyon yayınladık ve birleşmeye çağırdık. Bu

> deklarasyon basında ve kamuoyunda geniş yankılar yarattı. Her üç partinin de merkezlerine telgraflar yağmaya başladı. Bu arada deklarasyonumuzun asker kanadından da makul karşılandığına dair haberler aldık. Üç parti lideriyle de temasa geçtik. Süleyman Bey'le, Türkeş'le ve Erbakan'la ayrı ayrı görüştük. Zaten deklarasyon işin yüzde 80'ini halletmişti. Görüşmeler de olumlu sonuçlandı ve Milliyetçi Cephe kuruldu."[47]

Aydınlar Ocağı, üye alımı konusunda siyasete uzak, bilimle ilgilenen, aydın olarak tanımlanabilecek kişiler konusunda seçici davransa da, "muhitinde" siyasetle yakından ilgili pek çok ismi görmek mümkündü ve bu durum da aslında ilişkilerin ne kadar belirsiz olduğunu gösteriyordu. Adalet Bakanı Necat Eldem, Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Yıldırım Avcı, eski Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, TİSK ikinci başkanı Refik Baydur, Emniyet Genel Müdürü Saffet Arıkan Bedük, Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı, emekli general Hasan Sağlam, Avni Akyol, MDP kurucularından Aydın Bolak, Basın İlan Kurumu Genel Müdürü Gültekin Samancı, Ankara Üniversitesi Rektörü Tarık Somer, TRT Yönetim Kurulu'ndan Zeynep Korkmaz ocağın etkinliklerine katılan siyasi isimlerden bazılarıdır.[48] ANAP lideri Turgut Özal da iktidarı boyunca ocağın toplantılarına sık sık katılmıştır.

Aydınlar Ocağı'nın 80 darbesinden sonra hazırlayıp sunduğu Anayasa taslağının Anayasa Hazırlama Komisyonu tarafından büyük oranda değiştirilmeden kabul edilmesi ve Türk-İslam sentezinin resmi ideoloji haline gelmesi de başlı başına ocağın siyaseten etkinliğini gösteren bir olay olsa da bunu daha sonraki bölümde detaylı olarak ele alacağım için burada sadece değinmekle yetineceğim.

Dolayısıyla Aydınlar Ocağı sağın hiçbir kesimini dışlamıyor, ama her zaman hepsinin üstünde kalmayı başarıyor, bu özelliğiyle de Türkiye sağının beyni, kalbi, genelkurmayı ve kadro okulu olma özelliğini koruyabiliyordu.[49]

---

[47] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" *Nokta Dergisi*, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.15
[48] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" *Nokta Dergisi*, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.16
[49] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" *Nokta Dergisi*, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.17

2.3.1. Ülkücü Hareket ve MHP'nin 1970'lerde İslamcılaşma Süreci

1930'lar, 40'lar ve 50'lerde Türkçülüğün asli vasıfları olarak tarif edilen ırkçılık-Turancılık titrinin, 60'lardan itibaren milliyetçiliğin lügatinden düşmesi (Ertekin, 2002:382) bu ideolojinin halk katmanında karşılık bulamaması ve milliyetçi hareketin geniş kitlelere yayılmasını engellemesi sebebinden kaynaklanmıştır. Daha önce de değindiğimiz üzere Irkçı-Turancı akımın en önemli ismi olan Nihal Atsız, "yiğitçe direnişiyle" sevilse de, halk nezdinde onun savunduğu tarzda bir Türkçülük pek kabul edilmiyordu.

CKMP, 1948'de o dönemde radikal milliyetçiliğin simgesi haline getirilen Fevzi Çakmak'ın başkanlığında bir dizi pro-faşizan küçük parti ve derneğin katılımıyla kurulmuştu. 1950'lerde Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde popülist söyleme sahip muhafazakar, milliyetçi bir kırsal orta sınıf partisi niteliği kazandı (Kemal ve Can, 1991: 53). 1965'te partinin başına geçen Alparslan Türkeş, 1930'lardan 50'lere kadar soy-Türkçü, Pantürkist eğilimlere sahip olsa da partinin politik zemini gereği bu düşüncelerini yumuşatmış (Bora, 2002:691), ırkçı-Türkçü eğilimlerle halk nezdinde kabul göremeyeceğinin farkına varmıştır. Bu tarihten sonra ırkçı-Türkçülüğü savunan isimleri tasfiye süreci başlamış, bu milliyetçi-muhafazakar yönelimden rahatsız olan Nihal Atsız ve çevresinin tepkileriyle karşılaşmıştır.

CKMP, 1967'deki kongresinde Dokuz Işık doktrinini[50] resmen benimsemiş, Alparslan Türkeş "başbuğ" ilan edilmiştir. Atsız ve çevresi CKMP'nin 1969 Adana Kongresinde partinin isminin Ulusal Birlik Partisi, ambleminin de bozkurt olmasını istiyordu. Ancak parti, ismini MHP, amblemini de dini göndermeleri olan üç hilal olarak tespit etti. Atsız, partinin ideolojik tutumunda yaşanan bu değişiklik karşısında "Türkçülükten sapan hiçbir parti Türkçülerce tutulamaz, tutulmaz" diyordu. Türkeş, Atsız'ın İslam düşmanı görüşlerinin faşist harekete verdiği zararlar dolayısıyla 70'lere gelindiğinde Atsız'la ilişkilerini kesmiş ve cenazesine bile gitmemişti (Arslan, 2002:422,423).

[50] Dokuz Işık Doktrini olarak Alparslan Türkeş tarafından ortaya konulan ülkücülüğün temel ilkeleri şunlardır: Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, İlimcilik, Toplumculuk, Köycülük, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik.

MHP, Türkeş'ten geldiği anlaşılan bir emirle ülkücü gençlerin Türkçü Ötüken dergisini okumalarını yasaklamışsa da (Ertekin, 2002:384) Türkçülük bu ülkücü kadroları harekete geçiren birincil neden olmaya devam ediyordu. Ertekin'e göre 1960'lı ve 70'li yıllarda ırkçı-Türkçülük MHP içinde tasfiye edilirken, Türkçülüğün ülkücü kadrolar içinde manevi hükmünü sürdürmesini sağlayan şey Nihal Atsız'ın karizmasıdır. Etnik-ırksal, İslami ve kültürel temellerle doğrulanan bir Türklük anlayışı MHP'de güç kazanmakla beraber Türkçülük temel bir eğilim olarak varlığını sürdürmüştür (Ertekin, 2002:371-384).

1960'ların sonlarına doğru CKMP/MHP'nin önder kadrolarının ve özellikle Türkeş'in söylemlerinde İslami temalar gittikçe artıyor, Müslüman olmanın Türklüğün asli unsuru olduğu sürekli vurgulanıyordu. 1969 Kongresi ideolojik bir dönüşüm noktası oldu. Türkeş, kongrenin açılış konuşmasında artık yeni bir düşünce sistemini benimseyeceklerini ilan ediyordu:

> "Biz yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil ediyoruz. İçimizde Tanrı Dağı'ndan taşıdığımız Ergenekon seddini eriten ateş, gönlümüzde, zihnimizde Hira Dağı'ndan doğan güneşin ışığı var. Biz Müslüman Türk'ün öz nizamını, milli nizamı temsil eden milli hareketiz".[51]

Esasen Türkeş'in muhafazakar tabana hitap etme gayreti karşısında İslam'ı ele alışı araçsaldı. Örneğin 1970'lerde Ülkü Ocaklarında gitgide ilerleyen İslamcılaşmaya mesafe koymuştur (Bora, 2002:694). Daha sonraları parti içinde oluşacak olan İslamcı hiziplere karşı kuşkuyla yaklaşması ve onları tasfiyeye gitmesi de araçsalcılığını göstermektedir.

1960'lı yıllarda milliyetçi-muhafazakar olarak tanımlanan sağ blokta MHP ile birlikte MSP yer alıyordu. Bu iki parti de Türklük ve İslamiyet arasında bir sentez arayışına yönelseler de hegemonik olan düşünce MHP'de Türkçülük, MSP'de İslamcılık olarak kalıyordu. MHP açısından dinin bu denli önem kazanması kimi zaman MSP ile aralarındaki ince çizgiyi belirsizleştirse de MHP açısından çok ayırt

[51] Alparslan Türkeş'in MHP'nin 8-9 Şubat 1969 Kongresi'nde yaptığı açılış konuşmasından alınmıştır (http://www.eskimeyendostlar.net/makale/8-9-subat-1969-ckmp-mhp-kurultayi-acis-konusmasi/4766) / 09.11.2015

edici bir unsur vardı. Milliyetçi gençlik kanadı İslamcı gençlikten şiddet kullanımı noktasında ayrılıyordu (Akarçay, 2008:102).

Ülkücü hareket, parti tabanında zaten önceden beri içselleştirilmiş olan milliyetçi-muhafazakarlığıyla 1960'ların siyasal ortamında sol mücadelenin karşısına ona benzeme eğilimiyle çıkmıştı. Ayvazoğlu'na göre ülkücülük, 1940'ların konjonktürel Türkçülüğü ile 1950'lerde beliren muhafazakar eğilimlerin anti-komünizm potasında yoğrulmuş biçimiydi (akt. Taşkın, 2007:147). 1960'lı ve 70'li yıllarda ülkücü hareketin esas motivasyon kaynağı anti-komünizm ve sol hareketlerin artması idi. Ülkücü gruplar bu sol fraksiyona karşı "reaksiyoner" bir tavırla hareket ediyor, bu durum hareketi gittikçe doktrinsel bir boşluğa itiyordu. Artık sırf komünist karşıtlığı, sol düşmanlığı üzerinden kendisini tanımlayan bir hareket söz konusuydu. Bu reaksiyoner nitelik devletin komünizme karşı savaşta arayıp da bulamayacağı bir şeydi. Nitekim resmi anti-komünist iç harp aygıtını oluşturan kontrgerilla vb. kuruluşlarla ilişkisinin bu hareketin biçimlenmesinde önemli pay sahibi olduğu, 1960'lardan beri çeşitli vesilelerle ortaya çıktı. TKMD'ler 65'ten sonra hem meşruiyet hem maddi destek bakımından güçlenerek neredeyse yarı resmi konuma geldiler. Hızla polisin gözyumduğu bir saldırganlaşma rotasına giren TKMD'lerin sayısı 1963-65 arasında 15 kat arttı. 68'de Ülkü Ocakları kurulmaya başlandı. Komanda kampları ile CKMP anti-komünist milis kadroları yetiştirmeye girişti (Bora ve Can, 1991: 45).

MHP ve ülkücü hareketin Aydınlar Ocağı'yla ilişkisine baktığımızda; ocak çevresini bir araya getiren neden olan sol hareketlerin gittikçe yayılmasına karşı mücadele fikrini onlardan başka en coşkulu ve güçlü şekilde paylaşan ülkücü hareketti. Yukarıda değindiğimiz üzere ülkücü gençlik sol grupların karşısına reaksiyoner bir tepkiyle çıkıyor ve ocak çevresinin entelektüel düzeyde yürüttüğü fikri sokağa indiriyordu. Bu nedenle Aydınlar Ocağı üyelerinin ülkücü gençliğe olumlu yaklaştığı ve desteklediği çıkarılabilmektedir.

Ancak bu yakınlık yalnızca MHP'nin lider kadrosu ile sınırlı kalmış, MHP tabanı ve gençlik hareketi, seçkinci yaklaşımı ve gündelik siyasetten uzak tavrı nedeniyle Ocağa tepki göstermiştir (Alper ve Göral, 2003: 585).

Bora ve Can'nın ifadesiyle Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam sentezi, MHP-MSP ile resmi ideolojiyi birleştirme girişimidir (Bora ve Can, 1991:161). Aydınlar Ocağı'nın parçalanmış durumda olan sağı birleştirme çabası doğal olarak hem MHP'ye hem MSP'ye yakın davranması sonucunu getiriyordu. Ancak Alper ve Göral'a göre ocak üyesi sağcı seçkinler her ne kadar Milliyetçi Cephe'nin ideologluğu misyonunu kendilerine yükleseler de fikri olarak kaçınılmaz biçimde MHP'ye yakın düşüyorlardı (Alper ve Göral, 2003: 585). Örneğin ocak çevresinin Batıyı sentez dışı bırakmaması, MSP'den çok MHP'nin tasarımlarına yakın kılan bir vasıftır. Ayrıca İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin gibi ocağın birçok önemli aydını geçmişinde Türkçü eğilimleri ağır basan isimlerdir. Özellikle 1969 Kongresi'nden sonra Türkeş'in açıkladığı MHP'nin yeni politikası, Aydınlar Ocağı'nın savunduğu görüşlerle büyük ölçüde örtüşüyordu:

> "İslam imanı ve fazileti, Türklük şuur ve gururu, Türk harsı ile 21.yy medeniyeti, feza, atom, elektronik çağının yeni Müslüman Türk medeniyeti; davamız budur."[52]

MHP'nin 1970'lere devletin yanında yer alan sivil güç misyonuyla özdeşleşerek girmesi ve 12 Mart'a açık destek vermesi (Bora ve Can, 1991: 58) de Aydınlar Ocağı çevresiyle uyumunu pekiştirmiştir. Türk-İslam sentezinin ana kaynaklarından biri olan devletin bekası davasını MHP ve ülkücü hareket de sahiplenmiş, hatta ülkücü hareket bu davanın en coşkulu takipçisi olmuştur.

1975'lere kadar MHP gençliğinde okunması yasak yazarlar listesinde yer alan Kısakürek, bu tarihten sonra ülkücülere verdiği destek sayesinde yoğunlukla okudukları yazarlar arasında katılmıştır. MHP içindeki Hilalciler-Bozkurtçular ayrışmasında Kısakürek'in 1975 sonrası bu tavrı önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki, 1980 sonrasında Kısakürek'in de yakını olduğu Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam sentezi tezinde iyice belirginleşir (Güzel, 2003:338).

1970'ler sonlarında MHP önderliği bir yandan da İslami cemaatlerin desteğini kazanma arayışına girdi. Nakşibendi büyüklerinden Şeyh Abdülhakim Arvasi'nin

---

[52] Alparslan Türkeş'in MHP'nin 8-9 Şubat 1969 Kongresi'nde yaptığı açılış konuşmasından alınmıştır (http://www.eskimeyendostlar.net/makale/8-9-subat-1969-ckmp-mhp-kurultayi-acis-konusmasi/4766) / 09.11.2015

akrabası olan Seyit Ahmet Arvasi'nin 1979'da yayımlanan Türk-İslam Ülküsü kitabı ülkücü hareketin İslamlaşma sürecinin ürettiği terminolojinin kataloğu niteliğindedir.

Ülkücülük içindeki İslami kolun en önemli temsilcilerinden olan Seyit Ahmed Arvasi'ye göre renk ırkçılığı ve kafatasçılığının Türk milliyetçiliği ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Ona göre Türk-İslam ülkücüleri bütün insanların Âdemoğulları olarak bir tek kaynaktan geldiğine inanırlar (M.T.S.D, 2002: 423). MHP'nin İslamileşmesi sürecinde Ayvazoğlu'na göre Arvasi'nin Türk-İslam Ülküsü başlığı altında MHP'nin yayın organı olan Hergün gazetesinde yazdığı köşe yazılarıyla ülkücüleri Hiradağına biraz daha yaklaştırması da etkili olmuştur. Ancak Türk-İslam ülkücülüğünün ülkücü tabanda çok daha etkili olduğu dönem 12 Eylül darbesi sonrasındaki yıllardır. Özellikle hapishanedeki ülkücüler yöneldikleri derin kimlik ve meşruiyet sorgulaması içinde İslamcılığa yöneldiler (M.T.S.D, 2002:678). Ülkücüler artık Türk-İslam ülküsünün neferiydiler; hayali Orta Asya bozkırlarında değil, "İ'la-yı Kelimetullah" için Tuna boylarında at koşturuyorlardı.

2.3.2. MSP; Erbakan ve Çevresinin Ocağa Mesafeli Duruşu

12 Mart 1971'den sonra Anayasa Mahkemesi'nin "laik devlet niteliğine aykırılığı" kararıyla kapatılan Milli Nizam Partisi'nin kadroları 1972'de Necmettin Erbakan'ın önderliğinde Milli Selamet Partisi'ni kurmuşlardır.

Milli Görüş çizgisinde yer alan partinin söylemlerinde koyu bir Batılılaşma ve Cumhuriyet rejimi karşıtlığı görülür. Aydınlar Ocağı kadrosunun milli kültürün çöküş içinde olduğu, acilen kültürel değerlerin kalkındırılması gerektiği görüşünü paylaşırlar. Onlara göre kültürdeki yozlaşmanın sebebi Cumhuriyet rejiminin uyguladığı eğitim politikaları ve modernleşme olarak Batılılaşmacı bir çizginin benimsenmesidir. Milli eğitime verdikleri önem açısından da ocak kadrosuna yaklaşırlar. Gençlerin komünizm, hümanizm, sosyalizm gibi ideolojilere

kaptırılmamaları için milli eğitimde ciddi değişikliklere gitmek gerektiğini savunurlar.

MSP'nin ideolojisi, 19.yy sonu ve 20.yy başlarında gündeme gelmiş olan İslamcı akımın bir devamı niteliğinde görülebilir (Toprak'tan akt. Akarçay, 2008:110). Aslında tam da bu nedenle Aydınlar Ocağı'na ve Türk-İslam sentezine çok sıcak bakmamışlardır. Ocak kadrolarının söyleminde Türklük ön plandayken, MSP kadroları için İslamcılık ön plandaydı ve İslami bir dönüşümü arzuluyorlardı. Basmacı'ın ifadesiyle Aydınlar Ocağı mensuplarınca din toplumu kaynaştırıcı bir unsur olarak görülse de laik bir anlayışa sahip olunduğu her fırsatta vurgulanmıştır. Bu nedenle Aydınlar Ocağı ile MNP/MSP arasındaki ilişkiler merkez sağ partilere nazaran daha mesafeli gözükmektedir (Basmacı, 2009:21).

Bu gerilimli ilişkinin bir diğer nedeni ise fundamentalist veya radikal olan İslami aydınların yaşanan süreci İslam devletine değil de devlet İslam'ına doğru bir gelişme sayarak eleştirmeye yönelmeleridir (Bora ve Can, 1991:181). Nitekim bu eleştirileri yersiz değildir. Türk-İslam sentezi düşüncesinde dini millileştirmek, devletleştirmek mevcuttur fakat hiçbir zaman İslami bir devlet kurulmasından bahsedilmez. Bu nedenle Türk-İslam sentezi doktrini, faşist entelijensiya nezdinde İslami entelijensiyaya göre daha büyük kabul görmüştür (Bora ve Can, 1991:183).

Alper ve Göral'ın ifadesiyle; hem MC projesine hem de kendi ideolojik biçimlendirilmesini ocak aydınlarının eline bırakmaya en gönülsüz parti MSP idi. Türk-İslam sentezi fikrinin İslamcı siyasete sağlayacağı kayda değer meşruiyete ve önünde açacağı imkanlara rağmen, Erbakan ve kadrosu, gerek ocağın devletlü çizgisinden gerekse sentezin asıl vurgulanan kısmının Türklük oluşundan dolayı ocak aydınlarıyla organik bir ilişki kurmaktan kesin bir biçimde uzak durdu (Alper ve Göral, 2003:584).

Ancak MSP içinde hiç kimsenin bu milliyetçi-muhafazakar aydınlardan etkilenmediğini söylemek mümkün görünmemektedir. Zira 1977-78'de MSP'den ayrılan Nurcu bir hizip tarafından kurulan Nizam Partisi milliyetçi-muhafazakar söyleme dayanan bir partidir (Bora ve Can, 1991:272). Aynı şekilde Aydınlar Ocağı içinde de İslamcı kanada yakınlığıyla bilinen isimler de mevcuttur. Hatta bu isimler

1980'lerden sonra ocağın söyleminde İslamcılığı ön plana çıkaracaklardır. Örneğin Nevzat Yalçıntaş, İslamı milletin en asli unsuru olarak görür. 1975'te MC hükümeti tarafından TRT Genel Müdürlüğü görevine getirilen Yalçıntaş, MSP'ye daha yakın duran bir tavır sergilemiştir.

75'te iktidara gelen MC hükümeti (MSP-AP-MHP-CGP) MHP'nin bayraktarlığını yaptığı faşist içerikli milliyetçi dinci bir yaklaşımın egemen kılınması yolunda önemli bir mesafe alındı (Kaplan, 2002:796).

2.3.3. AP ile Ocak Çevresinin İlişkileri

Menderes'in tarihsel olarak mirasına ve siyasal tabanına dayanan Adalet Partisi 11 Şubat 1961'de ordunun da onayıyla kurulmuş (Ahmad, 2006, s.165), DP'den aldığı bu devamlılığı "Herhangi bir sınıfa bağımlı değiliz. Köylüsüyle, çiftçisiyle, işçisiyle, esnaf ve tüccarıyla milletiz. Adalet Partisi olarak bütün bu sınıfların haklarını savunacağız" söylemiyle belirtmiştir. AP, DP'nin istikametinde yola koyulmuş bir partidir (Mert, 2007:24). Belki de aralarındaki tek fark, partinin başında Cumhuriyet elitinden birinin değil, "sıradan halktan biri"nin olmasıdır.

1965'te iktidara gelen AP, merkez sağ geleneğin çizgisinde devam etmiş, milliyetçi-muhafazakar bir ideolojiyi benimsemiştir. Süleyman Demirel, partinin İslami niteliğinin ve geleneksel değerlerden yana olduğunun sık sık altını çiziyor, (örneğin Nurcu liderlerle alenen yakınlaşarak); ve sürekli bir komünizm aleyhtarı propaganda ve sol hareketi hırpalama kampanyası sürdürüyordu" (Zürcher, 2003, s.366). Nitekim iktidara geldikten sonraki ilk faaliyetlerinden biri din eğitimini yaygınlaştıracaklarını, din görevlilerine daha iyi olanaklar sağlayacaklarını ve imam hatip mezunlarına da üniversitelere girme olanağı tanıyacaklarını açıklamak olmuştur.

Merkez sağ geleneği devam ettiren AP, modernist, iktisadi kalkınmacı, popülist bir politika izlemiştir. Birden fazla kesimi temsil etme hedefiyle herhangi bir ideolojiye bağlanmaktan çekinmiş ve tıpkı kendinden önce gelen DP gibi iktidarı milliyetçi-muhafazakar entelektüellerle paylaşmaktan kaçınmıştır. Taşkın'a göre, "çoğunluğu kültür bilimleri veya edebiyat kökenli olan milliyetçi muhafazakâr entelijensiyayla; kendi iktidarlarının en meşrulaştırıcıları olarak teknokratik- bilimci ve iktisadi zorunluluk dillerini tercih eden merkez sağ arasında hep bir gerilim olmuştur" (Taşkın, 2007: 11).

Aydınlar Ocağı'nın seçkinci ve popülist siyasete uzak tavrı, AP'nin mesafeli duruşunun en önemli sebeplerindendir. Buna rağmen, AP ile Aydınlar Ocağı arasında, anti-komünizm, muhafazakâr modernleşme anlayışı gibi ortak birtakım noktalar bulunması, ekonomik popülizmin yetmediği kriz dönemlerinde ideolojik popülizme sarılma çaresine başvuran AP'nin, Aydınlar Ocağı ile daha yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştırmıştır (Basmacı, 2009:20).

Ocak çevresi aslen merkez sağda güçlü bir partinin olmasını ve bu partiye ideolojik hizmet üreten kurum olarak da kendilerinin seçilmesini istiyordu. AP'nin kuruluşuna bu yüzden bizzat destek vermişlerdi. Parti kurulduğu daha ilk gününden itibaren Aydınlar Kulübü'nden büyük fikir ve kadro desteği almıştı. Eski Kulüplülerden Ferruh Bozbeyli, İsmail Dayı ve daha birçok isim şimdi AP'nin içindeydi.[53] Türk-İslam Sentezi'ni ortaya atan isimlerden biri olan Osman Turan da AP Trabzon milletvekilliği yapmış, parti üst yönetimiyle girdiği anlaşmazlıklardan ötürü istifa etmişse de görevde bulunduğu süre zarfında Aydınlar Kulübü'nün konferanslarına da katılmıştır.

Ocağın AP'ye verdiği bu destek, 1970'lere doğru parti içinde bir grubun Demokratik Parti hareketi başgösterdiğinde başta Süleyman Yalçın olmak üzere Aydınlar Kulübü'nden bir grubun "arabuluculuk" yapmak amacıyla devreye girişinde de kendini gösteriyordu. Bu durumu Süleyman Yalçın şu sözleriyle ifade etmiştir:

[53] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" *Nokta Dergisi*, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.14

> "Parti içinde Sükan-Bozbeyli-Bilgiç kanadının muhalefeti başlayınca biz, bazı tüccarlar ve üniversiteden hocalarla birlikte Demirel'in evine gittik. Amacımız havayı yumuşatmaktı. Demirel, 'Ben başkansam benim dediğim olur' diye diretiyordu. Biz Sükan'a hata yaptığını partiden koparsa eriyip biteceğini anlatmaya çalıştık. Hatta bu konuda ben şahsen bir de mektup yazdım."[54]

Ocak aydınlarının asıl hedefledikleri parti olan AP'nin ve Türkiye merkez sağının koalisyonunun ideologları olma hedefi AP ile aralarındaki gerginlik nedeniyle sık sık sekteye uğruyordu (Alper ve Göral, 2003:584). Bunun yerine Ocak mensuplarının görüşlerinde anti-komünizm ve milliyetçilik öğelerinin ağır basması, AP ile MHP arasında diyalog kuran bir köprü vazifesi görmesine neden olmuştur (Bora ve Can, 2004:153). Fakat yine de Türk-İslam sentezi fikrinin pratiğe ilk kez 1975-1978 cephe hükümetleri sırasında, özellikle AP'nin elinde bulunan Kültür Bakanlığı aracılığıyla kavuştuğunu (Alper Göral, 2004:585) unutmamak gerekir.

[54] "Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" *Nokta Dergisi*, 24 Şubat 1985, sayı:7 s.14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ İLE SENTEZİN RESMİ İDEOLOJİYE EKLEMLENMESİ

Fikirsel temelleri 19.yy'a kadar uzanan, ancak bir ideoloji halini alıp örgütlenmeye başlaması 1940'ların sonlarına doğru gerçekleşen milliyetçi-muhafazakârlığın gerek siyasal gerek toplumsal düzlemde en etkin olduğu dönemdeki entelektüel yapılanmasının Aydınlar Ocağı olduğundan bahsettik. Ocağın, 1960'lardan itibaren hükümet karar organlarında ve siyasal örgütlenmelerin izlediği politikalarda gittikçe artan etkinliğinin zirveye ulaşması ise 12 Eylül darbesi ile gerçekleşecekti. Taşkın'ın ifadesiyle; Ocağın 12 Eylül restorasyonundan beklentisi, sadece büyük terkibin hayata geçirilmesi değil, kendilerinin de tek parti dönemine özgü korporatist yapılanmalar ekseninde, o dönemin yasa yapıcı entelektüellerine özgü ayrıcalıklı konuma kavuşturulmalarıydı (Taşkın, 2007:245). Milliyetçi-muhafazakârların en başından beri özlemini duydukları bu ayrıcalıklı konum nihayet ellerine geçecekti.

Türklük ve İslam'ın mükemmel birlikteliğini ve ayrılmazlığını savunan Türk-İslam sentezi fikri Aydınlar Ocağı tarafından salt entelektüel alanda kalan bir ideoloji olarak değil, devletin de benimseyeceği bir resmi ideoloji olarak kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu sentez fikri devlet kademelerinde kabul edilmeye 1970'lerde başlasa da tam anlamıyla bir resmi ideoloji halini alması için 12 Eylül askeri darbesini beklemesi gerekmiştir. 12 Eylül süreci içinde, daha önce sağ siyaset yelpazesi içinde kalan Türk-İslam söylemi, bu süreçte sağdan merkeze yerleşmiş, bir tür resmi ideoloji haline gelmiştir (Mert, 2007: 32).

Sentez fikrinin ordu ve iktidar tarafından benimsenmesinin birden fazla nedeni olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Bora ve Can'a göre 12 Eylül rejimi dinsel otoritenin desteğinden yoksundu, bu yüzden dini resmi ideolojik donanıma dâhil etmeye yöneldi. Aydınlar Ocağı çevresinin gündeme getirdiği Türk-

İslam sentezi doktrini de bu ihtiyaca cevap veriyordu (Bora ve Can, 1991:148). Alper ve Göral'a göre ise bunun sebebi sadece cuntacılarla ocak üyeleri arasındaki zihni yakınlık değil, aynı zamanda organik bağlardı. Nitekim kurumlar adına anayasa önerisi yapmanın yasak olduğu bir dönemde Aydınlar Ocağı ortak bir taslak hazırlamış (Alper ve Göral, 2003:586) ve 1982'de hazırladığı Anayasa taslağını bizzat MGK'ya iletme ayrıcalığına sahip olmuştur. Anayasa komisyonu üyeleri Şener Akyol ile Yılmaz Altuğ zaten Ocak üyeleriydi (Bora ve Can, 1991:156). Komisyon başkanı Orhan Aldıkaçtı da Aydınlar Ocağı'nın hazırladığı taslağın danışmanlarındandı. 82 Anayasasını hazırlayan Anayasa Komitesi içinde Yılmaz Altuğ, Şener Akyol gibi Aydınlar Ocağı mensuplarının bulunması, devlet rejiminin temelini oluşturan anayasaya Aydınlar Ocağı görüşlerinin nüfuz etme düzeyiyle ilgili bir fikir vermektedir (Basmacı, 2009: 76).

Bir başka neden ise darbecilerin Bülent Ulusu'ya kurdurdukları hükümetin Aydınlar Ocağı tarafından savunulan bir Bilimler Akademisi kurulması fikrine sıcak bakmasıydı. Özerk bir bilim akademisinin değil, her durum ve koşulda devletin bekasını savunacak tamamlayıcı bir devlet kurumunun özlemi içerisindeydiler (Taşkın, 2007:250).

Türk-İslam sentezinin resmi mahfillerce benimsenmesi ve özellikle eğitim ideolojisi olarak kabul görmesi mücadelesi (Taşkın, 2003: 389), Aydınlar Ocağı'nın söylemlerinde Atatürkçülüğün ön plana çıkmasıyla paralel gitmiştir. 1980'lerin milliyetçi-muhafazakâr entelektüel kaynaklarına bakıldığında buralarda Atatürkçü temaların giderek artan bir yoğunlukta kullanılmaya başlandığı hemen fark edilecektir. Bu artışta rejimin dokunulmazlarına sadık olduklarına dair 12 Eylül cuntasını inandırma anlamında fırsatçı bir dürtü vardır (Taşkın, 2007:154). Askeri cuntaya yeni bir Atatürkçülük tarifi sunmak isteyen Ocak üyeleri, söylemlerinde Kemalizm'in dinle ilgili görüşlerine de sıklıkla yer vermişlerdir. Örneğin Kafesoğlu, Mustafa Kemal'in dindar bir insan olduğunu ve İslamiyet'in laikleştirilmesi gerektiğini kavrayarak onu hurafelerden arındırmaya giriştiğini anlatır (Bora ve Can, 1991:174). Ona göre Türkiye'de dinin devlet müdahalesi ve inisiyatifiyle gerçekleştirilmesi lazımdır (Kemalizm gibi). 12 Eylül'ün İslam politikası da bu tarife

uygun olarak, "Türkiye dinci olmayacak, fakat daima dindar kalacaktır" (Bora ve Can, 1991:173) şeklinde özetlenebilir.

Belge'ye göre 12 Eylül, milliyetçiliğin ve Kemalizm'in restorasyonu ve topluma gereği gibi benimsetilmesi misyonu olsa da, okullarda din ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu hale getirilmesinin klasik Kemalizm'le hiçbir ilgisi yoktur (Belge, 2002:189). Asıl amaç, Atatürkçülüğü hümanist ve anti evrenselci yorumlardan kurtarmaktı; "milliyetçidir fakat enternasyonalist değil, halkçıdır fakat kitle istismarcısı değil, laiktir fakat din aleyhtarı değil, inkılapçıdır fakat devirici değil" (Taşkın, 2007:158).

Ocak üyelerinin Kemalizm'in yeniden tarif edilmesi yoluna gitmesi, Türk-İslam Sentezi 'ne nereden geldikleri sorusuna Süleyman Yalçın'ın verdiği şu cevapta açıkça görülmektedir:

> "Sağa bakıyorsunuz, tutunacak bir dal arıyorsunuz... Kemalizm... Evet ama Kemalizm bir ideoloji değil... Bir özenti... Bana sorarsanız Kemalizm'in iki esası var. Kayıtsız şartsız idarenin halkın elinde olması, yani demokrasi ve ülkenin muasır medeniyet seviyesine ulaşmasıdır. Başörtüsüymüş, şapkaymış bunlar gelip geçici şeylerdir. O bakımdan Türkiye'nin bu gelişmesine engel olacak her şey bertaraf edilmelidir. 1200 senelik yaşanmış bir tarihimiz var. İslam ve Türk sentezi de o çerçevededir. Ben buna kısaca Türkçe konuşan Müslüman diyorum."[55]

Kemalizm'in yeniden tarif edilmesi ve onun Aydınlar Ocağı tarafından hangi anlamında benimsendiği konusunda Nevzat Yalçıntaş'ın şu ifadeleri de önemlidir:

> "Kemalizm'in kendi manası normal bir hareketin, Türkiye'yi galibiyete götürmüş bir fikriyatın ismidir. İstiklal Harbi zamanında çıkmıştır. İlk defa kullananlar Fransızlar, İngilizlerdir. Mustafa Kemal'i hareketin lideri olarak gördükleri için Kemalist hareket demişlerdir. Fakat meşhur CHP kongresinden sonra parti fikriyatı iki kutba ayrılmış ve çatışmışlardır. Bir kısmı bu Kemalist anlayış içinde dine, manevi inançlara karşı olmuş, diğerleri dini maneviyat, ahlak olarak kabul etmişlerdir. Kemalizm'in içinde Türklük de var, İslamiyet de var. En güzel örneği de İstiklal Marşı, İstiklal Harbi döneminde kabul edilmiştir. Bu milletin halkına ait olan bir fikriyatı Aydınlar Ocağı buradan bazı unsurları Kemalist olduğu için değil mahiyeti böyle olduğu için almıştır. Kemalizm'in bir de Baasist, Baasçı tarafı vardır. Asker laikliği muhafaza etsin, müdahale etsin diye bekleyenler. Aydınlar Ocağı, Kemalizm'in bu tarafının değil gerçek çizgisinin etkisinde kalmıştır.

[55] AŞIK, Melih. Aydınlar Ocağı Başkanıyla Görüşme, *Milliyet Gazetesi*, 03.06.1987

> Yabancıların sömürgesi altına girmemek, emperyalizme karşı uyanık olmak, bunlar elbette Aydınlar Ocağı tarafından da benimsenmiştir".[56]

Aydınlar Ocağı'nın ideolojisi haline gelen Türk-İslam Sentezi cihet-i askeriyeden rağbet ve kabul gördü, askeriye bu senteze biraz daha teknoloji anlamında Batı katılmasını talep etti. Fakat kültür anlamında Batı değerlerine karşıtlık konusunda hemfikirdiler. 12 Eylül'ün demokrasiyi tarumar eden her türlü anlayışı ve uygulaması Batı'dan eleştirildikçe Kenan Evren de her gün televizyonda Batı ile kavga etmeye başladı. Evren, Cumhuriyet tarihinin ana akımı olan Batılılaşmanın hedef aldığı medeniyetin temel değer ve ilkelerine saldırarak Türk-İslam sentezinin ağzını konuşmaya başladı (Belge, 2002:189).

Aydınlar Ocağı Başkanı Süleyman Yalçın, Nokta dergisindeki bir röportajında Türk-İslam Sentezinin son dönemde devlet katında gördüğü rağbeti şöyle değerlendirmiştir:

> "Evet, Türk-İslam Terkibi tezimizin 1980 sonrasında devlet katında bir kabul ve itibar gördüğü doğrudur. Çünkü bu, aklın ve ilmin ortaya koyduğu bir vakıadır. Eğer bunu reddedecek olursak, köksüz, yeni bir millet ortaya çıkarıyoruz iddiasıyla ortaya çıkmamız lazım. Doğru gördüğümüz fikirlerin devlet katında kabul görmesi sevindiricidir. Nitekim Atatürk Yüksek Kültür Kurumu'nda Türk-İslam sentezinin benimsenmesi de bizim için sevindirici olmuştur. Bu niye böyle oluyor? Tabii, sıkılıyorlar, sıkışıyorlar, sağa sola bakıyorlar, başka çıkış yolu bulamayınca bu fikre geliyorlar."[57]

Türk-İslam Sentezi topyekûn bir milli kültür politikası ve planı olarak belki ancak Haziran 1986'da resmileşmişti ama tasarı 12 Mart'tan beri Türkiye'nin, 12 Eylül'den beri de T.C. Devleti'nin gündemindeydi (Güvenç vd.,1991:36).

4.1. Aydınlar Ocağı'nın Kültüralist Milliyetçilik Anlayışı; Anayasa Taslağı

[56] Nevzat Yalçıntaş İle Röportaj – 12.03.2015/İstanbul

[57] "Süleyman Yalçın ile Söyleşi" (Özal'la Demirel'i Buluşturma Çabasındayım), *Nokta Dergisi*, 22 Şubat 1987

Soğuk Savaş döneminin en etkili milliyetçi-muhafazakâr düşünce kuruluşu olan Aydınlar Ocağı'nın 1970'ler boyunca geliştirdiği Türk-İslam sentezinin milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerin kültüralizminin uç bir örneği olduğu savunulabilir. Kemalizm'in voluntarist değişim anlayışından fazlasıyla etkilenen ocak mensuplarının milli kültürün yeniden ihyası ana ideallerinin, yukarıdan aşağıya otoriter bir tarzla gerçekleştirilebileceğine dair inançları vardır (Taşkın, 2007:244).

Daha darbenin gerçekleştirilmesine 5 ay varken Coşkun Kırca, Adnan Başer Kafaoğlu ve Aydın Yalçın'ın hazırladıkları bir anayasa taslağı etkili çevrelerin ellerine çoktan ulaştırılmıştı. Aydınlar Ocağı'ndan Süleyman Yalçın ve Salih Tuğ imzalarını taşıyan bir taslak da ilgili mercilere hızla ulaştırılmıştır. Aydınlar Ocağı'nın hazırladığı taslakta devlet, millet ve vatandaşlar arası ilişkileri tanzim etmesi öngörülen öyle otoriter maddeler vardı ki darbe liderliğinin onay verdiği 12 Eylül Anayasası'nın dahi gerisine düşülmekteydi (Taşkın, 2007:257). Taslağın içeriği özetle; üniversite ve TRT gibi kurumların özerkliğine tepki, yasama karşısında yürütmenin güçlendirilmesi, idarede adem-i merkeziyetçilik yerine merkeziyetçilik sistemi esas alınması, senatonun kaldırılması, anayasa mahkemesinin yetkilerinin kısılması, zorunlu din dersi eğitimi, devletin vasıfları arasında "sosyal devlet" tabirinin bulunmaması gibi maddelerden oluşuyordu. 12 Eylül rejimi tarafından kabul edilen anayasa ile ocak üyelerinin hazırladığı anayasa taslağının büyük oranda aynı olması bizzat ocak başkanlarından Süleyman Yalçın tarafından da dile getirilmiştir: "Bizim hukukçu, tarihçi, sosyolog arkadaşlarla çalışarak oluşturduğumuz taslağın içindekilerle konseyin kabul ettikleri %75-80 aynıdır" (Taşkın, 2007:262).

Bunlara rağmen 12 Eylül anayasasının ocağın önerilerine göre daha ılımlı olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin; Şener Akyol anayasanın giriş bölümüne "Yüce Allah" ifadesi koymayı önermiş ama bu girişim başarısız olmuştur (Taşkın, 2007: 262-265). 12 Eylül rejimi ocak üyelerinin hazırladığı anayasa taslağının fazla sivri bulduğu yerlerini törpüleyerek almış, ama sonuç olarak büyük oranda taslağa bağlı kalmıştır. Din eğitimini zorunlu hale getiren maddenin Anayasa'da yer alması da Aydınlar Ocağı'nın ideolojisi doğrultusunda bir gelişmedir (Güvenç vd., 1991:159).

Prof. Süleyman Yalçın, Prof. Muharrem Ergin ve Aydın Bolak tarafından kaleme alınmış olan, ideolojik tercihlerin temel göstergesi sayılan Milli Mutabakatlar belgesinde 1982 Anayasası ile ilgili şu değerlendirme dikkati çekmektedir:

> "Milli kültüre dayalı olması söz götürmeyecek bu demokrasinin yolunu Türk milleti nihayet 1982 Anayasası'nda bulmuştur. Şimdi yapılacak şey, bu anayasanın gösterdiği istikametteki tabi gelişmeyi takip etmektir."[58]

Görüldüğü gibi Ocak, Anayasa'ya kesin bir tavırla sahip çıkmakta, hiçbir değişiklik istememekte ve toplumda çok geniş ve farklı çevreler tarafından dile getirilen yeni bir anayasa talebini kesinlikle reddetmektedir (Güvenç vd., 1991:131).

Aydınlar Ocağı tarafından hazırlanan anayasa taslağının aslında en önemli özelliği; milli-kültüre verilen önemin baskınlığıdır. Zaten Türk-İslam Sentezi, kavram ve model olarak, ortaya attığı önerme ve önlemler, savunduğu yön ve yöntemler açısından topyekûn bir kültür planlamasıdır (Güvenç vd., 1991:51).

Aydınlar Ocağı'nın ideolojisine göre milli kültür kontrol edilebilen, planlanabilen ve istendiği gibi kalıplandırılabilen bir olgudur. Ocağın kendisi için tanımladığı misyon ulusal kültürün biçimlendirilmesi, planlanması ve kontrol edilmesi için gerekli politikaları, kurumsal düzenleme önerilerini belirlemek biçiminde tanımlamak mümkündür (Güvenç vd., 1991:137). Bu milli kültür planı din-devlet ve milli kültür düşmanı hümanist kuşaklar yerine din-ahlak yanlısı sadık ve itaatkar nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Güvenç vd., 1991:52). Milliyetçiler Kurultayı'nda kabul edilen Kültür Komisyonu Raporu'ndaki bazı önerilere bakılarak bu kültür planlamacılığının ne kadar önemsendiği anlaşılabilir:

> "1. Sözlü ve görüntülü basında çalışan bütün görevliler devletin açacağı büyük kurstan geçmelidir.
>
> 2. Programcılar, güzel sanatlar, devlet, aile, vatan ve ordu, din, tarih gelenek konusunda çok yetkili kimselerin eğitiminden geçirilmelidir.
>
> 3. Türkiye üzerinde oynanmak istenen oyunlardan bu kişiler (TRT çalışanları) haberdar edilmeli; devletin istihbarat örgütlerince aydınlatılmalıdır.
>
> 4. Bütün bunlara karşın yabancı kültürlere ve ideolojilere yakınlık duyanlar TRT'den uzaklaştırılmalıdır."[59]

[58] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü*, sayı:279, Temmuz 1986

Türk-İslam sentezi muhafazakârlığını şekillendiren kuşağın anlaşılmasında en belirgin özelliğin ulus-devlet inşa sürecinden öğrenilen "soyutlama yoluyla toplumsal gerçekliğe mesafe alınması ve bu dışsal ilişki veri kabul edilerek toplumsal gerçekliğin dönüştürülebileceğine dair bir inanç geliştirilmesi" olduğu söylenebilir (Taşkın, 2003:398). Bu nedenle Kemalist kadronun yeni bir kültür oluşturma yolunda izlediği politikalar örnek alınmış, milliyetçiliğin ön şartının milli kültürün oluşturulması olduğu fikri benimsenmiştir:

> "Milliyetçilik ise, kültürcülük, milli kültürcülük demektir. Çünkü kültür, milleti millet yapan, onu başkalarından ayıran, fertleri mensubiyet duygusuyla birleştirerek millet dediğimiz tabir cemiyeti meydana getiren sosyal akrabalık bağlarının bütünüdür." [60]

> "Atatürk'ün kurduğu milli devletin en büyük özelliklerinden birisi homojen yapısıdır. Homojen yapı aynı zamanda milli devletin en büyük gücüdür. Milli devletin homojen yapısı milli kültür etrafında birleşmemizle milli kültür unsurlarının bütün milletimizin hayatının bir parçası yapılmasıyla, yaşam tarzı yapılmasıyla mümkün olacaktır. Gerek demokratik rejimin, gerekse çağdaşlaşma hareketinin başarısı büyük ölçüde bunların ihtiyaçlarına uygun kültür gelişmesi ile gerçekleştirilebilir."[61]

12 Eylül restorasyonunu büyük bir fırsat olarak gören Aydınlar Ocağı çevresinin bu dönemde faşist-korporatist fikirlerini açıklıkla ve inceltme gereği duymadan savunabildiklerini görüyoruz (Taşkın, 2002:399). Bu durumun en önemli nedeni yeterli devlet desteğini alabilmeleridir. Nitekim sentezin fikirleri somut birtakım devlet kurumlarında işlerlik kazanmıştır; AKDTYK (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu) ve DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (Akarçay, 2008:130). DPT'nin 1983 Milli Kültür Raporu ve AKDTYK'nin Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikasının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında İnceleme Başlıklı Raporu sentez fikrinin en belirgin şekilde işlendiği önemli raporlardır.

Mehmet Kaplan'ın 1983'te yeni kurulan Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu'nun (AKDTYK) 4 kişilik yönetim kuruluna atanması, 12 Eylül'cülerin restorasyon sürecini kimlerle yürütmek istediklerinin de bir işaretiydi (Taşkın, 2007:228). 12 Eylül sonrası AKDTYK'ye yapılan atamalarda milliyetçi-

---

[59] Milli Kültür Raporu (Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 1983: 1920/300)
[60] Milli Mutabakatlar, *Türk Kültürü* Dergisi, sayı: 279, Temmuz 1986
[61] Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında İnceleme Raporu, AKDTYK, 20.6.1986

muhafazakâr kesimlerin yerleştirilmelerine gösterilen özen dikkat çekicidir. 1980 yılı başında iktidarda olan AP'nin Kültür Bakanlığında görev yapan 49 kişiden 23'ü[62] 1982'de AKDTYK'ye atanırken, 1978 CHP iktidarı döneminde Kültür Bakanlığı Yüksek Kurulu üyelerinden hiçbiri kuruma atanamamıştır (Taşkın'dan akt. Basmacı, 2009: 82). 12 Eylül'den sonra restore edilen Türk Tarih Kurumu'na 1983'te atananlar, Kafesoğlu ve onun tezine yakın olan Bayram Kodaman, Altay Köymen, Bahaettin Ögel, Hakkı Dursun Yıldız, Faruk Sümer gibi kişilerdir (Taşkın, 2007:273). Dolayısıyla Kabaklı ve Kaplan'ın yanı sıra Aydınlar Ocağı'nın diğer üyeleri de AKDTYK'den büyük şeyler ummaktaydılar (Taşkın, 2007:241).

AKDTYK'nin Cumhurbaşkanı Kenan Evren başkanlığında 20 Haziran 1986 günü yaptığı toplantıda "Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikasının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar" başlıklı rapor görüşülmüştür. Toplantıya katılanlarca benimsenen rapor, özetle Türk-İslam Sentezi istikametini göstermektedir (Güvenç vd., 1991:59). Raporun baş kısmında kültürün özellikleri belirtilmeye çalışılırken, "Milli kültürümüzün kaynakları olan Türk kültürü ile İslam kültürü sonradan Anadolu'da Selçuklular ve özellikle Osmanlılar zamanında tam bir senteze ulaşmıştır" denilmektedir. Rapor, aslında birbiriyle çelişen Atatürkçülük ve Türk-İslam Sentezini bağdaştırmaya çalışan bir nitelik taşımaktadır. Sıklıkla Atatürk ve milli kültür ilişkisi üzerine atıflarda bulunulmakta ve aslında ideolojik çıkış noktasını bu şekilde "meşrulaştırmaktadır". Güvenç'in ifadesiyle, görünüşte planlanmış resmi bir kültür yaratılmasından kaçınılırken, tümüyle böyle bir kültüre yönelik bulunmaktadır (Güvenç vd. 1991, 95-97).

AKDTYK tarafından benimsenmiş milli kültür politikasının en belirgin özelliği Türk-İslam Sentezi diye özetlenen ve belirli bir çevrenin görüşünü yansıtan bir tür yeni ideolojiye dayanması ve ANAP iktidarının siyasal programını benimseyerek o doğrultuda kimi zorlamalar ve yükümlülükler getirmeye çalışmasıdır (Güvenç vd. 1991:105).

Sentezin fikirlerinin işlerlik kazandığı bir diğer kurum olan DPT'nin Milli Kültür Ana Komisyonu ile alt komisyonlarını oluşturan öğretim üyeleri, sanatçı ve

[62] Aralarında İbrahim Kafesoğlu, Faruk Sümer, Altan Köymen, Bahaettin Ögel, Hakkı Dursun Yıldız gibi milliyetçi-muhafazakâr isimler bulunmaktadır.

bürokratlardan çoğu Aydınlar Ocağı üyesi, yakını ya da yandaşı olarak tanınıyordu. Hatta Türk-İslam Sentezi, 1983'te DPT'nin Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu şeklinde V. Beş yıllık Kalkınma Planı'nın ek belgesi olmuştur (Güvenç vd., 1991: 34-36). DPT tarafından 1983 yılında yayınlanan Milli Kültür Raporu'nda millet, kültür, Türk, İslam ve sentezle ilgili, doğru, yarı-doğru, yarı doğru – yarı yanlış, hatta tümüyle geçersiz önermelere dayalı çok çeşitli görüşlere yer verilmiştir (Güvenç v.d, 1991, s.48). Rapordaki sentez anlayışı Yüksek Kurul üyesi Mehmet Kaplan'ın "Büyük Senteze Doğru" makalesinde ve Aydınlar Ocağı Başkanı ile iki üyesinin imzasıyla yayımlanan Milli Mutabakatlar metnindeki değerlendirmelere paralellik göstermektedir. Özünde Türklük ve İslamiyet unsurlarına dayandırılmaya çalışılan "milli kültür"ün yozlaştığı, yeni kuşaklar tarafından yeterince bilinmediği ve benimsenmediği, Atatürk'ün yaratmaya çalıştığı milli kültür bilincinin ondan sonraki dönemlerde yeterince önemsenmediği ve kaybedildiği üzerinde hemfikirlik söz konusudur.

DPT'nin Milli Kültür Raporu (1983) ne teşkilatı, ne de komisyon üyelerinin mensup bulundukları kurumları bağlamaktadır. Ancak bu tür raporların temel plan dokümanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ocak mensuplarınca Türk milletine yapılan Milli Mutabakatlar çağrısı da, Milli Kültür Raporu'na uygun ve paralel olarak hazırlanmıştır (Güvenç vd., 1991:42).

4.2. ANAP ve Turgut Özal ile Ocak Üyelerinin Devlette Kadrolaşma Süreci

ANAP'ın iddiası; liberalizm, milliyetçilik, muhafazakarlık ve sosyal adalet politikalarını tek çatı altında toplamaktı (Mert, 2007:49). Özal, milliyetçi-muhafazakâr çevrelerle olduğu kadar, sivil-bürokratik seçkinler ve iş dünyası ile de güçlü ilişkilere sahipti. ANAP'ın ideolojisini tanımlarken bilinçli olarak "liberalizm" ifadesinden kaçındı ve milliyetçi-muhafazakârlığı tercih etti ve bu doğrultuda sıklıkla, "Partimiz milliyetçi-muhafazakardır. Liberalizm bir ekonomik sistemdir. Bizde de öyle bir grup yoktur" şeklinde demeçler vermeyi zorunlu gördü (Taşkın,

2007:309). ANAP iktidarının ideolojik tutumu bu nedenle Türk-İslam sentezi söylemi ile birleşmiş, özdeşleşmiştir (Bora ve Can, 1991:156). Özal'ın kardeşi ve ANAP'ın önde gelen sözcülerinden Yusuf Bozkurt Özal'ın, "Biz açıkça muhafazakar bir partiyiz. Liberal değiliz. Bu kelimeyi yanlış kullanıyorlar. Liberallik dışarıda her çeşit ahlaki şeye açıklık demektir. Biz muhafazakarız, milli, ahlaki değerlere bağlıyız" demeci, Aydınlar Ocağı'nın önemli ismi Prof. Ayhan Songar tarafından, "Bu sözleri geçtiğimiz yılların en sevindirici haberi ve vaadi olarak kabul ediyorum... kültürümüzün geleceği için bir teminat sayıyorum"[63] şeklinde büyük bir övgüyle karşılanacaktı (Taşkın, 2007:310). Bu söylemlerine rağmen şunu da belirtmek gerekir ki; Özal, milli kimliğin ihyası veya muhafazası uğruna, çok sevdiği ifadesiyle, Türkiye'nin 'asrın icaplarından' koparılmasını kabullenemezdi. Kültürel sızmalardan milliyetçi-muhafazakâr entelektüeller kadar korkmuyordu (Taşkın, 2007:312).

Taha Akyol'un bir değerlendirmesi, milliyetçi-muhafazakar çevrelerde Özal ve benzerlerinin nasıl algılandığına dair bir fikir vermektedir: "27 Mayısçıların kurduğu DPT, 1965 yılına kadar devletçi-seçkinci görüşü benimsenmiştir... Doğan Avcıoğlu gibi tepeden inmeci teorisyenler DPT'den gçmişlerdir. DPT'nin bu devletçi-seçkinci havasına, 1965'ten sonra yeni bir renk katılmıştır. Bu yeni renk, Turgut Özal, Nevzat Yalçıntaş ve Ekrem Ceyhun'un etkili oldukları devirlerde daha da belirginleşmiştir. Köylü veya taşra kökenli yeni teknisyenler, muhafazakar halk çocuklarıdır"[64] (Taşkın, 2007:294).

Aydınlar Ocağı ile ANAP'ın siyasal ve entelektüel düzlemde yollarının kesiştiğini gösteren yukarıda bahsettiğimiz ideolojik ortaklıktan başka da birçok neden vardır. ANAP'ın kurucularından Veysel Atasoy, Kazım Oksay, Mustafa Taşar ve Ercüment Konukman Aydınlar Ocağı mensupları arasındaydılar. Özal zaten 1970'lerden itibaren ocakla sıcak ilişki içindeydi (Bora ve Can, 1991:203).

Aydınlar Ocağı, 1979'da Ankara'da "Türkiye'nin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Meseleleri" ve 14-17 Mayıs 1980'de İstanbul'da "Milli Kültür Meseleleri" seminerlerini düzenledi. İstanbul'daki seminerin sonuç bildirisinde

[63] Ayhan Songar, *Tercüman*, 27 Aralık 1987
[64] Taha Akyol, "Objektif", "Bürokratlar", *Tercüman*, 27 Temmuz 1985

"İnanç dünyası ahlak ve hayat nizamı olarak, Türk-İslam Sentezine göre, Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıkları bünyesinde ve TRT hizmetlerinde Devlet ve Hükümetçe ciddi, ehline değer veren bir kadrolaşmaya ve konunun ağırlığı ve ehemmiyeti ile mütenasip bir teşkilatlanmaya gidilmelidir" deniyordu (Türk Edebiyatı Dergisi, 1980: 80). 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi Aydınlar Ocağı'na bu fırsatı verdi. TRT, YÖK, Üniversite Rektörleri, Milli Eğitim Bakanlığı vb. kadroların oluşturulmasında Aydınlar Ocağı üyeleri önemli sayılan yönetim görevlerine atandılar. Daha önce de bahsedildiği üzere DPT'nin 9 Haziran 1982'de topladığı V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Çalışmalarına büyük ölçüde egemen oldular ve 1983 yılında yayımlanan Milli Kültür Raporu adeta bir Ocak belgesi hüviyetini taşıyordu (Güvenç vd., 1991:159).

Aynı paralelde olarak, Ocak'ın 14-15 Eylül 1984'de İstanbul'da topladığı "Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler ve Türkiye'deki Oyunlar" adlı seminerinin açılışına Celal Bayar, Başbakan Turgut Özal, Vehbi Dinçerler, Mükerrem Taşçıoğlu, Ali Tanrıyar gibi bakanlar katıldı (Güvenç vd., 1991:160). Yine 12 Mayıs 1984'te Aydınlar Ocağı ile Boğaziçi Dergisi'nin düzenlediği "Milli Kültürümüz ve Temel Meseleleri" seminerine Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu katılmış, ocağa üye olmuştu. Ayrıca Ocak'ın 26-28 Mayıs 1978'de topladığı Milliyetçiler III. Büyük İlmi Kurultayı'nın iktisat ve çalışma komisyonlarının çalışmalarına Turgut Özal da katılmıştı (Güvenç vd., 1991:159).

Ocak üyelerinin 12 Eylül sonrası demokrasiye geçiş ortamında etkin olduğu, ANAP, MDP ve DYP'ye üye verdiği Süleyman Yalçın'ın şu sözlerinden de anlaşılmaktadır:

> "Turgut Bey, Aydınlar Ocağı içinde kıymetli, toplayıcı bir insan olarak bilinir. Başbakan yardımcılığından istifa ettiği sırada Ulusu başkanlığında bir parti oluşturma çabası vardı. ... Turgut Bey o sırada görüştüğümüzde kendisinin ayrı bir parti kuracağını söyledi. Benim ve bazı arkadaşların bizzat kurucu olarak girmesi için teklifler oldu. Birkaç defa görüştük. Ben kendimi yokladım. Siyasete girecek bir karaktere sahip olmadığımı düşündüm. Bunu mukabil mesela Kazım Oksay girdi. Aydınlar Kulübü'nde kurucu olan İsmail Dayı ve birçok başkaları girdi" (*Yeni Gündem* Dergisi, no:51: 13).

Ocak ile ANAP'ın oldukça aşikar olan yakınlığı hem ANAP'ın ideolojik yönelimine hem de milliyetçi-muhafazakar düşüncenin İslami yorumlarının 1980

sonrası kendine meşruiyet alanı bulmasına dayanmaktadır. Bora ve Can'ın ifadesiyle; resmi ideoloji içinde İslam'a bir meşruiyet alanı yaratılmış olması, İslami söyleme dayanarak politika yapan güçlerin yasallık düzeyindeki konumlarını geliştirmiştir. Türk-İslam sentezi doktrinini benimseyen kadrolar bürokrasi içinde ağırlıklı olmuşlar, bizzat iktidarda yer almışlardır (1991:566). Türk-İslam sentezi doktrininin devlet katında kabul görmesi birçok İslami gücün kamusal düzeyde güçlenmesini sağlamıştır.

Resmi ideoloji içinde İslam'ın meşruiyet alanı kazanmış olması TRT'nin yayın prensipleri arasında şu ifadenin yer almasından da anlaşılmaktadır: "Dinin, dince kutsal sayılan değerlerin, din görevlisi ve din eğitimcisinin küçük düşürülmesini önleyen bir prensibe yer verilmelidir. Bütün bu işler için TRT bünyesinde bir Dini Yayınlar Dairesi kurulmasının faydalı olacağı düşünülmelidir. Özellikle televizyonda yayınlanan ve sağlam Türk aile düzen ve müessesesini sarsan yayınlar önlenmelidir."[65]

Bu kamusal kadrolaşmaya bir diğer örnek; 12 Eylül sonrası TRT yönetim kurullarına Prof. Zeynep Korkmaz, Ayhan Songar, Hasan Eren, İbrahim Agah Çubukçu, Altemur Kılıç, İsmet Giritli gibi ocak üyelerinin atanmasıdır (Basmacı, 2009: 83). Ayrıca Aydınlar Ocağı'nın pek çok ismi üniversitelerde dekanlık ve rektörlük görevlerine atanmışlardır; Salih Tuğ (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı), Tarık Somer (Ankara Üniversitesi Rektörü), Hikmet Tanyu (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı) gibi.

Daha ileri bir tarihe gittiğimizde yine Aydınlar Ocağı'nın 1987 yılında toplanan Dördüncü Milliyetçiler Kurultayı'na hükümetin yoğun katılımı olduğunu görüyoruz. Bakanlar Kurulu'nun üç üyesi, Kazım Oksay, Vehbi Dinçerler ve Hasan Celal Güzel çalışmaları izlemişler, ayrıca konuşmacı olarak da katkılarda bulunmuşlardır. Her üç bakan da konuşmalarında ideolojik yandaşlıklarını ve Türk-İslam Sentezi düşüncesini paylaştıklarını dile getirmişlerdir. Böylece Aydınlar Ocağı, sadece 12 Eylül askeri yönetimi için değil ANAP iktidarınca da beğenilen desteklenen bir kuruluş olduğu özelliğini ortaya koymuştur. Nitekim Kurultay

[65] Milliyetçiler Kurultayı Bildirisi, Dini Hayat Komisyonu Raporu'ndan akt. Güvenç, Şaylan, Tekeli, Turan. (1991) Türk-İslam Sentezi, s.110, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

çalışmaları sırasında, hükümet icraatının herhangi bir eleştiriye tabi tutulmadığı gözlemlenmiştir (Güvenç vd., 1991:130).

ANAP ile Aydınlar Ocağı arasındaki bu kadrolaşmayla görünen organik bağ ne kadar güçlü olsa da ideolojik düzlemde her zaman aynı çizgide hareket ettiklerini söylemek mümkün gözükmemektedir. Özal'ın savunduğu ideolojik değerlerin 1985 sonlarına doğru iyice belirginleşmesi, parti içinde liberal ve muhafazakar kanatların çekişmesi ve bizzat kendisinin önayak olduğu gelişmeler sonucu milliyetçi-muhafazakar çevrelerde ortaya çıkan tepkisellik, yoğun ve kötümser bir popüler kültür eleştirisi furyasıyla ortaya çıktı. Taha Akyol veya Ahmet Kabaklı gibi kalemler, kitlelerin rafine kültürden uzaklaştırılmasına sitem eden yazılar yazmaya başladılar (Taşkın, 2007:317). Kabaklı, oldukça erken sayılabilecek bir dönemde, 1985'te, ANAP'a eleştiriler yöneltmiştir: "Herşey ekonomiden ibarettir diyenler aldı yürüdü. 'Herşey ahlakla başlar, onsuz bozulur, onunla düzelir. İktisadın temeli de ahlaktır' dediğiniz zaman buna gülenlerden Allah'a sığınırız."[66] Akyol'un, ANAP'taki parti içi mücadeleyi tarihsel süreklilik içine yerleştirme çabası da son derece ilginçtir (Taşkın, 2007:319): "Olay AP'deki çekişmelere benziyor. 1969'dan sonra AP'deki liberal denilenlerle muhafazakarların çatışması kızışmış, 27 Mayıs'la uzlaşmayı savunanlar 'hışımlı' dedikleri muhafazakarları tasfiyeye kalkmışlardır... Burada önemli bir noktaya dikkati çekelim. Ekonomi ve kültür liberalleri, muhafazakarlara karşı daima siyasi otoriterliği tercih edebilirler. AP'deki liberallerin 27 Mayıs'la uzlaşmaları gibi..."[67] Milliyetçi-muhafazakar entelektüellerin bu ideolojik eleştirilerine karşın Özal, seçmen desteği açısından önemli gördüğü milliyetçi-muhafazakar kanada yönelik olarak merkez sağa özgü pragmatizmi sürdürecek ve onları küstürmemeye de gayret gösterecekti. Dolayısıyla Özal'ın iktidarı boyunca hem hitap ettiği muhafazakar kitlelere ve milliyetçi-muhafazakar entelektüellere, hem de parti içindeki liberal kanada karşı iki tarafı da idare etmeye yönelik bir tavır takındığı, muhafazakarlık ile liberalizm arasında bir sentez oluşturma arayışı içinde olduğu söylenebilir.

[66] Ahmet Kabaklı, "İktisat Önde Gider", *Tercüman*, 15 Şubat 1985
[67] Taha Akyol, "ANAP'ta Kimlik Krizi", *Tercüman*, 16 Ekim 1986

4.3. Milli Eğitim Politikalarında Türk İslam Sentezi ve Ocak Üyelerinin Etkileri

Aydınlar Ocağı mensupları eğitimi milli kültürün muhafazası, zenginleştirilmesi ve yayılması politikasının en önemli uygulama aracı olarak görmüşlerdir (1988: 101). Milli kültürün yeniden ihyası öncelikle milli eğitimden geçmektedir ve bu nedenle ocak üyeleri iktidarda etkin olmaya başladıklarından itibaren eğitimle ilgili kurumlarda söz sahibi olmuşlar, çalışmalarını bu doğrultuda yoğunlaştırmışlardır. Güvenç'in ifadesine göre yalnız MEB ve YÖK gibi resmi öğretim kurumları değil, yaygın eğitime katılan, katkıda bulunan bütün eğitim-bilim-kültür ve iletişim kurumları bu Türk-İslam Sentezi planının kapsamına alınmıştır (1991:51). Topladıkları kurultaylarda eğitim meselesi için ayrı bir komisyon oluşturulmuş olup, bu komisyonun milli eğitime bakış açısı şu şekildedir:

> "Türk Milli Eğitimi'nin hedefi, hür mesuliyet idrakine sahip mes'us olabilecek insan yapısını, yani örnek Müslüman Türk'ü inşa etmektir. [...] Bu hususta öğretmenin ve ders kitaplarının eksik ve hatalardan kurtarılması gerekmektedir."[68]

Görüldüğü üzere Aydınlar Ocağı, önceki eğitim sisteminin hatalarla dolu olduğu ve bunların bir an evvel kendi öncülüklerinde düzeltilmesi gerektiği düşüncesine sahiptir. Onlara göre geçmişte yapılan bu hatalardan dolayı Türk gençliği sosyalizm, komünizm gibi 'sapkın' ideolojilere yönelmişlerdir. Resmi ideoloji de aynı doğrultuda 1982 Anayasası'nda cemaatçi-hiyerarşik İslamı, otoriter devletçi Kemalizme yardım etmesi ve destek vermesi için göreve çağırmıştır. Amaç, öğrencileri ve gençliği, sosyalizmin her renginden gerçek siyasal kültürel liberalizme kadar uzanan bütün zararlı ideoloji ve düşünce akımlarından korumaktır (Kaplan'dan akt. Akarçay, 2008:138).

1982 Anayasası'nın hazırlanmasında ne kadar etkili olduğundan daha önce bahsettiğimiz Aydınlar Ocağı, 10 Mayıs 1981'de Milli Eğitim ve Din Eğitimi seminerinde devletin zorunlu din eğitimi vermesinin laiklikle çelişmediği görüşünü

[68] Milliyetçiler Kurultayı Bildirisi, Eğitim Komisyonu Raporu'ndan akt. akt. Güvenç, Şaylan, Tekeli, Turan. (1991) Türk-İslam Sentezi, s.115, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

ortaya atmıştı (Bora ve Can, 1991:174). Askeri yönetim de dini, toplumun birliğini-bütünlüğünü sağlamaya dönük bir motif olarak değerlendiren bu yaklaşımı tamamen benimsedi. Kenan Evren 23 Temmuz 1981'deki konuşmasında ilkokul, ortaokul ve liselerde zorunlu din dersi gibi Aydınlar Ocağı'nın uzun süredir özlem duyduğu bir kararı müjdeledi (Taşkın, 2007:251).

Resmi ideolojiden aldığı destekle milli eğitim politikalarında oldukça belirleyici olmaya başlayan Ocak söylemleri detaylı bir şekilde eğitim programlarının nasıl olması gerektiğini açıklıyor, ders kitaplarının içeriğine kadar karışıyordu:

> "Örgün din eğitimi ana okullarından itibaren başlatılmalı; ilkokul, ortaokul ve liselerin bütün sınıflarında ders saatleri yeterince arttırılarak verilmelidir. Din eğitimi sadece Din ve Ahlak Kültürü dersleri içerisinde değil, diğer derslere de yansıtılarak verilmeli: Din ilimleri ve Fen ilimlerinin mutalaları arasında çatışma olduğu şeklindeki yanlış anlayışa meydan verilmemelidir." [...] "Ülkemizin din görevlisi ve branş öğretmenine olan ihtiyacı gözönüne alınarak, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerindeki haklı bir gerekçeye dayanmayan kız ve erkek öğrenci kontenjanları sınırlamaları kaldırılmalı, İmam Hatip Liselerinin mesleğe ve yüksek öğrenime yönelik statüsü muhafaza edilmelidir. Yüksek Öğretim Kanunu yeniden gözden geçirilerek İlahiyat Fakültelerine yeterli sayıda öğretim elemanı kadrosu verilmeli; bu elemanların yurt içinde ve yurt dışında mesleki bilgi ve görgülerinin arttırılması imkanları sağlanmalıdır."[69]

Yine bir diğer Ocak kurultayından sonra Eğitim Komisyonu Raporu'nda, ilköğretim programlarında yapılması gereken değişikliklerle ilgili şu açıklama yapılıyordu:

> "İlköğretim programları yeniden ele alınmalı, milli, dini ve örfi değerlerimizi muayyen seviyede ele alan ve onları yarının vatanına, milletine, dinine, bayrağına, tarihine bağlı tezatsız Türk vatandaşı olacak çocuklarımıza verecek programlar geliştirilmelidir. Ders kitapları anadilin güzelliğini aksettirecek şekilde ve öğrencinin seviyesine uygun bir şekilde yazılmalıdır. Türkçe ilkokul programlarında oldukça ağırlıklı yer almalıdır. Milli ve dini bünyemize uymayan bilgiler programlardan çıkarılmalıdır."[70]

Dolayısıyla 1982 Anayasası klasik laik Kemalizm çizgisinden saptı, okul sistemi içerisinde dini dogmaların öğretilmesini zorunlu hale getirdi. Milliyetçiliğin

[69] Milliyetçiler Kurultayı Bildirisi, Dini Hayat Komisyonu Raporu'ndan akt. Güvenç, Şaylan, Tekeli, Turan. (1991) Türk-İslam Sentezi, s.110, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

[70] Milliyetçiler Kurultayı Bildirisi, Eğitim Komisyonu Raporu'ndan akt. akt. Güvenç, Şaylan, Tekeli, Turan. (1991) Türk-İslam Sentezi, s.116, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

ve dinciliğin, Türkçülüğün ve İslamcılığın resmi ideolojiye entegrasyonunun en belirgin olduğu alan milli eğitim oldu (Kaplan, 2002:798). Ancak laik Kemalist çizgiden sapsalar da, Kemalizmin yeni ve farklı bir yorumunu geliştiriyorlardı. Bu yüzden 1982'den itibaren ders kitabı olarak okutulan Mükerrem Su ile Ahmet Mumcu'nun İnkılap Tarihi kitabında, Atatürk'ün kesinlikle dinsiz olmadığı, hiçbir dönemde Anadolu'da Cumhuriyet dönemindeki kadar cami yapılmadığı belirtilmiştir (Bora ve Can, 1991:175). Bu yeni Atatürkçülük yorumu, bir ideolojiyi toplumsal bilinçaltına işlemenin en doğal ve en kolay yolu olan 'milli eğitim' içinde geliştirilerek milliyetçiliğin ve vatanı sevmenin aynı zamanda İslam dinini benimsemek ve sevmekten ayrılamayacağı fikrini, Türk toplumunun en değer verdiği siyasi kişilik üzerinden örnek göstererek başarıya ulaşmayı amaçlıyordu ve nitekim öyle de oldu.

4.4. 1980'lerin Sonu: Ocağın Gerileyişi

Aydınlar Ocağı, askeri yönetim döneminde sağladığı etkiyi ANAP döneminde de sürdürebilmiştir. Ama Türk-İslam Sentezi konusunda tartışmalar açıldığında ANAP bu sentez yanında MÇP gibi açıkça yer almamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere ANAP, ideolojik anlamda Aydınlar Ocağı ile birebir örtüşmüyor, parti içindeki liberal ve muhafazakar kanatları birarada tutabilmek ve oy kaybetmemek için denge politikası izliyordu. ANAP'ın Aydınlar Ocağı'na yönelik gerçek tavrı 1980'lerin ikinci yarısından itibaren belirginleşti. 1987 milletvekili seçimleri kampanyasında Özal'ın yürüttüğü kampanya içinde Türk-İslam Sentezi sloganı yer almadı. ANAP'ın dışa açılması ekonomik politikası ve kurmak istediği dış ilişkiler açısından bu sentez yeterli bir ideolojik çerçeve oluşturmuyordu (Güvenç vd., 1991:174). 1980'lerin sonunda ANAP, Türk-İslam sentezi ideolojisinin önerdiği katı milliyetçi-muhafazakar anlayış yerine yeni dünya düzenine ayak uydurarak neo-liberalizmi ve pragmatizmi benimseyen bir politika izlemeyi tercih etmişti. Nitekim Nuray Mert'in ifadesiyle özellikle Aydınlar Ocağı'nın savunduğu en önemli

ideolojik söylemlerden biri olan “devlet” vurgusu, ANAP ile birlikte sağ söylemde yerini hızla “piyasa”ya bırakmıştı (Mert, 2007:36).

1990’lı yılların başından itibaren Aydınlar Ocağı’nın siyasal alandaki gücünün azaldığı gözlemlenmektedir. Bunun başlıca üç nedeni olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir: Birincisi; 1980’li yıllar boyunca Ocak ile ANAP arasında süregelen yakınlık ve kadrolaşma ile gerçekleşen içiçelik durumu diğer sağ partilerin Ocak’tan uzaklaşmasına neden olmuştur. İkincisi, ANAP ile olan bu geçici yakınlığın da zamanla gerçek yüzünün ortaya çıkması sonucunda Aydınlar Ocağı siyasal düzlemde bir boşluk içine düşmüştür. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi ise, Soğuk Savaş’ın bitişiyle şimdiye kadar ideolojik söylemlerini Soğuk Savaş’ın yarattığı zemin üzerine kurmuş olan Ocağın söylemsel bir kısırlık içine düşmesidir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte işlevselliğini ciddi ölçüde yitirme tehlikesi içinde bulunan milliyetçi-muhafazakar entelektüeller krizi atlatmak için söylem ve araçlarını acilen zenginleştirmek ve yenilemek zorunluluğuyla karşı karşıyaydılar (Taşkın, 2007:325). Taha Akyol, milliyetçi muhafazakar geleneğin Soğuk Savaş’ın bitişiyle içine düştüğü söylemsel kısırlığını, Turgut Özal’ın ‘yeni-sağ’ ideolojik vizyonuna eklemlenerek aşmaya çalıştı. Milliyetçi-muhafazakarlığın reaksiyoner içeriğinin sınırlarını aşmaya girişti (Taşkın, 2007:329). Onun 1980’lerin sonunda Türk sağının temel krizinin ne olduğuna dair gözlemleri şöyledir; “Kemalist-jakoben bürokrasiye karşı köylü kitlelerin siyasi hareketi olarak ortaya çıkan Türk orta sağı, kendi eseri olan ‘sanayi toplumu’ karşısında bir siyasi felsefe bunalımına sürüklenmiştir. Kökleri ve klasizmi sanayi öncesi toplumda bulunan geleneksel veya ‘milli ve manevi değerlerimiz’, sanayi toplumu haline getirdiğimiz şehirleşen-bireyleşen Türkiye’de nasıl temsil edilecek?" (Akyol’dan akt. Taşkın, 2007:332).

1990 yılından itibaren kendilerini giderek etkisiz hisseden Aydınlar Ocağı eski genel başkanı Süleyman Yalçın’ın “Harp gibi bir buhrana ihtiyacımız var” tespitinde bulunması çok anlamlıdır. Milliyetçi-muhafazakâr entelektüellere Kürt sorununda devletin meşruiyetine ilişkin yeni görevler düşse de İslamcı entelektüeller karşısında giderek güç yitirdikleri de gözlenmektedir (Taşkın, 2007:387)

Bu gerilemenin bir diğer nedeni ise muhafazakâr milliyetçiliğin yerini ANAP ve yeni sağ ekonomi politikaları ile birlikte gelişme ortamı bulan liberal milliyetçiliğin almasıdır. Özal'ın 1980'lerin sonlarına doğru ortaya koyduğu liberal politikalar sonucunda ortaya çıkan kentli yeni orta sınıf, yeni bir milliyetçilik anlayışı ve milli kimlik tanımı yapıyordu. Bora'ya göre (1994: 17) bu anlayış, modernleşmeyi iktisat ideolojisiyle anlamlandıran, modernleşme sürecinin kalkınmacı-gelişmeci veçhesini öne çıkartan bir söylemdir. Bu söylemde millî kimlik, dünyanın ileri /zengin ülkelerinin yani Batı'nın düzeyine erişme şevki ve yeteneği temelinde tanımlanır. Liberal milliyetçilik söyleminin temel etmenlerinden biri, ekonomiyi, milli pazarı/piyasayı bir milli gurur kaynağı olarak sunmasıdır.

Bu kitlenin yarattığı yaşam tarzı Batılı yaşam tarzından daha farklı, İslam'dan uzak ancak Türklük unsurunun modernleşmeyi daha fazla sağlaması nedeniyle bu unsurun ağır bastığı yeni bir yaşam tarzı olacaktır. Bununla birlikte bu "Türklük" artık modernleşmiş, Batılılaşmış olan Türklüktür. Popüler milliyetçiliğin ortaya çıkış nedeninin Amerikalılaşmak olduğu söylenebilir. Temelde bir kimlik bunalımın yattığı görülür ancak bunun ötesinde bir Batılı gibi olmak onlarda olan ne varsa bizde de var mantığı ile hareket etmek söz konusudur (Kozanoğlu, 1995:125-156). Kuşkusuz medya da bu dönemde liberal milliyetçiliğin hizmetinde bulunmuş, yeni liberal politikaları topluma benimsetmede önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla muhafazakâr milliyetçiliğin gerilemesi, Türk-İslam sentezine içkin olan söylem ve değerlerin bu dönemde artık toplumsal alanda bulduğu karşılığın azalmasıyla ilişkilidir. Batılı yaşam tarzını ve zihniyetini benimsemek yeni popüler milliyetçiliğin temel dayanaklarından biri olmuştur.

Sonuç olarak, siyasal düzlemde yalnızlık ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle söylemsel kısırlık içine düşmesinin yanında milliyetçi-muhafazakârlığın 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gerilemeye başlamasının diğer nedeni liberal milliyetçiliğin siyasal ve toplumsal düzeyde etkin olmasıdır. Milliyetçiliğin ayrılmaz unsuru olarak görülen din olgusunun yerine modernleşme ve Batılılaşmayı koyan bu milliyetçilik anlayışının 90'lı yıllarda etkin olmaya başlaması muhafazakâr milliyetçiliğin "devlet" ve "din" üzerine kurulu söylemlerini yerinden sarsmış, "piyasa" ve "Batılılaşma" milliyetçiliğin asli unsurları olarak görülmeye başlanmıştır.

SONUÇ

Türk siyasi tarihinin son çeyrek asırdır etkin bir aktörü olan milliyetçi-muhafazakâr ideoloji ve onun en etkili entelektüel faaliyeti olan Aydınlar Ocağı incelenirken tarihsel ve kültürel arka planının yeterince ele alınmaması yönündeki boşluğu doldurmak amaçlı gerçekleştirilen bu çalışmada, Aydınlar Ocağı ile etkinliğinin zirvesine çıkan milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin tarihsel ve kültürel arka planı incelenmiş, bu arkaplanın Aydınlar Ocağı'nın kuruluşu ve faaliyetleri üzerinde nasıl bir rol oynadığı irdelenmiştir.

Türkiye'nin siyaset sahnesinde önemli roller oynamış, özellikle 1980 sonrası yaşanan birçok toplumsal ve kültürel değişimin ideolojik öncülüğünü yapmış olan Aydınlar Ocağı ve onun fikriyatının temellerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar dayanmakta olduğu görülmüştür. Önceleri birbirine karşıt olarak konumlanan milliyetçi ve muhafazakar düşünceler 19. Yy'ın ikinci yarısından itibaren birbirine eklemlenmenin örneklerini vermeye başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan hemen hemen bütün düşüncelerin ortak noktası "vatanı kurtarmak" olmuş ve başlarda kurtuluşun bu düşüncelerden birinin seçilmesi ile olacağı düşünülmüşse de, daha sonraları tek başına kurtuluşun mümkün olmayacağı anlaşılmış, "orta yol arayışı" etrafında milliyetçi-muhafazakâr eklemlenme filizlenmiştir.

Din ile milliyetçiliğin birbirinden ayrılamayacağı üzerine kurulan bu orta yol anlayışını savunanların yeni kurulacak olan rejimin kendi ideolojilerini temel almasını istedikleri, pozitivist inşacı Kemalist düşünceye karşı ortak paydada birleşseler de Cumhuriyet kurulduktan sonra siyasi alanın içinde kalabilmek için geçici olarak bu karşıtlığı terk ettikleri görülmüştür. Kemalist modernleşmeye karşıt değillerdir, fakat birebir aynı çizgide de olmamışlardır. Tek parti dönemi boyunca modernleşme hareketlerinin toplumsal değerler ve geleneklerden bağımsız gerçekleşmemesi gerektiği konusunda rejime ideolojik önerilerde bulunan, yarı-bağımsız bir konumda kalmışlardır. Dolayısıyla bu cumhuriyetçi muhafazakarların modernleşme karşıtı olmayışları ve Batı'nın sadece maddi üstünlüklerinin alınması gerektiği konusunda hemfikirlikleri ile Aydınlar Ocağı'nın fikriyatını oluşturan Türk-İslam Sentezi düşüncesinin olgunlaşma evresinde önemli rol oynadıkları

söylenebilir. Nitekim bu sentez fikrinin oluşumu, belli bir tarihte gerçekleşmemiş, çalışmada irdelendiği üzere tarihsel bir seyir izlemiştir.

Tek parti döneminde sessiz muhalefet olarak varlığını sürdüren milliyetçi-muhafazakâr seslerin eleştirilerinin kültürel alandan siyasal alana geçişi ve nihayet örgütsel faaliyetlere başlamaları çok partili döneme girilmesiyle mümkün olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan milliyetçi-muhafazakar akım Kemalist dönemde duraklama sürecine girmiş, çok partili döneme geçilmesiyle birlikte ise kendine yeniden canlanma ortamı bulmuştur. Bu dönemde komünizm tehlikesi ve tek parti iktidarına halktan kopukluğu üzerine yapılan eleştiriler en önemli gündem maddelerini oluşturmuş, 1970'ler sonrası Aydınlar Ocağı'nın devralacağı merkez-sağ iktidarların ideolojik yol göstericileri olma hedefi DP ile başlamıştır.

Milliyetçi-muhafazakâr eklemlenmeye dâhil olmayan her iki akımın da uç noktaları denebilecek Irkçı-Türkçüler ile İslamcılar da çok partili döneme geçişle birlikte geçici olarak bir canlanma sürecine girmişlerse de milliyetçi-muhafazakârlığa oranla geride kalmışlar ve zamanla etkinliklerini kaybetmişlerdir. Bu noktada gözlemlenen en önemli sebep, Anadolu halkının ne Irkçı-Türkçülüğe ne de din temelli bir devletin kurulmasını isteyen İslamcı düşünceye hazır olmamasıdır. Milliyetçi-muhafazakar ideoloji ortalarda seyreden ve aşırı sivri söylemlerden kaçınan tavrıyla halk tarafından daha kolay kabul edilebilmiştir. Nitekim Aydınlar Ocağı'nın 1982 Anayasası'nın hazırlanmasında ne kadar etkili olduğu ve kültürel bir dönüşümü kendi ideolojileri etrafında nasıl kolayca gerçekleştirdikleri düşünüldüğünde toplumsal altyapının buna oldukça hazır olduğu görülebilmektedir. Bu altyapı gerektiğinde anti-Sovyetizm, anti-komünizm gibi ideolojilerin şovenist söylemleriyle desteklenmiş ve canlı tutulmuştur.

Türk siyaset sahnesi her ne kadar yukarıdan inmeci, doğal koşullara zıt, ani değişimlerin oldukça sık görüldüğü bir sahne izlenimini verse de bu değişimlerin toplumsal tabana yansımaları düşünüldüğü kadar keskin ve ani geçişlerle olmamıştır. Türk toplum yapısı Kemalist devrimle başlayan ve daha sonrasında askeri darbelerle devam ettirilen bir dizi ani değişikliğe maruz kalsa da bu değişikliklerin sadece belli kısımları tabanda etkili olmuş, mevcut yapıya uymayanlarına adaptasyon süreci

oldukça yavaş gerçekleşmiş ve hatta bir çok kez hiç gerçekleşmemiştir. Yakın siyasi tarihe bakıldığında toplumsal tabanda geriye doğru hızlı bir gidiş olduğunu gösteren bir çok acı tecrübe yaşanmıştır. Tabanın bu muhafazakâr yapısını ve milliyetçi reaksiyonerliğini daha 1970'ler ve 1980'lerde iyi analiz eden Aydınlar Ocağı'nın siyaset sahnesinde bu derece etkin olabilmesindeki başarısı da burada yatmaktadır.

Milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin daha önceki Türk Ocakları gibi örgütlenmelerde Aydınlar Ocağı'nda olduğu kadar etkili olmamasının en önemli nedeni ise ocağın kurulduğu dönemdeki iç ve dış konjonktürdür. 1960'lı yıllarda Türkiye, dünyada yükselen sosyalizm hareketlerinin en fazla etkilediği ülkelerden biri olmuştu ve 61 Anayasası'yla görece özgürlükçü bir siyaset ortamında sol hareketlerin ortaya çıkması ve kendine gelişme alanı bulması milliyetçi-muhafazakarlarda acilen yeni ve etkin bir örgüt etrafında birleşip birşeyler yapma ihtiyacı uyandırmıştı.

Milliyetçi-muhafazakâr aydınların ve örgütlerin en önemli hedeflerinden biri olan merkez sağ iktidarların entelektüel yol göstericiliğini yapma fikri DP yönetiminin milliyetçi-muhafazakâr düşünceye yakın durmasına rağmen entelektüel anlamda güç paylaşımından uzak durması nedeniyle gerçekleşememişti ve Aydınlar Ocağı bu hedefi devralarak sol örgütlerin en fazla tehdit olarak görüldüğü dönemde bu yol göstericiliğe soyunmayı kendine görev bilmişti. Bu hedefle attığı ilk adımlardan biri ise Milliyetçi Cephe'nin oluşum aşamasında sağdaki partileri birleştirmek için kampanya başlatması olmuştu.

Aydınlar Ocağı'nın Türk siyaset sahnesinde etkin olduğu 1970 ve 1980'li yıllar milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin tarihsel seyrinde en yüksek başarıya ulaştığı dönem olmuştur. Bu dönemde siyaseten etkinlikleri iktidar partileriyle kurdukları yakın ilişkiler ve bizzat organik bağlar sayesinde güçlenirken, 1982 Anayasası'nın hazırlanma aşamasında önemli görevler edinebilmiş, bu sayede uzun zamandır hayali kurulan iktidarın ideologluğu hedefine çok yaklaşmışlardır. 1970'lerde milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin salt entelektüel alanda değil artık devlet tarafından da benimsenme süreci başlamış olsa da resmi ideoloji halini alması 1980'lerin ilk yarısında gerçekleşmiş, Aydınlar Ocağı nihayet istediği ayrıcalıklı konuma kavuşmuştu.

Aydınlar Ocağı'nın bu başarısı, kendinden önceki milliyetçi-muhafazakâr örgütlerin ve entelektüellerin başarısızlığı veya toplumsal yapıyı Aydınlar Ocağı kadar iyi analiz edememelerinden kaynaklanan bir başarı olmamıştır. Aksine, bu başarıyı hazırlayan asıl neden; arkasındaki tarihsel sürecin ve Ocağın devraldığı ideolojinin geçen zamanla birlikte siyaset sahnesinde yaşanan başarısız deneyimlerin de etkisiyle nasıl kullanılacağı yönünde onlara yol göstermesi olmuştur. Ocak entelektüelleri, milliyetçi-muhafazakâr ideolojiye içsel olan komünizm karşıtlığının, devlet-i ebed müddet anlayışının ve ordu-millet özdeşliği fikrinin kuvvetli savunucusu olmuşlar ve bu düşünceleri özgün bir Atatürkçülük anlayışıyla eklemleyerek hem toplumsal düzeyde hem de devlet kademesinde destek görebilmişlerdir.

Tıpkı tek parti döneminde iktidarla iç içe olmayan fakat tam anlamıyla dışında da kalmayan milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerin yaptığı gibi, Ocak düşünürleri de Kemalist ideolojiye tamamen karşıt olmamışlar, fakat her zaman kendilerine özgü bir Atatürkçü anlayış benimsemişlerdir. Bu anlayış dahilinde birçok açıdan Kemalizmi eleştirseler de kültüralist milliyetçilik konusunda ortak noktada buluşmuşlar ve 1980'lerde milli kültürün kendi öncülüklerinde değiştirilmesi yönünde milli eğitimde öngördükleri birçok değişikliği kabul ettirme çabasına girmişlerdir. Ocağın bu çabaları, merkez sağ iktidarların resmi ideolojide yeni bir Atatürkçülük yorumu geliştirme amacıyla İslamcı entelektüellerden destek alması kapsamında karşılık bulmuştur. Bu yeni Atatürkçülük yorumu, milliyetçi olmanın ve vatanını sevmenin aynı zamanda İslam dinini benimsemek ve sevmekten ayrılamayacağı fikri üzerine kurulurken Türk milliyetçiliğini ve muhafazakâr İslamcılığı ortak paydada birleştiren Ocak ideolojisi resmi kademelerde doktrinsel boşluğu doldurabilecektir.

Aydınlar Ocağı'nın siyaset sahnesindeki etkinliği 1980'lerin ikinci yarısında azalmaya başlamış, her ne kadar ocak entelektüelleri ANAP iktidarı zamanında devlet içinde önemli kadrolara yerleştirilmişseler de Özal'ın liberaller ve muhafazakârlar arasındaki denge politikası nedeniyle Türk-İslam Sentezi'ne tamamen yaklaşmaması ve parti sloganları arasında yer vermemesi Ocağın ideolojik etkinliğini kaybetmesine yol açmıştır. ANAP'ın bu tutumunun yanı sıra, Soğuk

Savaş'ın sona ermesi de şimdiye kadar bütün söylemlerini bu savaşın yarattığı zemin üzerine kurmuş olan Ocağın söylemsel bir kısırlık içine düşmesine yol açmıştır.

1980 sonrası yaşanan bu gerileme süreci her ne kadar Ocağın artık devlet politikaları ve toplumsal yapı üzerinde eskisi kadar etkili olamaması sonucunu doğursa da, 82 Anayasası ile birlikte devletin hemen her kademesinde gerçekleştirdikleri müdahalelerin ve milli kültürün dönüştürülmesi sürecindeki etkilerinin izleri kısa vadede silinmeyecek, dolaylı olarak günümüze kadar gelebilecektir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Samet (1992) **Siyasi Günlük**, (haz.) Cemil Koçak, İstanbul, İletişim Yayınları

AHMAD, Feroz (2006) **"Bir Kimlik Peşinde Türkiye"** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

AKARÇAY, Erhan(2008) **"Bir Muhafazakârlaşma Projesi Olarak Türk İslam Sentezi"** Anadolu Üni. Yük. Lis. Tezi

AKGÜN, B ve ÇALIŞ, Ş. (2002) **"Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslâmcı Doz"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

AKKIR, Ramazan (2014) **"Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Süreci Ve Laiklik Anlayışının Değişmesinde Bir Dönüm Noktası: Chp'nin Yedinci Olağan Kurultayı"** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2, Ankara

AKYOL, Taha (1985) **"Bürokratlar"** Tercüman, 27 Temmuz 1985

AKYOL, T. (1986) **"ANAP'ta Kimlik Krizi"** Tercüman, 16 Ekim 1986

ARIK, Remzi Oğuz (1956) **"Coğrafyadan Vatana"** Yeni Matbaa, Ankara

ARIK, Remzi Oğuz (1943) **"Köy Kadını"** Ulusal Matbaa, Ankara

ARVASİ, Seyit Ahmet(1983) **"Türk İslam Ülküsü"** Cilt:3 Ocak Yayınları

AŞIK, Melih (1987) **Aydınlar Ocağı Başkanıyla Görüşme**, Milliyet Gazetesi, 03.06.1987

ATABAY, Mithat (2002) **"Anadoluculuk"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

Aydınlar Ocağı Dernek Tüzüğü(1989) Aydınlar Ocağı Yayınları

Aydınlar Ocağı Derneği Ana Nizamnamesi (1979) Aydınlar Ocağı Yayınları

Aydınlar Ocakları 30. Büyük Şura Sonuç Bildirisi, 25.05.2008

AYVAZOĞLU, Beşir (2002) **"Tanrı Dağı'ndan Hira Dağı'na Uzun İnce Yollar"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

ATAY, Tayfun (2003) "Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakârlığı, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları

BASMACI, Sema (2009) **"Aydınlar Ocağı ve Türk İslam Sentezi: "1980'lerden 2000'li Yıllara Devreden Milliyetçi Muhafazakâr Bakiye"** Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi

BELGE, Murat (2002) **"Türkiye'de Zenofobi ve Milliyetçilik"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

BORA, Tanıl. CAN, Kemal(1991) **"Devlet, Ocak, Dergâh"** İletişim Yayınları

BORA, Tanıl(1998) **"Türk Sağı'nın Üç Hali"** İletişim Yayınları

BORA, T. ve ONARAN, B. (2003) **"Nostalji ve Muhafazakârlık"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları

BORA, T. ve CANEFE, N. (2002) **"Türkiye'de Popülist Milliyetçilik"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

BORA, T. ve ALTINAY, A. (2002) **"Ordu, Militarizm, Milliyetçilik"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

CAN, Kemal (2002) **"Ülkücü Hareketin İdeolojisi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

COPEAUX, E. (2006) **"Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine"** İletişim Yayınları

COPEAUX, E. (2002) **"Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler"** Çev: G. Doğan, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yay. İstanbul

ÇETİNKAYA, Doğan (2002) **"Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleselleşmesi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

ÇETİNSAYA, Gökhan (2003) **"Cumhuriyet Türkiyesi'nde Osmanlıcılık"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları

ÇINAR, Metin (2013) **"Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat"** İletişim Yayınları, İstanbul

DEREN, Seçil (2002) **"Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

DPT (1983) **"Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**

DURSUN, Çiler (2003) **"Türk İslam Sentezi: İdeoloji ve Özne"** Doğu Batı Yayınları

ELİBOL, Sadettin (2003) **"Muhalif Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

ERGİN, Muharrem(1975) **"Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri"**

ERGİN, M. BOLAK, A. YALÇIN, S.(1984) **"Milli Mutabakatlar"** Aydınlar Ocağı Der: İstanbul

ERTEKİN, Orhangazi (2002) Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

GEORGEON, Francois (2002) **"Yusuf Akçura"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

GÖÇEK, Fatma Müge (2003) **"Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

GÖKALP, Ziya(1997) **"Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak"** Toker Yayınları, İstanbul

GÖKALP, Ziya (2003) **"Türkçülüğün Esasları"** İlke Yayınevi

GÖZE, Ergun (1987) **"Antalya'dayım"** Tercüman, 27.6.1987

GÖZE, E. (1980) **"Tarih Şuuru"**, Köşebaşı, Tercüman, 13 Eylül 1980

GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2002) **"Türk Yurdu"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik,* İletişim Yayınları

GÜVENÇ, Bozkurt. ŞAYLAN, Gencay. TEKELİ, İlhan. TURAN, Şerafettin(1991) **"Türk İslam Sentezi"** Sarmal Yayınevi

GÜZEL, Murat (2003) **"Necip Fazıl Kısakürek"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları

İREM, Nazım (2003) **"Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları

İRİDAĞ, Osman(2004) **"Aydınlar Ocağı'na Kızıl Ateş Düştü"** Aksiyon Dergisi sayı:479

KABACALI, Alpay (1994) **"Türk Basınında Demokrasi"**, Kültür Bakanlığı Yayınları

KABAKLI, A. (1980) **"Değişen Türkiye ve 12 Eylül"**, Gün Işığında, Tercüman, 15 Eylül 1980

KABAKLI, A. (1980) **"Hakka Tapan Milletim"**, Gün Işığında, Tercüman gazetesi, 10 Eylül 1980

KABAKLI, A. (1980) **"Güçlü ve Milli Devlet"**, Gün Işığında, Tercüman, 26 Eylül 1980

KABAKLI, A. (1980) **"Festival Geceleri"** Gün Işığında, Tercüman, 3 Ekim 1980

KABAKLI, A. (1985) **"İktisat Önde Gider"** Tercüman, 15 Şubat 1985

KAFESOĞLU, İbrahim(2008) **"Türk İslam Sentezi"** Ötüken Yayınları

KAFESOĞLU, İbrahim (1985) **"Türk Kültürü Araştırmaları"** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul

KAFESOĞLU, İ. (1970) **"Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri"** Hamle Yayınları

KAPLAN, İsmail (2002) **"Milli Eğitim İdeolojisi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

KEMAL, Yahya (1992) Tevhid-i Efkâr, 26 Temmuz 1922

KEMAL, Necmeddin (2009) **"Nurettin Topçu'nun Düşüncesinin Kaynakları Ve Kapitalizme Bakışı"** Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi

KOÇAK, Cemil (2002) **"Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

KOZANOĞLU, Can

KÖSOĞLU, Nevzat (2002) **"Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında İnceleme Raporu, AKDTYK, 20.6.1986

MERT, Nuray (2007) **"Merkez Sağın Kısa Tarihi"** Selis Yayınları, İstanbul

MERT, Nuray (2003) **"Muhafazakârlık ve Laiklik"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

Milliyetçi Türkiye'ye Doğru / 10-11 Mayıs 1969 Da Yapılan Milliyetçiler İlmi Seminerinde Varılan Neticeler (1969), Kültür Ocağı Yayınları

Milli Kültür Raporu (Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 1983: 1920/300)

Milli Kültür Meseleleri Semineri Sonuç Bildirisi (1980), Türk Edebiyatı Dergisi

Milli Mutabakatlar, Türk Kültürü, sayı:279, Temmuz 1986

"Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık" Cilt:5, İletişim Yayınları (2003)

"Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik" Cilt:4, İletişim Yayınları (2002)

MOLLAER, Fırat (2008) **"Türkiye'de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu"** Dergah Yayınları, İstanbul

ÖZCANBAZ, Mustafa (2013) **"Çağdaş Türk Düşünce Tarihinin Oluşumunda Aydınlar Ocağı'nın Yeri"** Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (1992) **"Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu"** Dergâh Yayınları, İstanbul

ÖNDER, Tuncay (2003) **"Ali Fuat Başgil"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

ÖZDEN, Mehmet (2003) **"Osman Turan"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

ÖZDOĞAN, Günay G.(2006) **"Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük"** İletişim Yayınları

ÖZİPEK, Bekir Berat (2003) **"Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

Prof. Süleyman Yalçın ve Prof. Salih Tuğ, **T.C. Anayasası İçin Teklif**, İstanbul, Ünal Matbaası, 1982

SAFA, Peyami (1981) **"Türk İnkılabına Bakışlar"** Ötüken Neşriyat, İstanbul

SAFA, Peyami (1999) **"Sosyalizm, Marksizm, Komünizm"** Ötüken Neşriyat, İstanbul

SAFİ, İsmail (2005) **"Türkiye'de Muhafazakârlığın Düşünsel Siyasal Temelleri ve Muhafazakâr Demokrat Kimlik Arayışları"** Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi

"Sağın Işığı: Aydınlar Ocağı" Nokta Dergisi, 24 Şubat 1985

SARITAŞ, Mehmet (2003) **"Hisar Dergisi"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

SONGAR, Ayhan (1987) Tercüman, 27 Aralık 1987

“Süleyman Yalçın ile Söyleşi” (Özal’la Demirel’i Buluşturma Çabasındayım), Nokta Dergisi, 22 Şubat 1987

ŞAYLAN, Gencay(1987) **“İslamiyet ve Siyaset”** V Yayınları

TANÖR, Bülent (1995**) “Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)”** İstanbul: Der Yayınları, Genişletilmiş 2. Basım

TAŞKIN, Yüksel(2007) **“Anti Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına: Milliyetçi Muhafazakâr Entelejensiya”** İletişim Yayınları

TOPÇU, Nurettin (1978) **“Milliyetçiliğimizin Esasları”** Dergâh Yayınları, İstanbul

TOPÇU, Nurettin (1970) **“Kültür ve Medeniyet”** Dergah Yayınları, İstanbul

TUNAYA, Tarık Z.(2003) **“İslamcılık Akımı”** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

TÜFEKÇİOĞLU, Hayati (2003) **“Remzi Oğuz Arık”** *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

ÜSTEL, Füsun (2002) **“Türkiye Cumhuriyetinde Resmi Yurttaş Profilinin Evrimi”** *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

VURAL, Hasan Saim (2003) **“Ahmet Kabaklı”** *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık,* İletişim Yayınları

YALÇIN, Süleyman. Yeni Gündem: Yıl.3, sayı:51

YALÇIN, Süleyman (?) **“Çanakkale Şehitleri ve Tarihi Milli Park”** Tercüman

YAŞLI, Fatih (2014) **“Kinimiz Dinimizdir: Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme”** Yordam Yayınları

YAŞLI, Fatih (2012) **"Aydınlar Ocağından Cemaate Türkiye'de Düzen'in Hegemonya Arayışı",** Yarınlar Dergisi, Şubat 2012

“Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk İslam Sentezi Görüşünde Meselelerimiz Kültür -Eğitim - Dini Hayat” (1988) Aydınlar Ocağı Yayınları

YILMAZ, Murat (2002) **"Mümtaz Turhan"** *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları

YILDIZ, Nuran (1996) **"Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın"** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı,
(https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197603391%20CHP%207%20NCI%20BUYUK%20KURULTAYI/197603391%20CHP%207%20NCI%20BUYUK%20KURULTAYI%200377_0433%20SEKIZINCI%20BIRLESIM.pdf)

ÖZET

Bu çalışma, Türk siyasi tarihinde önemli etkileri bulunan milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin oluşum seyrini ve bu ideolojinin Aydınlar Ocağı ile siyasi düzlemde zirveye ulaşan etkinliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin siyasi tarihine bakıldığında merkez sağ iktidarların popülist politikalarının ve bu politikaların beslendiği milliyetçi-muhafazakâr entelektüel kaynakların son çeyrek asırdır etkin bir aktör olduğu görülmektedir. Bu çalışma genelinde inceleneceği gibi, milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar uzanan bir oluşum süreci mevcut olsa da siyaseten etkinliğinin 1950'li yıllarda başladığı ve bu dönemden sonra benimsediği merkez sağ iktidarların ideolojik yol göstericiliğini yapma hedefi doğrultusunda asıl çalışmalarına başladığı ifade edilebilir. Aydınlar Ocağı, 14 Mayıs 1970'te kurulduktan sonra düzenlediği seminer, konferans ve kongrelerle dönemin sağ görüşlü aydınlarını bir araya getirmiş ve milliyetçi-muhafazakâr geleneğin Türk siyasi hayatında en önemli etkilerde bulunan entelektüel örgütlenmesi olmuştur. Ocağın gerçekleştirdiği faaliyetler, Türk-İslam Sentezi fikriyatının 1980 sonrası gerek anayasal düzenlemeler ile gerekse ocak üyelerinin devlet kadrolarında aldıkları önemli görevlerle birlikte siyasal ve toplumsal düzleme eklemlenmesini sağlamış, Türk siyasi hayatında uzun vadeli olacak önemli izler bırakmıştır.

ABSTRACT

This study aims to analyze the formation process of the nationalist-conservative ideology which has significant impacts on Turkish political history and peaking effectiveness of this ideology on the political platform with the emergence of Aydınlar Ocağı. When the political history of Turkey is considered, it is seen that populist politics of center right rulership and the nationalist-conservative intellectual sources that feeds those politics is an effective actor during the last quarter of the century. As it will be inspected throughout this study, although the foundation process of the organization goes back to the last periods of the Ottoman Empire, it is possible to say that its political activity started at 1950's and after that period it started its actual studies towards achieving its goal of being an ideological advisor to center right rulerships. With the seminars, conferences, and congresses it organized after its foundation in 14th May 1970, Aydınlar Ocağı (Society of Enlightened) assembled the right-winger intellectuals of the period and became the most important intellectual organization of the nationalist-conservative tradition with its influence on the Turkish political life. The activities carried out by Aydınlar Ocağı, provided the Turkish-Islamic Synthesis to be articulated in political and social platforms with both the constitutional regulations and the significant tasks that Ocak members took on in governmental agencies, left important marks which will be long term in Turkish political life.